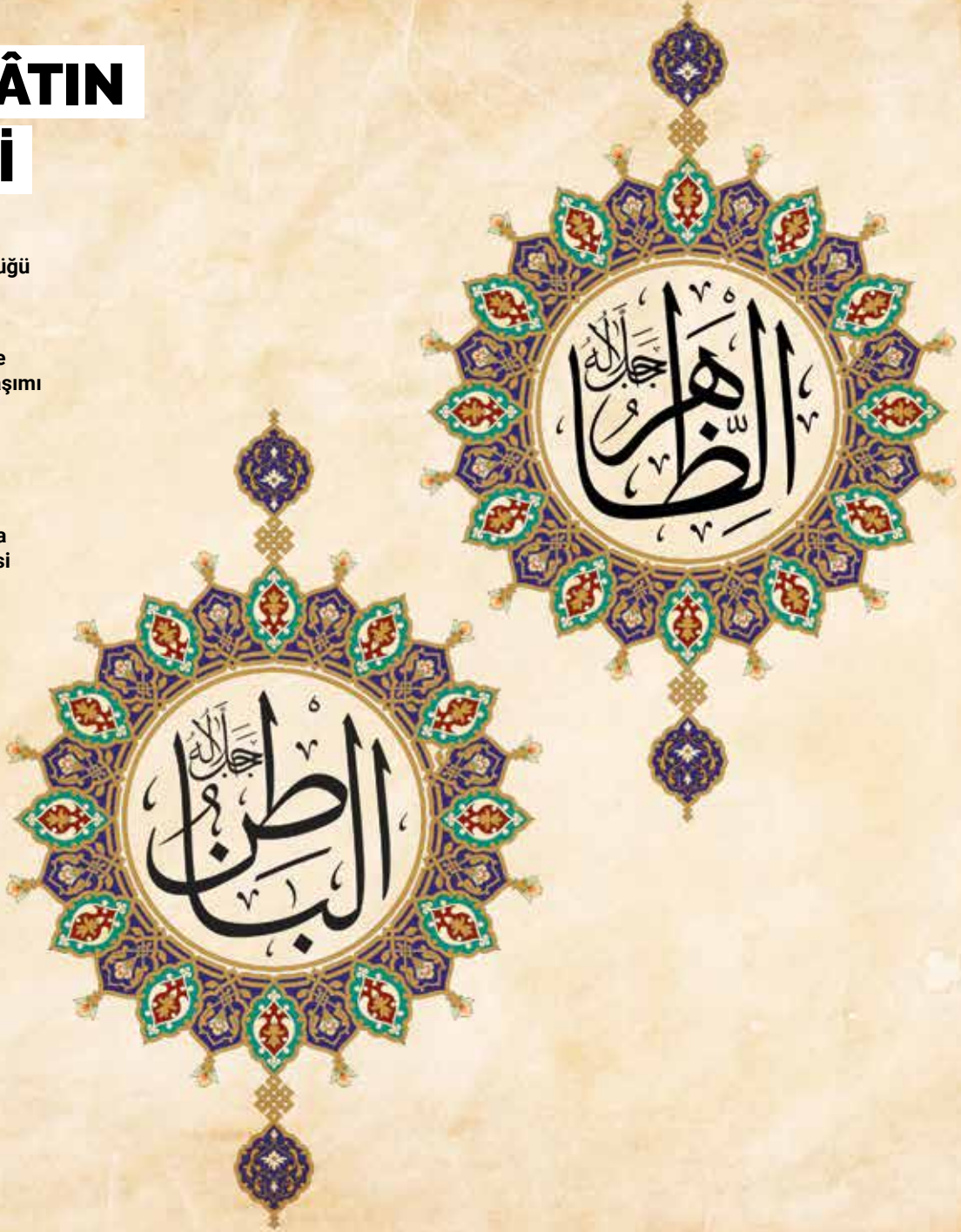

diyânet

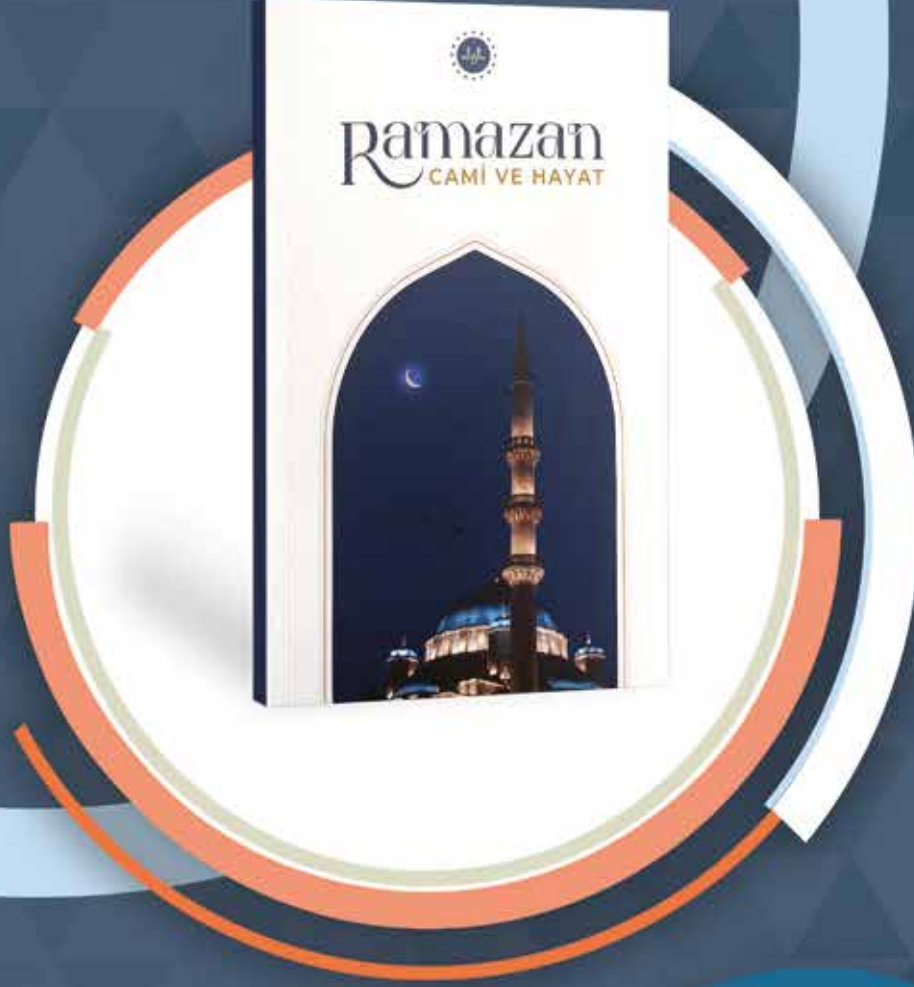
Aylık Dergi | Mart 2026 | Sayı: 423

ZAHİR BÂTIN DENGESİ

- Zahir ve Bâtın Bütünlüğü Üzerine Bir Derkenar
- Zahir Bâtın Dengesine Mutasavvıfların Yaklaşımı
- Modern Zamanlarda Mutedil Kalabilmek
- Prof. Dr. Mustafa Kara ile Zahir Bâtın Dengesi Üzerine Söyleşi
- Çanakkale Zaferi ve İstiklal Marşı

YAYINLARIMIZ

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

"Bu mütevazı eser, okuyucunun zihin ve gönül dünyasında ramazan, cami ve hayat arasındaki bağların diri tutulması adına önemli bir farkındalık oluşturacaktır."

İnsan, fıtratı gereği zıt kutupların muazzam terkiibinden müteşekkil: Madde ile mana, beden ile ruh, arz ile sema, müspet ile menfi, zahir ve bâtin... Üstelik kâinatın yaratılışında ve nizamında da bu muhteşem uyum ve bütünlük hâkimdir. Bu farklılıkların bir arada yaratılışı, herhangi bir uyumsuzluğa, dengesizliğe, ifrat veya tefrite neden olmadığı gibi aksine bu birliktelik, tam bir itidal üzerinedir. Nitekim "...Rahman'ın yaratılışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin..." (Mülk, 67/3) ayet-i kerimesi de hakikatin altını çizen ilkelerden biridir. İnsanın ve kâinatın yaratılışındaki olağanüstü ahengin muhafazasını ve devamını murat eden Allah Teâlâ, bireysel ve toplumsal denge ve huzurun teminatı, kullarının dünya ve ahiret saadetini kazanmaları için de bizleri hak din İslam'la şereflendirmiştir. Böylece insanın inanç, duygu, düşünce dünyasında ve ibadet hayatında bu hassas dengeyi korumasını istemektedir. Aslında bu, fıtratın muhafazasından başkası değildir: Zahir ile bâtin dengesini gözetmek. Başka bir deyişle mutedil olmak... Bu dengenin bizler için en güzel örneği de şüphesiz Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'dır (s.a.s.). "Böylece sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık." (Bakara, 2/143) ayeti de nebevi örnekle bu itidalin ufkunu, önemini ve çerçevesini belirlemektedir.

Bir diğer husus; hakiki manada bir kulluk için ibadetlerin fihki şartları, rükünleri, zahirî kuralları ve vakitlerini gözetmek ne kadar önemli ise bu eylemlerin bâtını, yani ibadetlerin içindeki ihlas, takva ve huşuyu da aramak elzemdir. Zira dinin zahiri kulluğumuzu disipline ederken ibadetlerin iç yüzüne odaklanmak; bu disiplini, tam manasıyla rıza-ı Bari'ye, mutmain bir kalbe, nebevi ahlaka sahip bir şahsiyete ulaştırmayı kolaylaştıracak; aynı zamanda sürekli bir murakabe anının ve huzurun da kazanılmasına zemin hazırlayacaktır. Özetle Kur'an ve sünnetin idealize ettiği Müslüman kimliği ve barış toplumunun özünde, zahir ile bâtinin gencede tutulduğu bir anlayış yatmaktadır.

Diyanet Aylık Dergi olarak "Zahir Bâtin Dengesi" dosya konusunu mart sayımıza taşıdık. "Allah'a tam bir yöneliş, insanın zahirî ve bâtını cephelerini beraberce harekete geçirmesiyle ya da başka bir deyişle kalp ve kalıp bütünlüğü içinde maddi ve manevi bir yöneliş sergilemesiyle mümkündür." diyen Prof. Dr. Soner Gündüzöz; "Zahir ve Bâtin Bütünlüğü Üzerine Bir Derkenar" başlıklı yazısıyla dosya konumuza katkıda bulundu. Dr. Hamdi Tekeli, "Zahir Bâtin Dengesine Mutasavvıfların Yaklaşımı" yazısında; zahir ile bâtin arasında bir çelişkinin bulunup bulunmadığı konusuna tasavvufi açıdan değinirken Abdurrahman Akbaş ise "Modern Zamanlarda Mutedil Kalabilmek" başlıklı yazısıyla bu meseleye daha güncel bir pencereden yaklaşarak dergimize zenginlik kattılar.

Söyleşi konuğumuz olan Prof. Dr. Mustafa Kara ise bilhassa, "Sakın dengeyi bozmayın!" emr-i ilahisinin altını çizerek sorularımızı yanıtladı.

Sırat-ı müstakim ve zahir bâtin dengesine üzerine bir yaşam için güzel bir fırsat olan ramazanın sonuna yaklaşırken Kadir Gecenizi ve mübarek Ramazan Bayramınızı içtenlikle tebrik ederim. Ayrıca ramazan ve orucun manevi iklimini de bu topraklar üzerinde hürce yaşayabilmemiz için gözünü kırpmadan ölüme yürüyen, başta Çanakkale Zaferi'nin kahraman şehitleri olmak üzere bütün ecdadımıza rahmet niyaz ve temennileriyle herkese iyi okumalar dilerim.

Hamza BAYRAM

6 GÜNDEM

ZAHİR VE BÂTİN BÜTÜNLÜĞÜ
ÜZERİNE BİR DERKENAR
Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

11 GÜNDEM

ZAHİR BÂTİN DENGESİNE
MUTASAVVIFLARIN YAKLAŞIMI
Dr. Hamdi TEKELİ

14 GÜNDEM

MODERN ZAMANLARDA MUTEDİL KALABİLMEK
Abdurrahman AKBAŞ

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. MUSTAFA KARA:
"HAYATIN HER ALANINDA İTİDAL
NOKTASINI VE DENGİYİ YAKALAMAK, BU
MANEVİ ENERJİ İLE HAK VE HAKİKATİN
PEŞİNE DÜŞMEK, ALLAH'A KULLUĞUN,
KULLARA İNSANLIĞIN AŞIĞI OLMAK NE
BÜYÜK BİR SAADET!"
Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

102. YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİN HİZMETİNDE SÜREKLİLİK VE
DİJİTAL DÖNÜŞÜM
Emre KESKİN

28 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İLAHİ DAVETE İCABET
Dr. Mahmut KAYIŞ

30 HADİSLERİN İŞİĞİNDA

NAMAZ
MAHŞERDEKİ İLK SORU
Dr. Halil KILIÇ

32 ÜSVE-İ HASENE

RESULULLAH'IN İSLAMA DAVET
VE TEBLİĞ METODU
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

36

KUDÜS'TE İKİ MEMLÜK
MEDRESESİ
Betül ALTUN ERİNCİK

38 YARININ DÜNYASI

YARATILIŞIN BİYOLOJİK KODU
Doç. Dr. Selcen ÇELİK UZUNER

42 ARIFLERİN DİLİNDEN

ELEMEN KEMALE
SABRIN HAKİKATİ
Prof. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

44 BUNU KONUŞALIM

MEHMET EMİN ERBEK:
"GÖREV MAHALİMİZ İSTER KÖY
İSTER KASABA İSTER ŞEHİR HER
NERESİ OLURSA OLSUN DİN
HİZMETİNİ SEVEREK YAPMALIYIZ."
Mahir KILINÇ

46 DİN TARİH TOPLUM

BİR MİLLETİN HAFIZASI ÜZERİNE
ÇANAKKALE ZAFERİ VE İSTİKLAL MARŞI
Rümeysa OĞUZ

50 DİN TARİH TOPLUM

SAHTE ÖZGÜRLÜK VADEDEN ESARET
BAĞIMLILIK
Fatih YILDIZ

52 KUR'AN SURELERİ

ZÜMER SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

54 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

EKRANDA PARLAYAN HAYATLAR
GERÇEKTE KARANLIK EMELLER
M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

56 NEYE NASIL İNANIYORUM?

BİLİM, İNANCI GEREKSİZ Mİ KILIYOR?
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

58 BİR İNSAN MESELESİ

YORGUNLUK SAĞANAĞINDA
SÜKÛNET VE TEVEKKÜL
Tuba KAPLAN

62 KİTAP MEDENİYETİ

HANEFİ FIKHINDA BİR ŞAHESER
EL-MEBSÛT
Dr. Elif ERDEM

64 FİNANSAL OKURYAZARLIK

FARKINDALIK II
BEŞERİ SERMAYE Mİ KUL MU?
Doç. Dr. Harun ŞENCAL

66 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

RAMAZANI ŞİİRLE YAŞAMAK
Ali AYGÜN

70 KIRILMA NOKTASI

COVID-19 PANDEMİSİ
Alparstan AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

EBU UBEYDE B. CERRAH
BELKA'NIN HAMİSİ
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

KENDİNE DOĞRU:
YABANCILAŞMADAN YAKINLIĞA
Sema ÖZDAMAR

78 HATIRA DEFTERİ

HATIRLI BİR RAMAZAN
Veli KAPLAN

80 KİTAPLIK

YAŞAMAZ ÖLÜMÜ GÖZE ALMAYAN
-ÇANAKKALE HİKÂYESLERİ-
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 23.02.2026

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

ZAHİR BÂTIN DENGESİ

Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Yüce dinimiz İslam'a göre insan, ne salt biyolojik bir varlık ne de sadece metafizik bir tasavvurdur. Kur'an-ı Kerim'in, "Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın." (Hicr, 15/29) ayeti, insanın maddeyi aşan bir boyuta sahip olduğunu, meleklerin bile hürmet gösterdiği bir yönü bulunduğunu dikkatlerimize sunar. Bu ayet aynı zamanda insanın ontolojik yapısının temelini oluşturan ve beden ruh, madde mana veya zahir bâtın kavramlarıyla ifadesini bulan iki asli unsura da işaret eder.

Maddi ve manevi olarak en güzel kıvamda yaratılan insan, ulvi bir gayeyle dünyaya gönderilmiştir. İnsanın en temel sorumluluğu, hem yaratıcısı ile olan kulluk ilişkisinde hem de varlık âlemi ile olan iletişimde beden ruh ve madde mana dengesinde mutedil bir yol tutmaktır. Bu yaklaşım, insanın inanç, duygu, düşünce ve davranışlarının tamamında kendini göstermelidir. Zira insan, madde ile mana arasındaki hassas

ilişiyi göz ardı ettiğinde ciddi savrulmalar yaşayabilmektedir. Bu durum, bireysel düzeyde iç huzursuzluğun artmasına, toplumsal düzeyde ise güven duygusunun aşınmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle beden ve ruhtan müteşekkil insanın, hayatın her alanında bu iki unsur arasındaki dengeyi gözetmesi son derece önemlidir.

Kuşkusuz ideal bir hayat, ancak İslam'ın varlık, bilgi ve değer tasavvuru ile inşa edilebilir. Çünkü İslam, insanlığa, dünya ile ahiret, beden ile ruh, zahir ile bâtın, amel ile niyet arasında dengeyi esas alan mutedil bir hayat nizamı teklif eder. Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara ihsanda bulun." (Kasas, 28/77) emri, İslam'ın hayat idealini ortaya koyan ilahi bir ölçüdür. Bu ölçü doğrultusunda İslam, insanın bu dünyada sahip olduğu imkânları sınırsız bir tasarruf alanı olarak değil ahiret bilinci, adalet ilkesi, ihsan

ve sorumluluk duygusu ekseninde kullanılması gereken bir emanet olarak ele alır.

Bu bağlamda insanın her iki boyutunu birlikte kuşatan, madde ve mana yönüyle hayatı bir bütün olarak ele alan yaklaşımın en güzel örneği, kuşkusuz Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'dır (s.a.s.). Onun anlam dünyasında zahir ve bâtın, aynı hakikatın birbirini destekleyen tamamlayıcı unsurlarıdır. Onun madde ile manayı aynı zeminde buluşturan örneği, dengeli ve huzurlu bir hayat yaşamak isteyenler için eşsiz bir kılavuzdur. Çünkü onun inanç, duygu ve düşünce dünyası, ibadet ve kulluk bilinci, bireysel ve sosyal hayatı, büsbütün vahyin rehberliğinde şekillenmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak, onu "hakkımızda şahitlik edecek" (Müzzemmil, 73/15) "doğruluk rehberi" (Tevbe, 9/33) olarak bizlere tanıtmaktadır. Ona tabi olanları da "İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi aşırılıklardan uzak bir ümmet yaptık..." (Bakara, 2/143) ayetiyle taltif etmektedir.

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in Müslümanları "dengeli ümmet" olarak nitelendirmesi, zahir bâtın, madde mana, beden ruh arasındaki ölçüyü gözetmenin gerekliliğini vurgular. Söz konusu ayet, aynı zamanda Müslümanlar için "üsve-i hasene" olan Hz. Peygam-

ber'in örneğinde bir hayat yaşanmasını, her türlü aşırılıktan kaçınılmasını ve her koşulda dengeli bir tutum benimsemesini öğütleyen ilahi bir fermanıdır. Bu fermana gönül veren Müslümanlar, tarih boyunca İslam'ın bütüncül yaklaşımını merkeze almış; inancı hayattan, ibadeti ahlaktan, dinî vecibeleri dünyevi gerçekliklerden koparmadan insanlığa örnek olacak bir medeniyet inşa etmişlerdir. Müslümanların her konuda dengeli esas alan yaklaşımı, İslam toplumlarında bireysel ve kolektif huzuru tesis etmekle kalmamış, farklı inanç ve kültür mensuplarına da ilham kaynağı olmuştur.

Ne var ki küreselleşmeyle birlikte belirginleşen dünyevileşme sebebiyle her şeyin yüzeyselleştiği, derinliğini kaybettiği ve anlamını yitirdiği günümüzde, ilgi ve eğilimler her geçen gün farklılaşmakta; insanların din, toplum ve hayat algıları pek çok açıdan yozlaşmaya maruz kalmaktadır. Bugün zahir ile bâtın, beden ile ruh, madde ile mana arasındaki denge, belki de tarihte hiç olmadığı kadar bozulmuştur. Özellikle anlamın yerini imajın, hikmetin yerini hazzın aldığı, ibadetlerin bile içsel derinliğinden uzaklaştırılıp şekle indirildiği son zamanlarda, "Niçin varım?" sorusundan daha çok "Nasıl görünüyorum?" kaygısı hayatı kuşatmıştır. İnsanlık, âdeti engin manevi yö-

nünün güzelliklerinden kopararak geçici ve aldatıcı maddi zevklerin esaretine mahkûm edilmiştir. Bunun bir yansıması olarak bugün dünyanın birçok noktasında inanç, ahlak ve anlam krizlerinin insanlığı çepeçevre kuşattığını görüyoruz.

Böyle bir zamanda, insanı dünyadan soyutlanmış münzevi bir hayata hapsetmediği gibi maneviyattan yoksun bir dünyaya da mahkûm etmeyen İslam'ın ilke, değer ve hakikatlerinin yeniden insanlıkla buluşturulması, büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede Müslümanların sorumluluğu, yüce dinimizin dünya ile ahiret, madde ile mana, beden ile ruh, zahir ile bâtın, amel ile niyet arasındaki hassas dengeli tesis eden ölçülerini çağın idrakine sunmaktır. Bunları sadece soyut kavramlar olarak değil aileden topluma, eğitimden ekonomiye, bilgi üretiminden çevre ahlakına kadar her alanda uygulayarak güzel bir örnekle insanlığa teklif etmektir.

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu ve Sevgili Peygamberimizin sünnet-i seniyesiyle bizlere öğrettiği bu bütüncül perspektifin yeniden ihya edilmesi, yalnızca Müslümanlar için değil itidali yitirmesi sebebiyle derin bunalımlara düşen tüm insanlık için bir istikamet pusulası olacaktır. ■

ZAHİR VE BÂTIN BÜTÜNLÜĞÜ ÜZERİNE BİR DERKENAR

Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Zahir ve bâtin dengesi

Allah, insanların, ilahi emirlerle uyarak ve dua etmek suretiyle kendisi ile iletişim kurmalarını istemekte, onlara şefkat ve lütfu ile tecelli ederek ilahi rahmetiyle tüm varlığı kuşatmaktadır. Dolayısıyla Allah, insanın, Zat-ı İlahiye'nin huzurunda sürekli hazır olmasını ve ilahi varlığa karşı vicdani bir şuur hâlinde bulunmasını murat etmektedir. Allah'a tam bir yöneliş, insanın zahirî ve bâtını cephelerini beraberce harekete geçirmesiyle ya da başka bir deyişle kalp ve kalıp bütünlüğü içinde maddi ve manevi bir yöneliş sergilemesiyle mümkündür. İnsanın zahirî boyutu, fenomenolojik ve fiziksel dünyaya, yani -tasavvufi neşve ile söyleyecek olursak-şehadet âlemine; onun bâtını boyutu ise metafizik dünyaya, yani gayb âlemine denk düşer. İki boyuttan hiçbirini, tek başına hayatın tamamı değildir.

Bu çift boyuta uygun olarak zahirî amel, insanın fiziksel olarak bedeni ile gerçekleştirdiği eylemleri ifade ederken bâtını amel ise insandaki manevi donanımlarla gerçekleştirilen eylemlerdir. İrfan ehlince bu iki eylem biçimi sırasıyla “cevârih” ve “cevânih” diye bilinir. Zahirî amel, şer'î hükmün içinde gömülü olan ahlaki değere tabi olduğu gibi bâtını amelle de tabidir. Daha anlaşılabilir bir ifadeyle kalp gerçek manada istemedikçe ve gönül rıza göstermedikçe yapılan her bir fiil, mekanik ve etkisiz olmaya mahkûmdur.

Günümüz dünyası açısından insanın karşı karşıya olduğu en

büyük sıkıntılardan biri, onun, eşyayı salt maddi kalıplar içinde düşünmesi ve varlık âleminin tek boyutlu olarak sadece bu dünyadan ibaret olduğunu sanmasıdır. Bu ise “dünyevileşme”, “fenomenleşme” ve “materalizm” gibi illüzyon oluşturan kavramlarla insanı eşyanın hakikatinden uzaklaştırıp maddi olanın esiri hâline getirmektedir. Bu noktada, bazı durumlarda kişinin bilgi sahibi olması, hatta dinî ilimleri derinliğine bilmesi bile kâr etmeyebilir. Zira onun gözünde her şey mekanik ve sıradandır. Kur'an-ı Kerim, insanın, kâinatı fiziksel ve zahirî olandan ibaret göerek profan ve bayağı bir hayatta teslim olmasını şöyle anlatır: “Kendisine ayetlerimizi verdiğimiz hâlde onlardan sıyrılp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat. Dileseydik o ayetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o, dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi hâline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, ayetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler.” (Araf, 7/175-176)

Vaktiyle Batı'da pek moda olan, “Hayatın sınırsız ve kısıtlamasız keyfini çıkarın.” ve “Utanma [hayâ], devrim karşıtıdır.” sözleriyle hayatı sırf haz almaktan ibaret sayan anlayış insanın manevi cephesini örseleyerek tam da ayetin vurguladığı gibi onu hedonizmin pençesine bırakmıştır. Kur'an'ın yere

çakılma ve dünyevileşme dediği şey, her şeyi bu dünyadan ibaret saymaktır. Bugün hâlâ dünya sözü edilen mottoların oluşturduğu zahirî algıyla varlığa yaklaşmakta, bu parçacı ve indirgemeci anlayış yüzünden meydana gelen bâtını ve manevi çöküşün acısını iliklerine kadar hissetmektedir. Oysaki bâtını yani içsel boyutu olmayan bir zahir olamaz.

İnsanoğlu, helak edici bir çölün kumdan labirentlerindeki bir yürüyüşün ötesine geçmek istiyorsa deruni olana kulak vermelidir. Nitekim ayet-i kerimede, “O, evvel ve ahir, zahir ve bâtındır.” (Hadid, 57/3) şeklindeki ifade, Allah'ın varlık üzerindeki zahirî ve bâtını tecellilerine işaret ederek üstü örtük biçimde insanı hayatı parçalamadan kavramaya çağırır. Öyleyse amellerin sadece şekli merasim boyutunu dikkate almak ve insanın iç dünyası ile ilgili bâtını yönünü ihmal etmek, insanı geniş bir anlam ufkundan mahrum eder. Zahirî ve bâtını harmoniden doğan bu sarmal yapı, bilimde, teknolojide ve sanatta her zaman gözetilmesi gereken bir husustur. Örneğin, sanattan bâtını ve manevi boyut tecrit edildiğinde geriye amorf, seküler ve derinliği olmayan bir suret kalmakta, geometrik vizyon asla prizmal ve çok boyutlu bir yapıya dönüşmemektedir. Sanatı sübjektif bir estetik algısının insafına terk etmek demek, Daniel Bell'in ifadesiyle, “büyük bir krizin habercisidir ve bu krizin adı sonculuktur (endizm).” (H. Bülent Kahraman, *Sanatsal Gerçeklikler*, İstanbul, 2005, s. 40)

Bunun bir adım ötesi ise nihilizm ve hiçleşmedir. Bu, tüm değerlerin tarihsel kayıt ve bağlarından sıyrıldığını ve bir aynileşme içinde birbirine benzediğini ifade eder. Böylece bir kültürel entropi yaşanır. Termodinamikten alınan entropi kavramı, varlık dünyasında değersizleşmenin bir ifadesi olarak yakın gelecekte yakutların içindeki pamuk ve sanayi atığı kalıntılarının ve dağılmış çöplerin, sanat galerilerindeki eserlerden çok daha ilgi çekici kabul edileceğini öngörür. (Donald Kuspit, *Sanatın Sonu*, İstanbul, 2018, s. 78) Kendisine kutsallık atfedilen ve değerli sayılan her şey artık bir çöpten ibaret iken çöp ve necaset kutanmaktadır. Çünkü zahirî olan değer katan bâtin çoktan tahtından edilmiştir.

Zahir ve bâtin ilişkisi dinî ilimlerde de karşılık bulur. Bir usul kaidesi olarak “beyan, yani şer’î ilimlerin zahirî yönü, literal ve mekanik bir yapı iken dinin manevi yönünü ifade eden iyân yani dinin ruhani cephesi, ruhi ve kalbî müşahedeye dayalı bir boyuttur. İyânî yapı olmadan beyanî yapı anlaşılabilir.” Yapılan ibadetler bu manevi cepheden kaynaklanan bir duyguyla insanın arınmasını ve ahlaki bakımdan yükselmesini sağlar. Ahlaki değerler, manevi boyuttan bağımsız değildir ve bunu da bâtin ve içsel dünyanın bağlantıları sağlar. Zira kalp, Allah’ın tecelli alanıdır. İnsan, geleneksel tasavvufun bir kavramı olarak hafâ, yani kalbinin derinliklerinde hissettiği ince duygularla hakikati tam anlamıyla kavrayabilir, ibadetten derin bir zevk alabilir.

Bazı düşünürlerin, insanın manevi boyutunu görmezden gelmesi, onun tekdüze ve hazzı bir varlığa dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Jean-Paul Sartre, “Varoluş, yani varlık, bizzat (kendisinde) (...) görünen şeydir. Bu, mutlak olarak o şeyin kendisi ve mahiyetidir.” (Jean-Paul Sartre, *L’être et le Néant*, Paris, 1964, s. 12) derken gözle görülen dışsal fenomenolojik gerçekliğin ötesinde ve o şeyin fiziksel varlığının dışında kalan herhangi bir başka mahiyet, hakikat ya da anlamı reddeder. Bu görüş, Alman filozof Emmanuel Kant’ın, “Maddi olarak görünen her fenomenin arkasında daha deruni ve bâtinî bir boyut vardır.” sözü ile yadırganır. İslam, bâtinî idraklerin varlığında asıl olanın, melekût âlemi olduğunu, zahirî idraklerin varlığında asıl olanın ise mülk âlemi yani bu dünyanın olduğunu söyler. Bu doğrultuda “görme”, fiziksel ve kalbî olarak, başka bir deyişle basar ve basiret olarak iki tür olduğuna göre kalp ile görme ya da daha açık ifadeyle kalp gözü ile görmenin orijini melekût âlemiyken fiziksel ve fenomenolojik görmenin kaynağı bu dünyadır. Algısı fiziksel bir perspektiften ibaret olan kişi eşyanın ardındaki derinliği göremez ve kâinatı bir bütün olarak kavrayamaz.

Varlığın bâtinî zemini sıfırlanır, varlık ve olguya sadece birer zahirî unsur olarak bakılırsa ne olur?

Bâtinî zemin sıfırlanırsa Allah Resulü’nün ifadesiyle, “...bir okun hedefinden sapması gibi hakikatten sapılır (murûk).” (Nesai, *Sünen*, Tahrimü’d-Dem, [4101])

Bu ise insanın ahlaki değerlerden uzaklaşmasına yol açar. Böylece insanda, her şeyi ucuz ve bayağı bir zevk ve eğlence unsuru olarak görme eğilimi (istifhâş) oluşur. Bu eğilimin “dil”, “görsellik” ve “düşünce” boyutlarında kendini gösteren üç nirengi noktası vardır. Bu doğrultuda dil, çirkin ve kaba retorik, meşrulaştırma aracı olarak görülür; görsel olan, çirkin ve kaba olan şeyleri fütursuzca göstermek ve duyurmak (tefahhuş) için bir meşrulaştırma ve ikonlaştırma enstrümanı olarak öne çıkar. Nihayet düşünce boyutunda her türlü çirkin, kötü ve ahlak dışı söz ve eylem, meşrulaştırılır. Bu durum, sonuç olarak çirkin, kötü ve ahlak dışı olanın retorik, ikonik ve düşünsel olarak meşru kabul edilmesine yol açar. (Taha Abdurrahman, *Dînü’l-Hayâ*, Beyrut, 2017, 1/216) Bu noktada insan kendini internet fenomeni hâline getirmeye, ifşa ve teşhiri varlığının temeli olarak görmeye yönelir. Zahir olan ile görsel bir simülasyon oluşturularak bir ikon toplumu inşa edilir. Böylece Descartes modeline uygun olarak insan, üzerinde egemenlik kurmak istediği şeylerin kapsamını da aşar, bizzat kendini tahküm altına alacak bir düzeye evrilir. Bunun yanında mahremiyet bütünüyle yok olur. Hızını alamayan insan, zahirî olanın yanında bâtinî ve içsel olanı da teşhire kalkışır. Oysaki melekût âlemine ait bâtin, teşhire uygun değildir.

İnsan sadece varlığın dış yönüne tabi olmak suretiyle melekût âleminde fitri olarak ruhuna nakşedilmiş olan Allah’a

yönelme arzusunu maddiyatın gölgesi ile kararttığından hayatını sıradanlaştırmış, yeme içme ve haz almadan ibaret bir hayat tesis etmiştir. O artık kalben ölmüştür. Kalben ölü insan, tanrılaşma peşinde koşacak kadar kafayı bozmuştur. Sarter'ın, "Tanrı olmak isteyen adam" şeklindeki meşhur sözünü burada hatırlamak gerekir. Uhrevi maksatlara aykırı şekilde dünyevi çıkarlar uğruna inançların manipüle edilmesi, inanç alanını yoz bir hâle getirmiştir. İnanç, hurafelerle karışmış ve aklen kabul edilemez bir noktaya gelmiştir. İmanın özüne aykırı dünyevi çıkarların inanç alanına nüfuzu, aklın dengesini daha da bozmuştur. Hatta belli bir noktadan sonra neredeyse aklın ölüm fermanı imzalanmıştır.

Günümüzde kalben ölmüş insan, aklının yeniden dengesini elde ettiğini ve geçmişte başına gelenlerin karanlığını defederek aklının hakkını verdiğini zannetmektedir. Artık o, her şeyi kendisine ait görmek suretiyle onu avucunun içine alan güç zehirlenmesine teslim olmuş, Rabbine karşı kibire sürüklenmiştir. İnsan, ilk iş olarak yitirdiği hayatiyeti elde edebilmek için yeni bir sayfa açtığını ve nihayet dirilen aklının meyvelerini aldığını zannetmektedir. Öyle ya! Bu uğurda kendi tanrılığını iddia etmekte bile tereddüt etmemiş, bu kadarla da kalmamış, tanrının öldüğünü dahi ilan etmiştir. Hâlbuki hakiki malik, ölümlü mülkiyeti altına alandır ve ölüm sadece "Hayy-ı lâ yemût (ölmeyen diri)" olan Allah'ın mülkiyeti altındadır. Bu hen-

”

Allah, insanın, Zat-ı İlahiye'nin huzurunda sürekli hazır olmasını ve ilahi varlığa karşı vicdani bir şuur hâlinde bulunmasını murat etmektedir. Allah'a tam bir yöneliş, insanın zahirî ve bâtını cephelerini beraberce harekete geçirmesiyle ya da başka bir deyişle kalp ve kalıp bütünlüğü içinde maddi ve manevi bir yöneliş sergilemesiyle mümkündür.

gâmede insanın kendi ölümünü ilan etmesi ise an meselesidir. Böylece akıl, bir yönden aritmetik ve ampirik nokta-i nazardan zahirî ve optik bir görmenin, varlığını ispat ettiği apaçık ve yatay doğrultudaki fenomenler dünyasıyla ilgili sınırlılıklarla malul olduğunu kabul etmelidir; diğer yönden, sınırsız ve sermedî ufkun karşısında her şeyin giderek zayıfladığı ve silikleştiği hakikate yönelik şuur nokta-i nazarından bâtını görmenin, var olduğunu ispat ettiği gizli ve dikey doğrultudaki dünya ile ilgili acziyetini ve sınırlı bir ufka sahip olduğunu itiraf etmelidir.

Zahirî sebep sonuç ilişkileri göz ardı edilip her şey bâtını bir okumaya tabi kılınırsa ne olur?

Bu noktada bâtını ve ruhani tecrübe pozitif bilimlerin ve deneysel alanın dışında kapalı bir sistem gibi algılandığında okültizm, hurafecilik, şifrecilik ve aşırı yorumlar insanı sahih ve müsellemin dinî epistemolojiden uzaklaştırır. Örneğin harflere kutsallık atfedip onlardan farklı anlamlar çıkarma şeklinde ortaya çıkmış bir akım olan Hurufilik, harfleri ve sayıları kullanarak yorumlar yapan mehdici ve mesihçi bir fırka olarak aşırı yorumlarla akli çıkarımların önünde bariyer oluşturur. (H. Hüseyin Ballı, "Hurûfîlik Nedir?", *E-makâlât* IV/II, Güz, 2011, s. 38) Harflerin anlamları ve onların Allah'ın zatıyla bağlantısı, hulûl ve ittihat adı altında Fazlullah Hurufî, Bâtınıyye, irfani aşırı bazı fırkalar ve gulat-ı Şia'ya mensup gruplar tarafından tarih boyunca beşerî olanı kutsama, liderlerini ulûhiyetin mazharı ve

tecessüm etmiş hâli olma şeklinde tezahür etmiştir. Elde edilen sayılarla belirli sonuçlara ulaşılmış, pek çok kişi, Yahudi geleneğinin gematria, Yunanlıların ise isopséphie adını verdikleri aşırı bir bâtını yordama teslim olmuşlardır. (Fatih Usluer, *Hurûfîlik*, İstanbul, 2009, s. 114) Huruflilik, İran dinlerinin kalıntılarını, Hristiyanlık, Kabalizm ve Neoplatonizm'e ait inanç ve anlayışları İslami bir cila altında yo-

rumlayarak ortaya çıkmış senkretik mistik düşünceleri beslemiştir. (A. Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul, 2013, s. 132)

Sır ilminin, şeriatın bilgisine muhalif bir durum teşkil etmediği belirtilse de teorik bir çerçeveye ve makul bir kurallar bütününe ihtiyaç her geçen gün artmış; İsmailî aşırı grupların karşısında bâtını dünyayı Ebu Hamid el-Gazali, Kuşeyri, İbnü'l-Arabi ve diğerleri belli kuralları olan epistemolojik bir sisteme dönüştürmek için olumlu yönde büyük çaba harcamışlardır. Gazali, nazariyattan yoksun kalmanın tasavvufu, ibahîliğin saldırılarına karşı korumasız bıraktığını fark etmiştir. Şeriat-Hakikat ayrımıyla zirveye taşınan bu sorun, Gazali'nin, "hilâfen li'l-İbâhiyye" diye ifade edilen bir tasavvuf anlayışı oluşturmaya zemin hazırlamıştır. (Ekrem Demirli, "Gazzâlî ve Tasavvuf", *Gazzâlî Konuşmaları*, İstanbul, 2012, s. 262-263) Kuşkusuz bu süreçte daha birçok müellif, zahir ve bâtın dengesi içinde İslam düşüncesinin gelişmesinde etkili olmuştur. İbnü'l-Arabi ve Konevi, Davud-ı Kayserî, Fahreddin-i İrakî, Sühreverdi, Şehrezuri, Devvani, Molla Sadra gibi pek çok sufi, tasavvuf ve tasavvuf metafiziğinin boyut kazanarak derinleşmesini sağlamıştır. Ayrıca İbn Sina'nın felsefi projesi, Yunan felsefesi ile Semitik hikmeti birleştirme yolunda önemli bir adımdır. (M. İzzet Bâlî, *el-İtticâhü'l-İşrâkî*, Beyrut, 19914, s. 90) Burada, "Allah, göklerin ve yerin nurudur." (Nur,

24/35) diye başlayan ayetin ontolojisi üzerinden bâtını ve alegorik bir dilin inşa edilmek istendiği de söylenmelidir. İslami düşüncede feyz nazariyesinin ilk önemli temsilcilerinden biri olan İbn Sina, ilgili ayeti kullanmak suretiyle felsefi bir âlem tasavvuru geliştirmiştir. O, ontoloji ile ilahi aşk metafiziği arasında organik bir bağ kurmuştur. İbnü'l-Arabi ise âlemin yaratılışını, "Hakikat-i Muhammediyye ya da Nur-ı Muhammedî"yi merkeze alarak belli metafizik mertebeler ve hazerat ile ilişkili olarak anlatmış (İbnü'l-Arabi, *Şeceretü'l-Kevn*, Beyrut, 1985, s. 43, 44, 50-58); Sadeddin Konevi ise "a'yân-ı sabite" kavramı üzerinden bâtını ve tasavvufi anlayışı fiziksel bir model inşasında kullanmıştır. Sühreverdi-i Maktûl, İbn Sina geleneğini ezeli maya doktrini ve nur metafiziği ile yoğurarak işrakî bir aydınlanmanın öncüsü olmuş; bilahare Molla Sadra da Ekberîlik ve İşrakîliği birleştirerek teşkîk ve kademeli yaratma teorisi üzerinden yeni bir âlem tasavvuru kurmuştur.

Sonuç olarak tevhidî âlem ve varlık tasavvurunun farklı yorumları olan bu zengin bilgi birikimi, ibahi ve aşırı bâtını yorumlara karşı birer direnç unsuruna; bâtını epistemoloji açısından ise bir katalizör olarak karşımıza çıkar. Mevlana'nın pergel metaforundan hareketle şer-i şerifin, pergelin sabit noktası olmak suretiyle manevi dünyamızın ilim, hikmet ve akli boyutla yoğrulmasına olan ihtiyaç, aynı zamanda her müminin hasreti ve özlemidir.■

**Ahlaki değerler,
manevi boyuttan
bağımsız değildir
ve bunu da bâtını
ve içsel dünyanın
bağlantıları sağlar.
Zira kalp, Allah'ın
tecelli alanıdır.
İnsan, geleneksel
tasavvufun bir
kavramı olarak
hafâ, yani kalbinin
derinliklerinde
hissettiği ince
duygularla hakikati
tam anlamıyla
kavrayabilir,
ibadetinden derin
bir zevk alabilir.**

ZAHİR BÂTIN DENGESİNE MUTASAVVIFLARIN YAKLAŞIMI

|| Dr. Hamdi TEKELİ

|| DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Zahir, Arapça kökenli bir kelime olup lügat anlamı bilinmedik yani olmayan, belli, dış yüz, malum demektir. İslami literatürde zahir, yaygın olarak varlık ve olayların görünen yüzünü ve dinî metinlerin literal anlamını belirtmek için kullanılır. Zahir kelimesi, ziddi olan bâtınla birlikte kullanıldığı zaman önemli bir kavram ikilisi oluşturur. Tasavvuf terimi olarak ise zahir; şeriat, şer’î hükümler, tecelli eden Hakk’a verilen isim gibi manalara gelir. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İst., 2012, s. 389)

Bâtın kelimesi ise Arapça kökenli bir kelime olup lügat anlamı, bir şeyin özü, öz, lüb, hafî yani gizli olan ve gizli âlem, nihan, iç yüz demektir.

“O, ilk ve sondur. Zahir ve bâtındır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” (Hadid, 57/3) ayet-i kerimesinde belirtildiği gibi Allah’ın dört isminden biri olan bâtının tasavvufi boyutu için şunları söylemek mümkündür: Her zahirin bir bâtını vardır. Bâtını anlamlar ancak keşfen ve zevken bilinir; bâtın aynı zamanda salikin kalbi ve ruhu, iç âlemi demektir. (Uludağ, *a.g.e.*, s.67-68) Tasavvufun da pek çok tarifi yapılmakla birlikte özellikle *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*’nde, “Tasavvuf, İslam’ın zahir ve bâtın hükümleri çerçevesinde yaşanan manevi ve deruni hayat tarzı...” olarak tanımlanmaktadır.

Kültürümüzde zahir bâtin ayırımının ne zaman ortaya çıktığı meselesine gelince yapacağımız şu alıntı durumu özetlemektedir: “İslam’da zahir ve bâtin olmak üzere iki bilgi türünün bulunduğu görüşü ilk defa Şiiler tarafından ortaya atılmıştır. Hz. Ali henüz hayatta iken çevresinde toplanan bazı kişiler ondan başka hiç kimse- nin bilmediği bir bâtin ilminin varlığından söz etmişlerdi. Fakat Hz. Ali bu iddiaları reddedererek Allah’ın kendisine lütfettiği zekâ ile naslardan çıkardığı bazı manalar dışında herkesin bildiğinden farklı bir ilme sahip olmadığını belirtmişti.

Buna rağmen Hz. Ali tarafından kabul edilmeyen bu isnat, öncelikle Şiiler arasında yayılmış, daha sonra da bu tür bilgilerin bir kısmı Sünni kaynaklara da girmiş, sufiler arasında da yayılmıştır.

Bazı mutasavvıflar dinî ilimleri zahir ve bâtin olmak üzere ikiye ayırır; hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimlere zahir ilimleri, tasavvufa da bâtin ilmi adını verirler. Zahirî ilimlerle meşgul olanlara zahir uleması, rüsum uleması ve ehl-i zahir; kendilerine de bâtin uleması ve ehl-i bâtin derler.

Zahir ile bâtin arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığı konusu da tartışılmıştır. Gizli ve bâtinî bir ilmin meşruiyeti kabul edildikten sonra bu konuda farklı kanaatlere sahip kişiler, zaman zaman ‘şathiyyat’ türünden taşkınlıklara kadar varan sözlerle ifade ettikleri kendi inanç ve düşüncelerini bâtin ilmi olarak takdim etme yolunu tutmuşlardır. Ancak bu tür taş-

Tasavvuf ehline göre zahir ile bâtin, birbirinden tamamen bağımsız değil aksine birbirinin tamamlayıcısıdır. Zahirî başlangıç noktası kabul etmeden, zahirî ilimlerin ve nasların zahirî manasına riayet etmeden elde edildiği iddia edilen bâtinî ilim ve manalar da tasavvuf disiplinde makbul ve muteber sayılmaz.

kınlıklar bütün zahir âlimleriyle birçok mutasavvıf tarafından İslam’ın zahirî hükümlerine ve temel esaslarına aykırı bulunarak reddedilmiştir. Nitekim Ebu Said el-Harraz, Hücviri, Gazali, Sühreverdi gibi birçok sufi, “Zahire aykırı düşen her bâtin, batıldır.” kaidesini benimsemişlerdir. Bir şeyi bilmekle o şeyi yaşayarak öğrenmek arasında fark bulunduğu gibi zahir ile bâtin arasında da bir fark olabilir. Hâl diliyle söyleneni söz diliyle anlatmak da bir kapalılığa yol açar. Zahir ilmi ile bâtin ilmi arasındaki uyum ve tutarlılığın her zaman yeteri kadar açık biçimde ortaya konulamaması, bir taraftan Sülemi, Gazali ve İbnü’l-Arabi gibi mutasavvıfların, Bâtınilik’le suçlanmasına; diğer taraftan çeşitli dış kaynaklardan, özellikle Bâtınilik’ten, Şiilik’ten, İhvan-ı Safâ ve Yeni Eflatunculuk’tan gelen tesirlerin, ‘bâtin ilmi’ ve ‘nasların bâtinî manası’ adı altında İslam muhitinde kolaylıkla tutunmasına yol açmıştır.” (Süleyman Uludağ, *TDV İslam Ansiklopedisi*, “Bâtın İlmi”, c. 5, 1992, s. 188-189)

Tarihten günümüze kadar geçen süreçte zahir bâtin ayırımına pek çok örnek bulmak mümkündür. Nitekim *Hikem-i Ataiyye*’de zahir ve bâtin yani varlık âleminin dış yüzü ve iç yüzü hakkındaki 88. hikmet şöyledir: “Kâinatın dış ve zahiri gaflet, iç ve bâtinî ibrettir. Bunun için nefis, gafletin zahirine, kalp ise ibretinin bâtinine bakar.” (Ataullah İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler Hikem-i Atâiyye*, Hazırlayan: Mustafa Kara, Dergâh Yay., İst., 1990, s. 27)

Zahir bâtin dengesi bağlamında herhangi bir ayete baktığımız zaman lafzî/literal olarak Yüce Allah’ın o ayette bizlere

neyi emrettiği; ayetin nüzul sebebinin ne olduğu, ayetin siyak ve sibakında neler geçmekte olduğu hususları anlaşılır. Lafzın hususi oluşu, mananın umumi oluşuna engel olup olmadığı, edebî sanatları, tefsir tarihine bakıldığı zaman o ayetin nasıl anlaşıldığı vb. yönlerin araştırılması konunun zahirî boyutunu oluşturur.

Örneğin, Kur'an-ı Kerim'i okuma hususunda; Müzzemmil suresinin 4. ayetinde "Kur'an'ı tane tane, hakkını vererek oku." hitabı, ayetleri tecvit kaidelerine ve diğer ilmî usullere riayet ederek okumamızı emrederken Hz. Peygamber (s.a.s.), "Ümmetimin başına öyle bir zaman gelecek ki Kur'an okuyucuları çok olacak ama fıkıh âlimleri az olacak; okudukları boğazdan aşağıya geçmeyecek..." (Hakim, *el-Müstedrek*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1.Bsk., 1990/1411, 4/504 [8412]) ikazı da konunun bâtın yönünü oluşturur. Yani herhangi bir ayette Yüce Allah'ın murad-ı ilahisinin ne olduğu, o ayet ile amelîn önemi, Yüce Allah bizi hesaba çekmeden kendimizi hesaba çekmemiz gerektiği gibi hususlar ise ayetin bâtını ile ilgilidir.

Hadis-i şeriflere zahir ile bâtın açısından bakıldığı zaman da bir hadisin sebep-i vürudu, sıhhat derecesi, rivayet senedi gibi hususlar hadisin zahirî yönlerini oluştururken o hadiste murad-ı nebi nedir, bu konu ile nasıl amel etmeliyiz vb. hususlar da bâtın yönünü oluşturur. Kısacası zahir bâtın dengesi önemlidir. Bu önemi ifade etmek amacıyla da "zahirde halk ile bâtında Hak ile olmak" gibi ifadeler tasavvuf-ta kullanılmıştır.

İbadet konusunda örnek vermek gerekirse henüz namaza durmadan taharet, setr-i avret, kıbleye yönelme, vakit ve niyet gibi haricî; namaz başladıktan sonra da tekbir, kıyam, kıraat, rükû, secde ve kade-i ahire gibi dâhilî şartlar namazın zahirini oluşturur. Namaz kılan kişinin yalan ve gıybetten uzaklaşması, kibir, haset ve kin gibi hasletlerden kurtulması, kazancını helal ve meşru yollardan kazanması, topluma faydalı bir insan olması gibi hususlar ise namazın bâtını yönünü oluşturur diyebiliriz.

Kişinin ibadetinde zahir ve bâtın dengesi bozulursa kişi, iki uç noktaya doğru savrulur: Bu uçlardan biri maneviyattan yoksun, şekilci ve kuru bir dindarlık tipidir. Bu uca savrulan kişiler sadece kurallara odaklanır, dinî kuralların insanlara neden emredildiğini gözden kaçıır ve dinimizin ruhunu da iskalayabilir.

Diğeri ise kişinin sadece bâtına odaklanmış olarak ibadetleri ve dinî kuralları terk ederek kendisini nefsin tuzaklarına açık hâle getirmesidir. Günümüzde bazı insanların yaşadığı, "iç dış çatışmasını" çözmenin formülü de burada bulunmaktadır.

Tasavvuf-ta her iki uç da büyük hata kabul edilir. Dinimizin kurallarına riayet eden mutasavvıflar, diğeri bir ifade ile müteşerri sufler zahir ve bâtın dengesine önem vererek yaşantısını sürdürmüşlerdir.

Zahir ile bâtın kavramları, ontolojik ve epistemolojik olarak bir bakıma iç içedir denilebilir. Çünkü birini göz önünde bu-

lundurmadan diğeri hakkında fikir yürütmek mümkün değildir. Örneğin, nasıl ki insan ruh ve bedenden meydana gelmiş ise ve kuşlar tek kanat ile uçmıyor ve iki kanada muhtaç ise; cevizin dış kabuğu olmadan iç kabuğu oluşmayacak ve cevizin içindeki özü olmayacaksa...

Sonuç olarak söylemek gerekirse tasavvuf ehline göre zahir ile bâtın, birbirinden tamamen bağımsız değil aksine birbirinin tamamlayıcısıdır. Zahiri başlangıç noktası kabul etmeden, zahirî ilimlerin ve nasların zahirî manasına riayet etmeden elde edildiği iddia edilen bâtını ilim ve manalar da tasavvuf disiplininde makbul ve muteber sayılmaz. ■

”

Bazı mutasavvıflar dinî ilimleri zahir ve bâtın olmak üzere ikiye ayırır; hadis, fıkıh ve kelam gibi ilimlere zahir ilimleri, tasavvufa da bâtın ilmi adını verirler. Zahirî ilimlerle meşgul olanlara zahir uleması, rüsum uleması ve ehl-i zahir; kendilerine de bâtın uleması ve ehl-i bâtın derler.

MODERN ZAMANLARDA MUTEDİL KALABİLMEK

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Modern çağın panoraması

Hayat dinamik bir süreçtir. Yaşamak, sürekli bir değişim ve dönüşümden ibarettir. İnsanlığın maddi ve manevi terakkisi bu minval üzere gerçekleşir. Ancak her değişim bir gelişme olmayabilir. Değişimin olumlu bir seyir izlemesi ve güzel sonuçlara kapı aralaması, değişimi belirleyen faktörlerle yakından ilişkilidir. Bilinç ve iradeyi saf dışı bırakan haricî müdahaleler sebebiyle hayatın doğal seyriyle örtüşmeyen ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşen değişimler, insanı kendisine yabancılaştırabilmekte, fert ve toplum boyutunda hayatı yaşanmaz hâle getirebilmektedir. İletişim ve etkileşimin küreselleşmesiyle tarihin en hızlı ve en kapsamlı dönüşümlerine sahne olan modern çağ, bu durumun sayısız örnekleriyle doludur. Bugün aileden topluma, inançtan ahlaka, eğitimden kültüre, ticaretten sanata varıncaya kadar her alanda ciddi sorunlara kapı aralayan dönüşümler yaşanmaktadır.

Son yıllarda hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelen yeni medya araçlarının, söz konusu süreçte belirleyici bir rolü olduğu açıktır. Kuşkusuz bugün, medya -özellikle sosyal medya- üzerinden algılara yönelik küresel boyutta sistematik müdahaleler söz konusudur. Bir koşullandırma aracı olarak kullanılan medya, olguları belli amaçlar doğrultusunda şekillendirerek algıları materyalist bir yaklaşımla yeniden biçimlendirmektedir. Ayrıca kapitalist anlayışın bir dışavurumu olarak “her şeyin bir ederi olduğu” düşüncesi de medya üzerinden güçlü bir biçimde beslenmekte ve kitlelere dayatılmaktadır. Bilhassa dijitalleşmeyle birlikte kullanımı yaygınlaşan yeni medya mecralarında yapay zekâ marifetiyle sunulan kişiselleştirilmiş içerikler, insanları âdeta efsunlayarak tüketim endüstrisinin birer nesnesi hâline dönüştürmektedir.

İnternet, sosyal medya ve bileşenleri üzerinden gün boyu görsel ve işitsel uyarıcılara muhatap olmanın, gerekli gereksiz bilgilere, haberlere ve hikâyelere maruz kalmanın zihinleri nasıl ayarttığı izahtan varestedir. Algıların zaman ve mekân sınırı olmaksızın her an manipüle edilebildiği, görme görülme, beğenme beğenilme, kazanma tüketme ve daha fazlasına sahip olma dürtüsünün alabildiğine kamçılandığı bir mecradan bahsediyoruz. İnsanı kendinden, değerlerinden ve daha da önemlisi varoluş gayesinden uzaklaştırmayı hedefleyen yanılsamalar üzerine inşa edilmiş bu yapay dünyada haz, konfor ve tüketim, âdeta bir yaşama amacı olarak lanse edilmektedir. Birtakım programlar ve kavramlar üzerinden dayatılan tekdüze hayat biçimleriyle bireysel ve toplumsal farklılıklar törpülenmekte ve insanlar günbegün kendi değerlerine yabancılaştırılmaktadır.

Zihinsel esaret

Modern çağ insanı, yeme içme alışkanlığından giyim kuşam tarzına, aile hayatından sosyal ilişkilerine kadar her alanda kendisine sunulanı sorgulamaksızın kabullenmeye şartlanmış durumdadır. Bu zihinsel esaretin izdüşümünü ifrat ile tefrit arasında savrulmuş olarak özellikle sosyal medya mecralarında açıkça görmek mümkündür. Bedensel hazların ve maddi faydaların yegâne amaç hâli-

Hayata dair en hikmetli tavır, her şeyin bir şekli bir de özü olduğu gerçeğinden hareketle özü şekle, şekli de öze feda etmeden her ikisi arasında bir denge kurmaktır. Her türlü aşırıktan, taşkınlıktan ve ölçüsüzlükten uzaklaşıp yaratılıştaki kıvam ve itidali yaşantıya aksettirmektir. Bu bağlamda Kur'an ve sünnetin getirdiği ölçüler, insanlık için en değerli imkândır.

ne getirildiği bu yeni dünyada insanlar; değerlerinden, özgünlüklerinden ve nihayetinde özgürlüklerinden kopararak sanal bir hayatın ışıltılı zindanlarına mahkûm edilmektedir. Özellikle gerçeklik algıları bozulan genç kuşaklar, bu simülatif dünyanın yanılsamaları içinde derin bunalımlar ve gelgitler yaşamaktadır.

Bugün haz ve hız odaklı yaşama eğiliminin, her şeyi maddeye indirgeyen çarpık bir tutumu fazlasıyla öne çıkardığını ve insanları bir kasırga gibi çokluk yarışının içine çektiğini görüyoruz. Niceliksel çokluğun matah addedildiği ve hayatın bir rekabet alanına dönüştürüldüğü bu yeni düzlemde insani değerler ve ahlaki erdemler, daha çok kazanma, daha fazla tüketme ve daha ötesine ulaşma hırsının gölgesinde kalmaktadır. Maneviyatın ihmal edildiği bu amansız yarışın neticesinde de malesef açgözlülük, kibir, haset gibi hastalıklar, psikolojik bunalımlar, kişilik problemleri ve daha pek çok girift sorun, hayatı büsbütün kuşatmaktadır. İnsanın içkin yönünü, deruni boyutunu, yaratılış gayesini, varoluş hikmetini göz ardı eden ve onu kendine yabancılaştıran bu gidişat, çağın vebası hâline gelen doyumsuzluk ve huzursuzluk gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Yine en temel sorumlulukların ve hatta mahremiyet sınırlarının bile fütursuzca ihlal edilmesine zemin oluşturmaktadır.

Dünyevileşme çıkmazında anlam krizi

Varlık âleminin sadece görünen yüzüne takılıp kalınması, ne yazık ki inancı, bilgiyi, ahlakı ve hukuku yozlaştırmakta; insanı süfli emellerin ardına düşürmektedir. Her şeyin bu dünyadan ibaret olduğu vehmiyle tasarlanan bir hayatta ulvi bir gayenin kendine yer bulması ebette mümkün olmaz. Çünkü orada hayaller, planlar, hedefler ve beklentiler, hep zahire göre belirlenir. Varlık âlemiyle ilişkiler hep bu doğrultuda tanzim edilir. Zevahirin âdeti kutsandığı böyle bir ortamda hak, hukuk, adalet, insaf, doğruluk, sadakat, merhamet gibi ulvi değerlerin yerini bencillik, duyarsızlık, sorumsuzluk, haksızlık, yalan ve ihanet gibi bayağılıklar alır. Böylece inanç, ahlak ve anlam krizlerinin bireysel, toplumsal ve küresel boyutta hayatı kuşatması kaçınılmaz olur. İnsanlar, tabiatlarına aykırı mecralarda süfli arzuların ve sonu gelmez ihtirasların rüzgârıyla bir uçtan diğer uca savrulup ömürlerini bir hiç uğruna günbegün heder ederler.

Oysa hayat, madde ve mana bütünlüğü ile anlamlıdır. Birbirini tamamlayan bu iki boyuttan birinin göz ardı edilmesi, hayatı anlamsızlaştıracaktır. Bilhassa hayatın maddi boyutunu anlamlandırma hususunda maneviyatın önemli bir yeri vardır. İnsan, fiziki âlemdeki varlığını metafizik âlemlerle kurduğu irtibat oranında anlamlandırabilmektedir. Varlığa, hayata, geleceğe, ölüme ve

ötesine dair sorularına en güçlü cevabı burada bulabilmektedir. Diğer yandan maneviyat, kişinin hayat yolculuğunda karşılaştığı sorun, sıkıntı ve olumsuzluklarla baş edebilmesi noktasında da en önemli moral ve motivasyon kaynağıdır. Bu yüzden maneviyat ihmal edilerek sadece maddiyat üzerine inşa edilen hayatlar, karşılaşılan ilk krizde çatırdatmakta, kırılıp dökülmektedir.

İnsanı onarmak, hayatı onarmaktır

İnsan, pek çok sorunun kaynağı olduğu kadar çözümünde de kilit bir role sahiptir. İnsan düzeldiğinde çok şey düzelecektir. Biliyoruz ki Allah'ın kudretinin tecelligâhı olan insan, özü itibarıyla muhteşem ve muhterem bir varlıktır, kâinatın göz bebeğidir. Fiziksel, ruhsal ve zihinsel yetenekleri bakımından en güzel kıvamda yaratılmıştır. (Tin, 95/4; İnfitar, 82/7) Ne var ki o, çoğu zaman fitratındaki bu kıvamı koruma hususunda duyarsız ve isteksiz davranabilmektedir. Bu da onun varlık âlemindeki konumuna halel getirmekte; Rabbiyle, kendisiyle ve çevresiyle ilişkilerindeki insicamın bozulmasına sebep olmaktadır. Bu itibarla çağın dengeleri altüst eden sorunlarından korunmanın yolu, insanı fitratıyla buluşturmaktan geçmektedir.

Meselelerin çözümü için insanı tanımak ve anlamak şarttır. Ardından onu onarmak, yeniden kendisiyle buluşturmaktır, Rabbiyle tanıştırmaktır gerekir. Bu bağlamda İslam, kişiyi öncelikle nefis terbiyesine tabi tutar.

Nefsin terbiyesi de kalbin terbiyesine bağlıdır. Kalp, imanla terbiye edilir. İman ise onun bir şubesi olan "hayâ" vasıtasıyla kalpte karar kılar. (Buhari, İman, 16; Edeb, 77) Dolayısıyla insanın onarılması, iman ve hayâyı merkeze alan bir terbiye süreci ile mümkündür. Değerler eğitimiyle de yakından ilişkili olan söz konusu onarım, nihayetinde kişinin Allah'a, kendisine ve çevresine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecek yüksek bir şuura ulaşmasını ve aynı zamanda zahir bânın dengesinde bir hayat tasavvurunu pratiğe dönüştürmesini sağlayacaktır. Bu itibarla insanı onarmak, hayatı, dünyayı ve geleceği onarmaktır.

”

Hayat, madde ve mana bütünlüğü ile anlamlıdır. Birbirini tamamlayan bu iki boyuttan birinin göz ardı edilmesi, hayatı anlamsızlaştıracaktır. Bilhassa hayatın maddi boyutunu anlamlandırma hususunda maneviyatın önemli bir yeri vardır. İnsan, fiziki âlemdeki varlığını metafizik âlemlerle kurduğu irtibat oranında anlamlandırabilmektedir.

Çağın getirdiği inanç ve ahlak buhranlarının çaresi, madde/zahir ile mana/bâtın arasındaki dengededir. Hayata dair en hikmetli tavır, her şeyin bir şekli bir de özü olduğu gerçeğinden hareketle özü şekle, şekli de öze feda etmeden her ikisi arasında bir denge kurmaktır. Her türlü aşırıktan, taşkınlıktan ve ölçüsüzlükten uzaklaşıp yaratılıştaki kıvam ve itidali yaşantıya aksettirmektir. Bu bağlamda Kur'an ve sünnetin getirdiği ölçüler, insanlık için en değerli imkândır. Her şeyi bir ölçü (kader) ile yaratan Yüce Allah, eşyanın tabiatına yerleştirdiği dengenin gözetilmesini ve muhafaza edilmesini emretmiştir. (Kamer, 54/49; Rahman, 55/7-8) Beslenirken, çalışırken, konuşurken, dinlenirken, eğlenirken, harcamaya yaparken, ibadet ederken, kısacası her durumda mutedil olmayı, has kullarının alametifarikası addetmiştir. (İsra, 17/29; Furkan, 25/67) Müslümanların inanç ve hayat tasavvurlarını taltif eden, "Böylece sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık..." (Bakara, 2/143) ilahi fermanı da aynı hakikatin bir ifadesidir. Haddizatında Kur'an-ı Kerim, zahir ile bâtın, ruh ile beden, madde ile mana, dünya ile ahiret arasındaki dengeyi koruyacak ilke ve ölçülerin eşsiz kaynağıdır. Bu anlamda, "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..." (Kasas, 28/77) ayeti, ideal bir hayatın çerçevesini belirlemiştir. Her işte mutedil olmayı kurultuş vesilesi sayan Hz. Peygamber de (s.a.s.) Müslümanları ibadette bile aşırıktan sakındırarak her alanda dengeli bir tavır içinde olmanın önemine dikkat çekmiştir. (İbn Mâce, Zühd, 28; Buhari, Nikâh, 1) Bu sebeple oyun ve eğlenceden, gelip geçici zevk ve hazdan, çoğu zaman endişe ve pişmanlıktan ibaret olan bir dünyada

ya ile ahiret arasındaki dengeyi koruyacak ilke ve ölçülerin eşsiz kaynağıdır. Bu anlamda, "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..." (Kasas, 28/77) ayeti, ideal bir hayatın çerçevesini belirlemiştir. Her işte mutedil olmayı kurultuş vesilesi sayan Hz. Peygamber de (s.a.s.) Müslümanları ibadette bile aşırıktan sakındırarak her alanda dengeli bir tavır içinde olmanın önemine dikkat çekmiştir. (İbn Mâce, Zühd, 28; Buhari, Nikâh, 1) Bu sebeple oyun ve eğlenceden, gelip geçici zevk ve hazdan, çoğu zaman endişe ve pişmanlıktan ibaret olan bir dünyada

ya ile ahiret arasındaki dengeyi koruyacak ilke ve ölçülerin eşsiz kaynağıdır. Bu anlamda, "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..." (Kasas, 28/77) ayeti, ideal bir hayatın çerçevesini belirlemiştir. Her işte mutedil olmayı kurultuş vesilesi sayan Hz. Peygamber de (s.a.s.) Müslümanları ibadette bile aşırıktan sakındırarak her alanda dengeli bir tavır içinde olmanın önemine dikkat çekmiştir. (İbn Mâce, Zühd, 28; Buhari, Nikâh, 1) Bu sebeple oyun ve eğlenceden, gelip geçici zevk ve hazdan, çoğu zaman endişe ve pişmanlıktan ibaret olan bir dünyada

herkes için gerekli olan huzur ve esenlik, Kur'an ve sünnetin rehberliğinde aranmalıdır.

Bu anlayışla ifrat ve tefritten sakınarak her hâlinde mutedil bir yol tutan insan, kendisini gerçek özgürlüğe ulaştıracak erdemli, onurlu ve güzel bir hayatın yolunu tutmuş demektir. Çünkü itidal, insanı kendi hakikatiyle buluşturacak yolun işaret levhası ve hem dünya hem de ahiret huzurunun istikamet göstergesidir. Bugün varlığın sadece zahirine takılıp kalan, varoluş gayesini unutarak çıkar tutkularının ve dünyevileşmenin keşmekeşliğinde yönünü kaybeden insanın en büyük ihtiyacı da bu değil midir?

Farkındalık, tefekkür ve gayret

Algı ve gerçeklik noktasında ciddi savrulmaların yaşandığı, aykırı davranışların ve aşırılıkların taltif edildiği günümüzde mutedil kalabilmek, dengeli ve tutarlı bir hayat inşa edebilmek, her şeyden önce derin bir farkındalık gerektirir. Modern çağın gerçeklik algılarını manipüle eden sahteliklerini idrak etmeden mutedil ve müstakim bir hayat inşa etmek kolay olmayacaktır. Bu yüzden öncelikle içinde bulunulan durumu doğru tespit etmek, bu durumdan kurtulma kararlılığı göstermek ve nereye gittiğinin, neyi tercih ettiğinin bilincinde olmak icap eder. Bununla birlikte zevahirin kıskacından sıyrılarak kapsamlı ve derinlikli bir tefekküre vakit ayırmak da hayati bir sorumluluktur. Zira hikmete ve hakikate ulaşma-

**Kur'an-ı Kerim,
zahir ile bâtın,
ruh ile beden,
madde ile
mana, dünya
ile ahiret
arasındaki
dengeyi
koruyacak
ilke ve
ölçülerin eşsiz
kaynağıdır.
Bu anlamda,
"Allah'ın
sana verdiği
şeylerde ahiret
yurdunu ara.
Dünyadan
da nasibini
unutma..."
ayeti, ideal
bir hayatın
çerçevesini
belirlemiştir.**

nın yegâne yolu, doğru bilgiye, basirete ve ferasete dayalı tefekkürden geçmektedir.

O hâlde konjonktürün ayartıcı cazibesine ve sürükleyici rüzgârına kapılmamak için biraz kenara çekilmek, durup düşünmek, olup bitenler üzerine kafa yormak, herkes için ötelenemez bir görevdir. Bu görevden kaçmak, insana zihinsel bir konfor sunabilir, onu rahatlatır, ancak bu aldatıcı bir rahatlamadır. Konforundan ödün vermeksizin yaşayan, düşünmekten, sormaktan ve sorgulamaktan kaçanların gerçek huzurla yollarının keşmesi mümkün değildir.

Söz konusu görev ve sorumlulukların hakkıyla ifa edilmesi ise insana, yukarıdan bir bakışla çağı ve dünyayı okuma imkânı verecek ve fitratındaki kıvamı, itidali korumanın yollarını açacaktır. Hayatın madde yönünü ihmal etmeden fakat oraya da takılıp kalmadan yaşayabileceği bir hayat tasavvuru kazandıracaktır. Böylece insan, modern çağın en temel huzursuzluk sebebi olan dünyevileşmenin girdabına sürüklenmeden ve nefsin bayağı arzularına yenik düşüp kirlenmeden bu geçici hayat yolculuğunu güzelce yürüyebilme imkânına kavuşmuş olacaktır. Sınırlı ömrünü yaratılış gayesine uygun, her türlü aşırılıktan uzak, zahir bâtın veya madde mana anlamında dengeli, tutarlı, kararlı ve istikrarlı bir şekilde yaşama gayreti ise onu gerçek ve kalıcı bir ruhsal huzura ve dinginliğe ulaştıracaktır. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Mustafa KARA:

“Hayatın her alanında itidal noktasını ve dengeyi yakalamak, bu manevi enerji ile hak ve hakikatin peşine düşmek, Allah’a kulluğun, kullara insanlığın âşığı olmak ne büyük bir saadet!”

Zahir ve bâtın ne anlama gelmektedir? Allah’ın esma-i hüsnasından “ez-Zahir ve el-Bâtın” isimleri, zahir ve bâtın kavramlarını anlamada bize nasıl yol göstermektedir?

Sorunuza bir soru ile cevap vermeye başlayayım. Denge kelimesi bize ne hatırlatıyor? Bu kelimeyi duyduğumuzda ikili bir durumu, birbirine zıt/farklı ikili bir durumun orta noktasını/istikrarı hatırlatıyor. Bu kelime, günlük hayatımızın her alanında kullanılmaktadır: Dengeli hayat, dengeli bütçe, dengeli beslenme, ruhsal denge... Zahir bâtın dengesi ise daha çok dinî ahlaki hayatta kullanılan ifadelerden biridir. Zahir kelimesinin kök/sözlük anlamında açık olan, belirgin olan, galip gelen,

İslam dininin temel özellikleri anlatılırken zahir bâtın dengesinden ayrı olarak bazen dünya ahiret dengesi bazen madde mana dengesi veya beden ruh dengesi gibi ifadeler de kullanılır. Konu detaylandırılırken Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetleri, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ilgili davranış ve tavsiyeleri öne çıkarılır. Aşırı uçlardan, yani ifrat ve tefritten uzak; "orta yol"da yürüyen ideal bir mümin portresi çizilir.

yardım eden; bâtında ise gizli olan bir şeyin iç yüzünü, bir kimsenin sırlarını bilen anlamları vardır. Birbirine zıt olan bu iki terim aynı zamanda Hadid suresinin 3. ayetinde Allah'ın iki ism-i şerifi olarak peş peşe kullanılmaktadır. Konuya Bekir Topaloğlu hocamızın cümleleriyle girelim: "Ebu Mansur Matüridi, Hadid suresinin baş tarafında yer alan ayette iki çift isimden her birinin yanındaki nefyettiğini ve bunun çelişki ifade ettiğini ileri sürer çünkü bir şey açık ve belirginse gizli olmaz, gizli ise açık olmaz. Ardından kendisi bunu şöyle yorumlar: Burada çelişki gibi görünen şey, yaratılmışlar dünyasına özgüdür. Cenab-ı Hakk'ın evvel ahir, zahir bâtın oluşu, 'kendinden' (bizatihi) olma özelliği taşıdığından çelişki söz konusu değildir. Aslında bu, Allah'ın zatında, isim ve sıfatlarında hiçbir şeye benzemediğine, dolayısıyla O'nun birliğine işaret eder. Matüridi, 'Zâhir' ismine, 'hiç kimsenin yenilgiye uğratamayacağı galip ve hâkim, akli ve nakli delillerle varlığı ve birliği apaçık' manasını verir."

Kur'an ayetleri, hadis-i şerifler ve Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) örnek yaşamından hareketle yüce dinimiz İslam'ın emrettiği şekilde zahir ile bâtının dengelendiği bir Müslüman yaşamı nasıl olmalıdır?

İslam dininin temel özellikleri anlatılırken zahir bâtın dengesinden ayrı olarak bazen dünya ahiret dengesi bazen madde mana dengesi veya beden ruh dengesi gibi ifadeler de kullanılır. Konu detaylandırılırken Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetleri, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) ilgili davranış ve tavsiyeleri öne çıkarılır. Aşırı uçlardan, yani ifrat ve tefritten uzak; "orta yol"da yürüyen ideal bir mümin portresi çizilir. Önceki asırlarda farklı coğrafyalarda yaşayan Müslüman toplumların bütününe bakıldığında büyük çoğunluk itibarıyla bu dengenin yakalandığı görülebilir. Aşırı uçlarda karar kılanlar her zaman azınlıkta kalmıştır.

Konu din, iman ve ahlak ise bâtın boyutunun olmaması mümkün değildir. Dinî haya-

tın hakkıyla yaşanması, o derinden derine akıp giden, riya ve gösterişle hiç tanışmayan "iç ırmaklar" ile mümkün olabilir. Fakat bâtın konusunun hakkını vereceğim diye Bâtıniyye rüzgârlarına kapılarak dinin zahirî hükümlerini yok saymak veya hafife almak da ne oluyor? Bu durum, açıkça Peygamber Efendimizin ve arkadaşlarının yaşadığı hayatı ciddiye almamak anlamına gelmiyor mu? Dinî hayatın hakkıyla yaşanması aynı zamanda hayatın o görünen kısmıyla da iç içedir. Ne yazık ki bugünkü dünyada din şemsiyesi altında farklı isimlerle Bâtıniyye'nin labirentlerinde nefes tüketenler, heva ve heveslerini tatmin etmek için kırk dereden su getirenler olduğu gibi Zahiriyeye'den beslenen ve müminlere yönelttiği tekfir silahından başka bir hüneri olmayan çağdaş cereyanlar, dinî tebliğin önündeki en büyük engelleri teşkil etmektedir. Bâtıniyye ifrat ise Zahiriyeye tefrittir. Dikkatli olmak gerekir. Orta yolu bularak yürümek gerekir. Bu yolun bir adı da sırat-ı müstakimdir. Akl-ı selimin yardımıyla, zevk-i selimin

desteğiyle, kalb-i selim mahallesine emin adımlarla “Sakın dengeyi bozmayın!” emr-i ilahisinin (Rahman, 55/8) ışığında ulaşmak gerekir.

Tasavvuf ve hikmet geleneğinde yer alan zahir bâtın dengesinden yola çıkarak kâinata hikmet nazarıyla bakabilmek nasıl mümkün olabilir?

Tasavvuf hakkında genel bilgi veren kitaplara bakanlar şu iki terim ile karşılaşılır: Fıkh-ı zahir ve fıkh-ı bâtın. Tasavvuf kelimesi Kur’an ve hadiste geçmediği için bu ilme isim verilmesi ilk yüzyıllarda tartışma konusu olmuştur. Züht, tezkiye gibi teklif edilen isimlerden biri de fıkh-ı bâtındır. Dinin, ibadetlerin zahirî ilkelerini ortaya koyan, tartışan ilme fıkh; bâtını esaslarını gündeme taşıyan ilme de zamanla tasavvuf adı verilmiştir. Burada büyük bir soru ortaya çıkmaktadır. Bu iki ilim arasındaki uyum nasıl olacak? Zahir bâtın dengesi nasıl kurulacak ve nasıl korunacak? Bunun için ilk yüzyıllarda yaşayan bazı sufilerin cümleleri sorunuza cevap vermektedir. Bu mühim uyarılar yüzyıllardan beri bütün tasavvuf klasiklerinde yer almıştır. İslam âleminde genel hatlarıyla zahir bâtın dengesi yakalanmışsa bu uyarıların etkisi kesindir. İşte yaklaşık bin yıl önce kaleme alınan *Kuşeyri Risalesi*’nde nakledilen birkaç tanesi:

Haris Muhasibi: “Bir kimse bâtınını murakabe ve ihlasla sağlaştırırsa Allah onun zahirini mücadele ve sünnete tabi olma hâli ile süsler.”

Ebu Osman Hiri, ölüm döşeninde iken oğlu üzüntüsünden

Bâtınıyye ifrat ise Zahirıyye tefrittir. Dikkatli olmak gerekir. Orta yolu bularak yürümek gerekir. Bu yolun bir adı da sırat-ı müstakimdir. Akl-ı selimin yardımıyla, zevk-i selimin desteğiyle, kalb-i selim mahallesine emin adımlarla “Sakın dengeyi bozmayın!” emr-i ilahisinin ışığında ulaşmak gerekir.

feryat figan etti ve üstünü başını yırttı. Babası gözünü açtı ve son dersini verdi: “Evladım, bu hareketin zahirî itibarıyla sünnete aykırıdır, bâtın cihetiyle de riya kokusu taşımaktadır.”

Şah Kirmani: “Gözünü harama bakmaktan koru! Bâtınını sürekli olarak murakabe ile zahirini sünnete tabi olarak imar ve ihya eyle!”

Ebu Said Harraz: “Zahire muhalif olan her bâtın batıldır, yanlıştır.”

Ebu’l-Abbas Dineveri: “Zahir dili, bâtının hükmünü değiştirmez. (Dinin ilkeleriyle tasavvuf arasında zıtlık söz konusu olmaz.)”

Ebu Hasan Farisi: “Takvanın bir zahiri bir de bâtını vardır. Zahirî, ilahi sınırlara riayet etmek; bâtını ise ihlas ve niyettir.”

Yahya b. Muaz: “Vera iki çeşittir: Zahirî vera Allah Teâlâ’nın rızasından başka hiçbir şeyin seni ilgilendirmemesi, bâtını vera ise kalbine Allah Teâlâ’dan başka bir sevdanın girmemesidir.”

Huzeyfetü’l-Maraşi: “İhlas, kulun yapıp ettiklerinin zahirde ve bâtında eşit olmasıdır.”

Ebu Hafs Haddad: “Zahirdeki güzel edep, bâtındaki güzel edebin aynasıdır, yansımasıdır.”

Zunnun Mısri: “Arif olmanın alameti/işareti üçtür: Sahip olduğu marifet nuru, vera nurunu söndürmez. Dinin zahirî hükümlerini devre dışı bırakan kimse bâtını bir ilme sahip olduğundan dem vurmaz.

Allah'ın nimetlerine/keramete nail olduğunda sırrı muhafaza eyler.”

Bu denge noktasını yakalayanlar, kalplerindeki hastalıkları, kir ve pasları temizledikleri için kâinatı ve olayları gönül gözü ile temaşa etme ve hayatı bu zevkle yorumlama kabiliyetini elde ederler.

İtiraf etmek gerekir ki zahir bâtın dengesi ile ilgili yukarıda aktarılan bu güzel ikazlara rağmen tasavvuf âleminde de zaman zaman savrulmalar olmuş, uçuk yorumlar müşteri bulmuş, egosuna kul köle olanlar bu şemsiyenin altında oyalanarak günlerini gün etmişlerdir.

Sözlerin, ifadelerin bâtını anlamaya çalışırken Bâtiniliğe kaymamak için hangi hususlara dikkat edilmelidir?

Bu konuda çok şey söylenebilir. Farklı maddeler, gerekçeleriyle birlikte sıralanabilir. Şimdilik sadece bir tanesine işaret edelim. Yukarıda dengeli yola temas edilirken sırat-ı müstakim terimini kullandık. Fatıha suresinde, Allah'ın bize öğrettiği ilk duayı biliyorsunuz: “Allah'ım, bizi sırat-ı müstakime ilet!” Peki, sırat-ı müstakim kimin yoludur? Cevabı hemen yanı başında: “Nimet verdiklerinin yolu.” Yani Allah Teâlâ kendi yolunu nimet verdiği kullarının yoluyla aynileştirmektedir. Kim bu kendilerine nimet verilenler? Bu sorunun cevabı da Nisa suresinin 69. ayetindedir: 1. Peygamberler, 2. Sıddik olanlar, 3. Şehit olanlar, 4. Salih olanlar. Peygamberlerin özel durumu olduğu için onlardan şimdilik bahsetmeyece-

ğiz. Diğer üç grupta yer alanların ortak noktası, sırat-ı müstakim çizgisinde dengeli bir hayat sürerek Allah'a gereği gibi kul olmalarıdır.

Denge kelimesinin kardeşlerinden biri de itidal/mutedil terimleridir. Adalet kökünden türeyen bu kelime ne kadar sıcak ve munis bir sözcüktür. Hayatın her alanında itidal noktasını ve dengeyi yakalamak, bu manevi enerji ile hak ve hakikatin peşine düşmek, Allah'a kulluğun, kullara insanlığın âşığı olmak ne büyük bir saadet!

Dijital ortamın getirdiği ikilemler, sanal ve modern dünyanın neden olduğu imaj ve kişilik buhranları arasında sıkışıp kalan günümüz Müslüman'ı, zahir bâtın dengesi bağlamında mutedil bir şahsiyeti ve duruşu nasıl inşa edebilir?

Hemen itiraf edelim. Bu sorunun cevabı da zordur. Enine boyuna uzmanlar tarafından tartışılması gereken ciddi ve büyük bir meseledir. Çünkü konunun veya problemin uluslararası bir özelliği vardır. Maddeye tapan materyalizm, paraya tapan kapitalizm ve dünyaya tapan sekülerizmin kol kola vererek dünyanın başına ördüğü bu çorap hepimizi etkisi altına almıştır. Bendeniz bu çağdaş savrulmaları/küresel afetleri tsunamiye benzetiyorum. Küresel bir bombardıman altındayız. Böyle bir hâli yaşayan insanların soğukkanlı bir şekilde konuyu tartışmaları, içinde buldukları hâli tahlil etmeleri gerekir. Fakat çağdaş iletişim araçları hiçbir gümrük kapısı tanımadığı için çıkış yo-

lu bulmakta zorlanıyoruz. Bu noktada pes edecek hâlimiz de yok. En başta imkânlar ölçüsünde aile içi ilişkileri sıcak tutmak zorundayız. Derecelelerimiz farklı da olsa hepimiz bu girdabın içindeyiz. Ne acı bir gerçektir ki çocuklarımıza bulaşmasını istemediğimiz bazı “şey”lerin tiryakisiyiz. Önce kendimize bakmalıyız. Bazı alışkanlıklarımızı gözden geçirmeliyiz. Tiryakiliklerimizi, fantezilerimizi hesaba çekmeliyiz. Aksi hâlde Saff suresinin ikinci ayetindeki o mühim soru karşımıza çıkacaktır: “Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?” ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Mustafa Kara, 1951 yılında Rize'nin Güneyce ilçesinde doğdu. İlkokuldan sonra babası Kutuz Hoca'nın (Mehmet Kara) yanında hafızlığını tamamladı. 1970 yılında İstanbul İmam Hatip Okulunu, 1974'te Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünü tamamladı. Şebinkarahisar ve İspir Liselerinde kısa süreli öğretmenlik yaptı. 1977'de Bursa Yüksek İslam Enstitüsünde tasavvuf tarihi asistanı oldu. 1983 yılında Süleyman Uludağ'ın rehberliğinde, *İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî* isimli doktora tezini tamamladı.

Tekkeler, Tarikatlar ve Bursa kültür tarihi ile ilgili birçok eser kaleme aldı. Arkadaşlarıyla, talebeleriyle birlikte birçok eserin yeni harflere aktararak yayınlanmasına vesile oldu.

102. YILINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DİN HİZMETİNDE SÜREKLİLİK VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Emre KESKİN

DİB Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişi

Temel ve kurumsal sorumluluk

Diyanet İşleri Başkanlığı, 102 yıllık tarihî seyrinde din hizmetlerini itimat ve sahih bilgi zemininde sürdürerek toplumun manevi yaşamında özel bir yer edinmiştir. Kuruluşundan itibaren Başkanlığın asli vazifesi, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, ibadet mekânlarını yönetmek ve toplumu din konusunda aydınlatmak olmuştur.

3 Mart 1924 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin din hizmeti bağlamında köklü ve süreklilik arz eden bir kurumdur. Üstlendiği vazife, sadece idari bir kamu hizmeti olmakla kalmayıp dinî hayatın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bakımından da önem arz eder.

Bir asrı aşan tarihinde, "toplumu din konusunda aydınlatma" esası, Başkanlığın bütün faaliyetlerine yön vermiştir. Cami odaklı din hizmetleri, irşat faaliyetleri, Kur'an kursları, fetva işleri, yaygın din eğitimi etkinlikleri ile hac ve umre organizasyonları bu misyonun önemli hizmet alanlarıdır. Bununla beraber ilmî araştırmalar, yazılı, görsel ve dijital yayınlar vasıtasıyla insanları İslam'ın ortak paydasında doğru dinî bilgiyle buluşturmak da Başkanlığın temel vazifeleri arasında yer almaktadır. Bu hizmetler, toplumun her kesimine hitap edecek bir anlayışla yürütülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetlerinin sunumunda insan onurunu merkeze alan, bireysel ve toplumsal çeşitliliği gözetilen bir anlayışı benimser. Bu bakımdan din hizmeti, yalnızca bilgi aktarımını hedeflemez; ahlaki hassasiyetleri besleyen, değerleri sürdüren bir rehberliği de amaçlar.

102. yılında Başkanlık, geçmiş tecrübesiyle birlikte günün ihtiyaçlarını, beklentilerini ve geleceğin sorumluluklarını dikkate alarak din hizmeti vizyonuna yön vermektedir. Bu yaklaşım bize, din hizmetlerinin durağan değil; gelişen ve toplumsal ihtiyaçlar ile beklentilere göre şekillenen bir alan olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Tarihî tecrübenin toplumda ki tezahürü

Diyanet İşleri Başkanlığının engin tecrübesi, ülkemizin kültürel ve sosyal yapısındaki gelişme süreçleriyle sıkı bir irtibat hâlinindedir. Kuruluş yılı itibarıyla sınırlı imkânlarla baş-

layan bu hizmetler, müteakip dönemlerde yaygınlaşmış; genelde cami ve Kur'an kursu eklenmesinde şekillenen din hizmetleri; eğitim, yayın, manevi destek alanlarını da kapsayan geniş bir hizmet ağına dönüşmüştür.

Başkanlığın faaliyet alanları, insan hayatının her aşamasına dokunan bir kapsayıcılık arz eder. Aile müessesesinin korunmasına yönelik manevi destekten, çocukluk ve gençlik dönemlerinde sürdürülen eğitim faaliyetlerine, yetişkinlikte bireyi ve aileyi merkeze alan ibadet ve manevi destek hizmetlerinden, yaşamın nihayetindeki cenaze ve taziye hizmetlerine kadar uzanan hizmet alanı, Başkanlığın insana ve topluma yönelik kuşatıcılığını açıkça göstermektedir.

Başkanlık hizmetlerinin topluma yansımaları, genel olarak yaygınlık ve erişilebilirlik üzerinden kendini göstermektedir. Camiler, Kur'an kursları, aile ve dinî rehberlik merkezleri,

Başkanlığın insanlarla doğrudan irtibat kurduğu ortak mekânlardır. Bu hizmetler veya mekânlar vasıtasıyla din, birey ve toplum hayatının merkezinde sürekli bir rehberlik rolü üstlenmektedir.

Bu bağlamda din hizmeti sunan görevliler, sadece ibadetlere rehberlik eden ya da Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgileri öğreten kişiler olarak değil insanları dinleyen, anlayan ve onları irşat eden kimseler olarak önemli bir vazife icra etmektedirler. Hutbe ve vaazlar aracılığıyla ele alınan ahlaki değerler; dürüstlük, sorumluluk ve toplumsal hassasiyet gibi kavramların kazanılmasına katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Diyanet'in sunduğu din hizmetlerinin, bilgilendirmenin yanında toplumsal ahlaki düzenleyici bir fonksiyonu da vardır.

Bu yazıda Başkanlığın yürüttüğü din hizmetlerinin tamamını ele almak mümkün değildir ancak toplumsal etki çerçevesinde belirleyici nitelikteki bazı önemli hizmet alanlarını zikretmek gerekir.

Bu alanlardan biri, pedagojik hassasiyetler çerçevesinde yürütülen ve toplum nezdinde karşılık bulan hafızlık eğitimleridir. Bu hizmet, din eğitiminin nitelikli bir unsuru konumundadır. Aynı şekilde 4-6 yaş grubundaki çocuklara yönelik Kur'an kursları, erken dönemde değerler eğitiminin çocuklara verilmesi ve dinî hassasiyetlerin sahipsiz bir zeminde kazandırılması açısından önemlidir. Ailelerin teveccühü ile yaygınlık kazanan bu kurs-

3 Mart 1924 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin din hizmeti bağlamında köklü ve süreklilik arz eden bir kurumdur. Üstlendiği vazife, sadece idari bir kamu hizmeti olmakla kalmayıp dinî hayatın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi bakımından da önem arz eder.

lar, din eğitiminin pedagojik ve ilmî ilkeleri dâhilinde etkin bir şekilde yürütülebileceğini ortaya koymaktadır.

Aile ve dinî rehberlik büroları, hizmetlerin sahadaki müşahhas tezahürü olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Başkanlığın gençlere ve dezavantajlı gruplara sunduğu hizmetlerle sağlık kuruluşlarında, ceza infaz kurumlarında, çocuk evleri ve benzeri alanlarda sunduğu manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinden de bahsetmek gerekir. Örneğin, Diyanet Gençlik Merkezleri ile Kredi ve Yurtlar Kurumunda yürütülen faaliyetler; gençlerin kimlik, değer ve anlam arayışlarına rehberlik etmektedir. Keza hastanelerde sunulan manevi destek hizmetleri ise sıkıntılı zamanlarında hasta ve yakınlarının yanında olunmasını sağlamakta, onlara moral vermektedir. Söz konusu hizmetler dinin, hayatın her alanına dokunan yönünü somut biçimde ortaya koymaktadır.

Diğer yandan dinî yayıncılık, Başkanlığın önemiyet verdiği ve topluma etki eden diğer bir hizmet alanıdır. Başkanlık, Kur'an-ı Kerim, meal, tefsir, hadis külliyatı gibi ilmî yayınlar ve süreli yayınlar aracılığıyla toplumun dinî bilgiye ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu sayede sahipsiz dinî bilgi üretilerek topluma ulaştırılmakta; yanlış bilgi ve din istismarıyla mücadelede güçlü bir referans kaynağı oluşturulmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen din hizmetlerinin en belirgin hissedildiği alanlardan bir diğeri kriz ve olağanüstü

dönemlerde sunulan hizmetlerdir. Depremler, salgınlar, afetler sırasında Başkanlık personeli tarafından yüksek özveriyle sunulan maddi ve manevi rehberlik hizmetleri, insanların tahammül ve direnç gücünü artırmakta; derin psikolojik ve duygusal etkileri hafifletmeye katkı sunmaktadır. Örneğin asrın felaketi olarak ifade edilen 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremlerde, Diyanet personelinin gayreti ve fedakârlığı takdiri hak eder niteliktedir.

Başkanlığın topluma doğrudan yansıyan başka bir hizmet alanı hac ve umre organizasyonlarıdır. Yüzbinlerce vatandaşımızın kutsal beldelere güvenli, düzenli ve şuurlu bir şekilde ulaşmasını sağlayan bu hizmetler, hac ve umre ibadetlerinin usulüne uygun biçimde yerine getirilmesine rehberlik etmektedir. Bu süreçte sunulan irşat hizmetleri, eğitimler, denetim ve organizasyon desteği, toplum nezdinde büyük bir itimat ve teveccühün oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Delaysıyla tarihî tecrübenin topluma yansıması, Başkanlığın sunduğu hizmetlerde somut bir karşılık bulmaktadır. Cami merkezli irşat faaliyetlerinden eğitim ve yayıncılığa, manevi danışmanlıktan afet dönemlerinde sunulan rehberliğe kadar uzanan bu geniş hizmet yelpazesi, İslam dininin bireysel ve toplumsal hayatta anlam kurucu rolünü canlı tutmaktadır. Böylece Başkanlık, geçmişten devraldığı tecrübeyi günümüzün ihtiyaçlarıyla buluşturarak top-

lumsal birlikteliğin, dayanışmanın ve manevi bütünlüğün güçlenmesine katkı sunmaya devam etmektedir.

Dijital çağda Diyanet

21. yüzyıl, din hizmetlerinin sunum yöntemlerini yeniden düşünmeyi gerekli kılan bir dönem ifade etmektedir. Dijitalleşme, dinî bilginin üretilme, yayılma ve algılanma formlarını doğrudan etkilemiştir. Dijital platformlar ve sosyal medya, dinî içeriklerin hızla yayılmasına imkân verirken bilgi kirliliği ve istismar tehdidini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı, geleneği de göz önünde bulundurarak çağın sorunlarına çözüm üreten kurumsal bir misyon üstlenmektedir.

Başkanlık, bu çağda din hizmetlerinin tam merkezinde ve dönüştürücü bir pozisyonda yer almıştır. Kurum, dijitalleşme doğrultusunda dinî bilginin muhafazası ve insanların manevi dünyasına rehberlik edilmesi amacı doğrultusunda hizmet alanlarını güncelleme yoluna gitmiştir. Bunun bir neticesi olarak Başkanlık, dinî içerikleri dijital platformlara taşımış, mobil uygulamalar ve sosyal medya aracılığıyla sahih dinî bilginin geniş kitlelere ulaşması yönünde stratejiler geliştirmiştir. Bu strateji sayesinde din hizmetleri, başta genç nesiller olmak üzere toplumun her kesimince ulaşılabilir, hızlı ve güvenilir hâle gelmiştir.

Dijital mecralarda üretilen içerikler, dinin güncel hayatla bağını güçlendirmekte ve sahih

bilginin dijital dünyada görünür olmasına katkı sunmaktadır.

Bu anlamda, e-kitap, makale, Diyanet dergilik, Diyanet kitaplık gibi pek çok zengin içeriğe sahip “Dijital Diyanet” web sayfası dikkat çekicidir. Yine geliştirilen “e-Diyanet” yaklaşımıyla Başkanlığın dijital hizmetleri tek bir çatı altında toplanmıştır. 2025 yılında kamuoyuna tanıtılan bu dijital uygulama, insan odaklı hizmet anlayışını göstermekte; din hizmetlerinin zaman ve mekân sınırlarını aşmasına olanak sağlamaktadır. 6 dil desteği bulunan mobil uygulama aracılığıyla Kur’an-ı Kerim ve mealleri, hadis külliyatları, hutbe arşivleri, fetva hizmetleri, zekât ve fitre hesaplama araçları ile kurumsal bilgilere kolaylıkla ulaşılabilir. Bu uygulama Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) yerleşkesinde düzenlenen Kamu Bilişim Zirvesinde, Kamu Bilişim Alanında ödüle layık görülmüştür.

Başkanlığın, içinde bulunduğu çağı dikkatle okuyarak dijital platformları din hizmetinin tamamlayıcı ve destekleyici bir unsur olarak değerlendirdiği ve bu platformları rehberlik sorumluluğunun bir parçası hâline getirdiği görülmektedir. Bu yönüyle sahih dinî bilgi, dijital alanın yaygınlığına uygun bir şekilde toplumla buluşturulmaktadır.

Sonuç olarak 102. yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, geçmişten devraldığı kurumsal birikimi ve mirası koruyarak dijital çağın imkânlarını bilinçli ve sorumlu bir şekilde kullanmaya devam etmektedir. ■

İLÂHÎ DAVETE İCABET

وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ
يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Allah, esenlik yurduna çağırır ve dilediğini
doğru yola iletir.”

(Yunus, 10/25)

Dr. Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İnsan, kendisine değer verdiği dostlarından veya toplumda itibarı yüksek birinden bir davet geldiğinde bu çağrıya icabet edebilmek için çok titizlik gösterir. Günler öncesinden hazırlanmaya başlar, davet edenin kimliğini ve davetin gerçekleşeceği mekânı dikkate alır. Zira gideceği yerin ihtişamı ve anlamı, seçilecek kıyafetten götürülecek hediyeye kadar her ayrıntıyı şekillendirir. Tam vaktinde orada hazır olmaya gayret eder. Çünkü insan, davete icabet ederken hem çağrı sahibine saygısını hem de bu davete verdiği değeri göstermek ister. Aslında bütün bu özen ve gayret, fâni olan birisinin geçici olan çağrısına yöneliktir. Sonrasında hem çağırana hem de onun

çağrısı, zihinlerden zamanla silinip gider. İnsan, fâni bir kulun geçici çağrısına gösterdiği bu ihtimam ve dikkatin çok daha fazlasını, Âlemlerin Rabbi'nin ebedî saadet yurdu cennete yaptığı ilahi davete göstermelidir.

Mülkün sahibinden gelen bu ilahi çağrıya icabet etmek, özel bir hazırlık ister. Bunun da ilk ve vazgeçilmez şartı imandır. Allah'ın varlığına ve birliğine, O'nun peygamberlerine, meleklerine, kitaplarına, ahiret gününe ve kaza ile kaderin Allah'tan olduğuna gönülden inanmak; teslimiyetin ve davete icabetin en temel rükünüdür. Mümin olabilmenin ilk adımı budur. Bu iman, son nefese kadar korunmalı ve yaşatılmalıdır. Karşılaşılan her tür-

lü sıkıntı ve zorlukta, iman şartından asla taviz verilmemelidir. Çünkü davet sahibinin bizden beklediği en güçlü ve en değerli hazırlık, iman ve teslimiyettir.

Hazırlığın bir diğer önemli ayağı ibadet ve salih amellerdir. Özellikle namazları kılmaya devam etmek ve bu hususta eksiklik ve üşengeçlik göstermemek dinin direğini ayakta tutmak anlamına gelir. Ayrıca davet sahibinin kulunun amel defterinde görmek istediği en önemli şeylerden birisi de namazdır. (Nesai, Salat, 9 [465-466]) Bu namaz, kula cennetin kapılarını açan bir anahtardır. (Tirmizi, Taharet, 1[4]) Bunun yanı sıra davet sahibi İslam'ın şartlarından biri olan orucu, “Benim içindir, onun mükâfatını

ben vereceğim.” (Buhari, Savm, 2 [1894]) şeklinde tavsif etmiş ve bunu hakkıyla yerine getirenlere cennete girişte özel bir kapı ayırmıştır. Bu kapı da Reyyan kapısıdır. (Buhari, Savm, 4 [1896]) Davet sahibi, “Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için her ne iyilik işlemiş olursanız, Allah katında onu bulursunuz...” (Bakara, 2/110) buyurmuş, elçisi de önden gönderilen sadaka ve zekâtların, suyun ateşi söndürdüğü gibi hata ve günahları silip yok edeceğini haber vermiştir. (Tirmizi, Cum’a, 79 [614])

Davete hazırlık tam ve güzel yapıldığında, ikramların da ona göre güzel ve çok olacağı şu nebevi müjdede sarahaten bize bildirilmiştir: “Allah yolunda çift sadaka veren kimse, cennetin muhtelif kapılarından, Ey Allah’ın (sevgili) kulu! Burada hayır ve bereket vardır, diye çağrılır. Sürekli namaz kılanlar namaz kapısından, mücahitler cihat kapısından, oruçlular reyyan kapısından, sadaka vermeyi sevenler de sadaka kapısından (cennete girmeye) davet edilirler.” Ebubekir (r.a.), “Anam babam sana feda olsun ey Allah’ın Resulü! Gerçi bu kapıların birinden çağrılan kimsenin diğer kapılardan çağrılmaya ihtiyacı yoktur, ama bu kapıların hepsinden birden çağrılacak kimseler de var mıdır?” dedi. Al-

lah’ın Elçisi, “Evet, vardır. Senin de o bahtiyarlardan olacağını ümit ederim.” (Buhari, Savm, 4 [1897])

Yüce Allah, insanları cennete davet ederken kalpleri şirk ve küfürle kararmış olan kimseler ise insanları ateşe çağırırlar. Onlar, yalnızca kendi inançsızlıklarıyla yetinmezler. Sözleri, davranışları ve hâlleriyle çevrelerindeki daima cehennem sürüklemeye çalışırlar. Böylesi kimselerle içli dışlı olmak ve onların çağrılarına icabet etmek, sıradan bir dünyevi tehlike değildir. İnsanın ahiret hayatını tehdit eden büyük bir bedbahtlıktır. Çünkü dünyevi zararlar malın kaybı, sağlığın bozulması veya makamın yitirilmesiyle sınırlıdır. Ancak iman ve ahiret saadetini kaybetmek, telafisi mümkün olmayan bir hüsrandır. Bu yüzden müminler, böylesi kimselerden uzak durmalı, onların sözlerine ve davranışlarına karşı dikkatli olmalıdır. (Bakara, 2/221)

İnsanoğlunun apaçık düşmanı olan şeytan da onları alevli ateşin yârânı olmaya çağırır. (Fatır, 35/6) O, aldatici fısıltılarıyla kalplere vesvese verir, insanı hak yoldan uzaklaştırmaya gayret eder. Çağrısı, görünüşte cazip ve süslü olsa da gerçekte ateşten bir yoldaşlığa davettir. Ona kulak verenler, onunla bir-

likte azaba uğrarlar. Hatta “İş bitirilince şeytan da diyecek ki: ‘Şüphesiz Allah size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah’a ortak koşmanızı kabul etmemiştim...” (İbrahim, 14/22) Bu sebeple mümin, şeytanın çağrısını düşman bir ses olarak tanımalı, hilelerine aldanmamalı ve kulluk görevlerini sabırla yerine getirmelidir.

Sonuç olarak Allah’ın çağrısına ve davetine hakkıyla icabet edenler, O’nun lütfuyla Darüselam’a, esenlik ve huzur yurduna gireceklerdir Her türlü sıkıntı ve musibetten uzakta, güven ve sükûn içerisinde yaşayacaklardır. Dil, orada boş ve anlamsız sözler söylemez; kulak, günaha sürükleyen hiçbir ses işitmez. Kur’an-ı Kerim’in beyanıyla işittikleri söz, “Ahiret mutluluğuna erenler, ne mutlu kimselerdir!” sözüdür. (Vakıa, 56/27) Allah’ım! Senden cenneti ve bizi cennete yaklaştıran söz ve amelleri isteriz. Cehennem ateşinden ve bizi ona yaklaştıran söz ve davranışlardan da sana sığınırız.” (İbn Mace, Dua, 4 [3846]) Âmin. ■

NAMAZ MAHŞERDEKİ İLK SORGU

إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ
عَمَلِهِ صَلَاتُهُ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ،
وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:
“Kıyamet gününde kulun işlediği amellerinden
ilk olarak hesap vereceği şey namazdır. Namazı
tam ve düzgün olursa kurtuluşa erer ve başarılı
olur; eğer namaz hesabı düzgün olmazsa
hüsrana uğrar ve kaybeder...”

(Tirmizi, Salat, 305 [413])

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İnsan, hayat yolculuğu boyunca sayısız tercihle karşı karşıya kalır. Bu yolculuğun sonunda, bütün tercihlerin hesabının görüleceği büyük bir durak vardır: Mahşer. İşte orada, kulun muhatap olacağı ilk soru, insanın hayatında neyi merkeze aldığını açıkça ortaya koyacaktır. Resul-i Ekrem’in (s.a.s.) bildirdiğine göre kulun kıyamet günü ilk hesaba çekileceği amel, namazdır. İlk sorgunun namazdan olması, onun müminin dinî hayatında yalnızca bir ibadet başlığı değil aynı zamanda kulluğun mihenk taşı ve diğer amellerin istikametini belirleyen temel ölçü ol-

duğunun bir göstergesidir. Zira kulluk bilincinin sürekliliği, büyük ölçüde namazla korunur ve beslenir.

Zekât, oruç ve hac gibi belli zamanlarda değil de her gün ifa edilen namaz, esasında diğer pek çok ibadeti bünyesinde barındıran kapsayıcı bir mahiyete sahiptir. Namaz kılan bir mümin, namaz esnasında yeme, içme ve nefsanî arzularından uzak durarak “oruç” terbiyesini kuşanır. Bedeniyle kibleye yönelirken kalbinin pusulasını Allah’a sabitleyerek her vakit manevî bir “hac” yolculuğuna çıkar. “Kur’an” kıraatinin yanı sıra “tekbir”, “tesbih”

ve “dua” ile kulluğunu diline taşır. Kur’an-ı Kerim’de namaz ile zekâtın ekseriyetle beraber zikredilmesi de bu bütünlüğün bir parçasıdır. Denilebilir ki namaz, ruhun ve bedeninin “zekâtı”; zekât ise malın namazıdır. Her ikisi de kulu bencillikten arındırarak ilahî rızaya yaklaştırır.

Namaz, yalnızca yerine getirilmesi gereken sıradan bir ritüel değildir; aksine mümini inşa eden, şekillendiren ve onu tanımlayan bir kimlik beyanıdır. Bu yönüyle namaz, imanının yaşayan hâli ve onun en somut tezahürüdür. Hiç şüphesiz iman bir iddia ise namaz

bu iddianın en güçlü ispatıdır. İman kalbin merkezinde yer alırken o kalbin manevi ritmini düzenleyen, ruhun nefes almasını sağlayan ana damar namazdır. Nasıl ki nefes bedeni ayakta tutuyorsa namaz da imanı diri tutar. Özellikle modern hayatın hız ve haz odaklı baskıları arasında iç dünyasından uzaklaşan insan için namaz; kalbin yeniden toparlandığı, yönünü bulduğu ve Rabbiyle bulunduğu güvenli bir sığınaktır. Aynı zamanda namaz, kulluğu disipline eden sürekli bir zikir hâli ve kötülöklere karşı âdeta manevi bir erken uyarı sistemidir. Bu sebeple namazı terk etmek; imanı savunmasız, insanı da sığınaksız ve pusulasız bırakmak demektir.

Bu kimlik inşasının ve manevi dirilişin en yoğun şekilde tecrübe edildiği zirve noktası, hiç şüphesiz namazın en önemli rüknü olan secdedir. Secde, kul ile Rabbi arasındaki mesafenin ortadan kalktığı, dünyevi ünvanların, sosyal statülerin ve zahiri ayrımların anlamını yitirdiği mutlak bir yakınlık hâlidir. Kul, secdede bütün fâni sıfatlarından arınarak yalnızca “abd” (kul) vasfıyla huzura durur. Bu yönüyle namaz, insanlığı aynı safta cem eden ve eşitleyen en büyük tevhid eylemidir. Zengin fakir, amir memur, işveren işçi ayrımı gözetmeksizin herkes, aynı kibleye yönelerek aynı toprak üzerinde ay-

nı İlah’ın huzurunda alnını secdeye koyar. Bu muazzam tablo, dünyevi hiyerarşilerin ötesine geçerek yalnızca Allah’a boyun eğmenin izzetini yansıtır. İşte bu şuurla huzura duran mümin, Rabbiyle olan ilahi randevusuna sadakat göstermiş olur. Zira her bir vakit, Allah Teâlâ’nın kulunu bizzat huzuruna çağırıldığı hususi bir davettir. Vaktinde eda edilmeyen her namaz, bu ilahi davete icabetten mahrum kalmak ve yaratılış gayesinin en temel vefa borcunu ihmal etmektir.

Bu ilahi davete icabet edip namazı eda etmek, başlı başına kıymetli bir davranış olmakla birlikte namazın hedefi sadece eda edilmesi değil ikame edilmesidir. Namazın eda edilmesi ile ikame edilmesi arasında mühim bir fark vardır. Namazın edası secdede tamamlansa da ikamesi selam verdikten sonra sokakta, iş yerinde, aile hayatında, ticarete, sosyal ve beşerî münasebetlerde başlar. Asıl namaz, selam verildiğinde biten değil ondan sonra insanı dönüştürmeye başlayan namazdır. Eğer bir namaz, sahibini hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoymuyorsa orada şeklen bir ibadet olsa da ruh eksik kalmış ve namaz hayata ikame edilmemiş demektir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de de “Kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder.” (Ankebut,

29/45) buyrularak namazın insanı dönüştürücü bir ibadet olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu sebeple mümin, namazı yalnızca vakitlere bölünmüş bir ritüel olarak değil ahlaki inşa eden bir hayat düzeni olarak görmeli; namazın ruhunu gündelik ilişkilerine, iş ahlakına ve kul hakkı konusundaki hassasiyetine yansıtmalıdır.

Netice itibarıyla namaz, Allah Teâlâ’dan kula yöneltilen kesintisiz bir davet; müminin, “Ben buradayım.” diyerek kulluk yoklamasında hazır bulunma iradesidir. Mahşer meydanındaki ilk sorgunun namaz üzerinden gerçekleşecek olması, bu ibadetin mümin hayatındaki merkezî konumunu tereddüde mahal bırakmayacak bir şekilde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla basiret sahibi bir mümin, namazını gündelik meşgalelerine kurban etmez; tam tersine, hayatını namaz vakitlerine göre tanzim ederek varoluşuna anlam katar. Nihai muhasebenin namazla başlayacağı bilinciyle hareket eden kul, bu sayede hem maneviyatını korur hem de hayatın hengâmesi içinde istikametini muhafaza etmiş olur.

Rabbimiz bizleri namazı doğru kılan, onu hayatına ikame eden ve hesap günü namazla ilgili bu ilk sorgudan yüz akıyla geçen kullarından eylesin. Âmin. ■

RESULULLAH'IN İSLAM'A DAVET VE TEBLİĞ METODU

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.” (Maide, 5/67)

“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.” (Nahl, 16/125)

Elçi olarak görevlendirilmeden önce geçimini ticaretle sağlayan Hz. Peygamber'in (s.a.s.), ticari faaliyetleri çerçevesinde birçok insanla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Uzun yıllar devam eden ticari faaliyetleri sırasında insanlarla nasıl ilişki kuracağına ilişkin tecrübeler kazandığı muhakkaktır.

Hz. Peygamber, elçilik görevinden sonra müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanlar gibi farklı din ve inançlara mensup insanlara ilahi mesajı anlatıp öğrettiği gibi kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, genç, lider, halktan insanlar, bedevi, hadari, hür, köle, zengin, fakir, akrabası olan,

akrabası olmayan, Arap veya diğer milletlerden insanlarla muhatap olmuş ve onlara İslam'ı tebliğ etmiş; Müslüman olanların eğitimini risalet görevi boyunca devam ettirmiştir. Böylece Resulullah'ın, bir taraftan İslam'a davetine; diğer taraftan da Müslümanlara yönelik tebliğ, nasihat ve eğitimi birlikte yürüttüğüne şahit oluyoruz. Esasen bu farklı görevler, zaman zaman birlikte yürütülen ve iç içe geçen eylemler olarak sürdürülmüştür.

Allah Elçisi'nin davet, tebliğ ve eğitimini ele aldığımızda muhatabının Müslüman olup olmamasına ve kişisel özelliklerine göre farklı yöntemler

uyguladığı görülmektedir. Zira her insanın dinî aidiyeti, yaşı, cinsiyeti, sosyal statüsü, maddi imkânı gibi farklı etkenler sebebiyle ilişkide dikkat edilmesi gereken özellikleri belirleyici olmaktadır.

Hz. Peygamber'in elçilik sürecinde yaşadığı olaylarla ilgili ilk gelişmeler önce aile bireyleri arasında bilindiği için İslam'la ilk muhatap olanlar da onlardı. Hz. Peygamber'in eşi Hz. Hatice (r.a.) başta olmak üzere, kızları, evlatlığı Zeyd b. Harise ve bakımını üstlendiği Hz. Ali olmak üzere evinin mensupları ilk Müslümanlar arasında yer almışlardır. Hz. Peygamber'in davetine erken zamanda

muhatap olan Hz. Ebubekir gibi yakın arkadaşları da İslam'la müşerref olmuşlardır. Hz. Ebu-bekir'in sözüne değer veren, Hz. Peygamber ile onu tanıyan birçok kişiyi davet ettiği ve çoğundan olumlu yanıt aldığı bilinmektedir.

Hz. Peygamber, elçi olarak görevlendirildikten sonra Mekke'nin koşullarını dikkate alarak açık daveti yakın çevresinden başlatmış; ancak davetine muhatap olan akrabalarının çoğundan beklediği desteği bulamamıştır. Resulullah (s.a.s.), kabile liderlerinin etkisini dikkate alarak İslam'a girmeleri için özel çaba göstermiştir. Ancak onlardan da hemen her zaman müspet bir karşılık gelmemiştir.

Hz. Peygamber'in daveti, ilk zamanlarda Mekkeliler arasında büyük ilgi görmüş; başta gençler olmak üzere şehirde heyecan doğurmuştu. Mesajın karşılık bulmasında ilahi davetin açık olması, Mekke'de yaşanan sorunlara ilişkin ümit vaat eden söylemin yanında Allah Elçisi'nin o güne kadar insanlar üzerinde bıraktığı etkinin de önemli olduğu unutulmamalıdır. Çünkü o, davete başladığı zamana kadar Mekkeliler arasında temayüz etmiş kişiliğiyle güven oluşturmuştu. Onunla ilişkisi olan herkes Hz. Muhammed'in (s.a.s.) söylediği hiçbir sözün yalan olmadığını bilirdi. Bundan dolayı ilk Müslümanlar, onun daveti karşısında ikinci bir delile ihtiyaç duymadan Müslüman olmuşlardı.

İslam'ın ilk zamanlarından itibaren -başta müşrikler, Yahudiler ve Hristiyanlar ol-

mak üzere- muhatapları, farklı inançlara bağlı olan insanlardı. Hz. Peygamber, ayırım yapmadan ulaşabildiği her insana ilahi mesajı ulaştırmak için çaba harcıyordu. Mekke döneminin son yıllarında Mekke müşriklerin engellemeleri karşısında hemşehrilerine ulaşmada zorluk yaşadığı zamanlarda hac için Mekke'ye giden kabilele-

ri konakladıkları yerlerde ziyaret ederek onları İslam'a, dünyevi ve uhrevi kurtuluşa davet etmiştir. O, bu tavrını risaletin ilk zamanlarından vefatına kadar sürdürmüş; hicretten sonra Medine'de yaşayan Yahudilere, fırsatını bulduğunda çevredeki devlet liderlerine ve kabile reislerine gönderdiği mektuplarla davette bulunmuştur.

Peygamber Efendimizin yaşadığı coğrafyada muhatapları arasında şehirlerde yaşayan hadarilerin yanında bedeviler de önemli bir yere sahiptir. Bedevilere de İslami davetin ulaşmasına önem vermiş; erken dönemden itibaren bedevi kabilelere mensup olan Müslümanların kendi kabilelerinde İslam'ı tebliğ etmesini sağlayarak ilahi mesajın Arap Yarımadası'nın her tarafına yayılması için çaba harcamıştır. Mekke'nin fethinden sonra Medine'de Hz. Peygamber'i ziyaret eden birçok kabilenin heyeti Hz. Peygamber'e bağlılıklarını arz ederek onun yirmi yılı aşkın süre devam eden çağrısına olumlu cevap vermişlerdir. Onların bu tutumlarında Mekke'nin fethinden sonra gelişen yeni koşullar önemli bir etkiye sahip olsa da Hz. Peygamber'in daveti ve tutumu oldukça önemli bir yere sahiptir.

Hız. Peygamber'in muhatapları arasında zenginlerin yanında fakirler de vardı. Ancak o, İslam toplumunda insanlara, maddi durumlarına ya da sosyal statülerine bağlı bir konum vermektan kaçınır, insanların gönüllerinde Müslüman olmanın izzetinin yerleşmesini arzu ederdi. Bu sebeple, İslam'dan önce değersiz görülen birçok insanın Müslüman olduktan sonra izzet ve şeref sahibi olarak İslam toplumunda önemli bir konum elde ettiklerini hissettikleri ifade edilmelidir. Diğer taraftan Allah Elçisi'nin tebliğ ettiği din, Müslümanlar arasında dayanışmaya önem verdiği için maddi imkânların farklılığı, bir bakıma kardeşli-

ğin geliştirildiği bir ilişkiye de vesile olmaktadır.

Arap toplumunda hürlerin yanında köle ya da azat edilmiş kişiler de vardı. Köle ve azatlıların yanı sıra mücavir olarak bir kabileye sığınmış olan insanlar, maruz kaldıkları ayrımcılığa karşı İslam'ın bir kalkan olduğunu görmüşlerdi. Nitekim Müslüman olan köle ve zayıflar, İslam toplumunda saygın bir konuma sahip olmuşlardı.

Akraba ilişkilerinin geliştirilmesi, İslam'ın tavsiye ettiği sosyal olgulardan biridir. Hz. Peygamber, akrabalarla sosyal ilişkilerin devam ettirilmesini tavsiye ettiği gibi maddi imkânı olan kişilerin yakın çevrelerinden başlayarak insanların Allah'ın verdiği nimetlerden nasiplenmelerini tavsiye ederdi. Bununla birlikte söz konusu ilişkilerin tavsiye edilmesi, akrabaların haksız bir kayırmacılığı elde etmelerini sağlamalıdır. Araplarda yaygın olan haksızlık üzere de akrabanın desteklenmesi anlayışının İslam'da reddedildiğini, sosyal ilişkilerde hakkaniyet ve adalet ölçüsünün kaim kılındığını görüyoruz.

Hız. Peygamber, insanlara İslam'ı anlatırken onun konuşmalarının merkezinde Yüce Allah'ın kelamı vardı. Karşılaştığı insanlara Kur'an'dan ayetler okuyarak onları dini Allah'a has kılmaya ve sadece O'na ibadet etmeye davet etmiştir. Namazlarda açıktan okunan Kur'an-ı Kerim, hutbe ve hitabelerde zikredilen Allah'ın kelamı Müslümanların Kur'an'la buluşmalarını sağlayan vasıtalar arasında yer almaktadır.

Hız. Peygamber, insanlarla iletişim kurarken sözü gereksiz yere uzatmamaya, muhataplarını bıktırmamaya önem verir; söylenmesi gerekeni söylerdi. Güzel bir dil kullanır, ondan galiz ve ifadeler sâdır olmazdı. Allah'ın Elçisi, güzel ahlakıyla ve nezaketiyle maruftu. Yüce Allah, onun arkadaşlarına karşı tutumunun ilişkilerine etkileriyle ilgili şöyle buyurur: "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davranırdın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir ke-re de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." (Âl-i İmran, 3/159)

Hız. Peygamber'i dinleyenler, kendisini zevkle dinlerler; konuşmasının devam etmesini arzu ederlerdi. Peygamber Efendimiz, insanların kişisel farklılıklarını göz önünde bulundururdu. Nitekim cemaatle namaz kıldığında cemaatte bulunan insanların durumunu dikkate alarak Kur'an'dan uzun olmayan bir bölüm okumayı tercih ederken, tek başına kıldığı namazlarında daha uzun sureler okurdu.

Hız. Peygamber, muhatabına söylemek istediğini açık olarak, kelime ve sözleri israf etmeden söylerdi. O, imalarla ve farklı yorumlara açık, birçok yere çekilecek sözler sarfetmezdi. Söyleyeceğini açık açık söyler, insanların kafalarında istifham bırakmamaya önem verirdi.

Her insan, ilahi mesaja muhataptır. Bu sebeple Hz. Peygamber, ulaşabildiği bütün insanlara İslam'ı anlatmış; muhatabının yaşına, konumuna ve özel koşullarına göre konuşmasının çerçevesini belirlemeye çalışmıştır. Bu sebeple benzer sorulara değişik zamanlarda birbirini nakzetmeyen farklı cevaplar vermiştir. Bir bakıma cevapların çerçevesini muhatabının durumu, ihtiyaç duyduğu bilgi ve gündem şekillendirmiştir. Nitekim tebliğin ilk yıllarından itibaren küçük yaştaki çocukların, yetişkinlerin ve yaşlıların, kadınların ve erkeklerin İslam ile müşerref olduklarını görüyoruz. İslam Peygamberi bütün insanlara ulaşmaya çalışmış; kurtuluş yolunu her insana sunmuştur.

Hız. Peygamber'le ilişkisi olan insanların onun nazik ve değer veren tutumuyla kendilerini değerli hissettiklerini, onun yanında rahatladıklarını biliyoruz. Nitekim erkeklerin ve kadınların özel sorunları dâhil olmak üzere birçok konuyu Allah Elçisi'yle konuştuklarında, davranışlarının onun sıcak ve merhametli tavrından beslendiğini biliyoruz.

Hız. Peygamber'in tebliğ ve davetinde etkili olmasının sebeplerinden biri sözü ve eylemi arasındaki uyum ve samimiyetidir. O, insanları davet ettiği ilahi emir ve yasaklara en başta kendisi uyar; bir mümin olarak İslami emirlerin insanlara öğretilmesine ve nasıl hayata geçirileceğine rehberlik ederdi. Onun elçilik görevi ilahi mesajı iletmekten ibaret olmayıp aynı zamanda nasıl iyi bir Müslüman

olunacağını da göstermektir. Bu samimiyet ve tutarlılık, tebliğ ve davet sahibinin insanları etkileyen bir başka yönüdür.

Hız. Peygamber, muhatabının durumunu dikkate aldığı gibi kendisinin de muhataplarına değer veren tutum ve davranışlara önem verdiğini görüyoruz. Sade yaşantısı, diğer insanlardan farklı olmayan gündelik hayatı, temiz elbiseler giymeye önem vermesi, temizliğe dikkat etmesi, güzel koku sürmesi, insanları rahatsız edecek kokulara sebep olan yiyeceklerden kaçınması, onun karşısındaki insanlara değer verdiğinin göstergelerinden bazılarıdır.

Bilgilendirme için uygun yer ve zamanları kollaması, nebevi tebliğ metodunun ilkelerinden biridir. Hız. Peygamber, muhatabının durumunu dikkate aldığı gibi insanlarla ilişki kuracağı uygun zamanları da gözetir, ona göre konuşmalar yapardı.

Resulullah (s.a.s.), yaşadığı toplumda insanlar arasında ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik konuşmalarının yanı sıra zaman zaman ihtiyaç duyduğunda Müslümanlara nasihat ederek onlara bazı İslami ilkeleri hatırlatırdı. O, Rabbinin vahyettiklerini tebliğ eden, güvenilir bir nasihatçiydi. (Araf, 7/68) Nasihat ve tavsiye, ihmal edilen bilginin tekrar gündeme gelmesini sağlayabilir. Müslümanların motive edilmesi, sorumluluklarını yerine getirmelerinin sağlanması gibi ihtiyaçlara binaen bazen topluluklara bazen de daha küçük gruplara ya da kişilere nasihat, tavsiye ve telkinde bulunduğu muhakkaktır.

Öte yandan dinde derinleşmek ve İslami emir ve yasakları öğrenmek, onları hayata geçirmek, öğrenme faaliyetinin sürekliliğini gerektirmektedir. Bu sebeple asr-ı saadette Müslümanların eğitimi de ihmal edilmemiştir. Bunun yanı sıra Hız. Peygamber'in hem çocukların hem de yetişkinlerin yetiştirilmesi için sistematik eğitime de önem verdiğini görüyoruz. Nitekim Hız. Peygamber'in başlattığı eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri, İslam medeniyetinin insanlık tarihinde ilim ve kültür medeniyeti olarak büyük bir açılıma ve insani değerlerin gelişimine önemli katkılar sunmasına imkân verdiği muhakkaktır. ■

”

Resulullah'ın, bir taraftan İslam'a davetine; diğer taraftan da Müslümanlara yönelik tebliğ, nasihat ve eğitimini birlikte yürüttüğüne şahit oluyoruz. Esasen bu farklı görevler, zaman zaman birlikte yürütülen ve iç içe geçen eylemler olarak sürdürülmüştür.

Kudüs, Müslüman hâkimiyetinde yalnızca bir dinî merkez olarak değil, aynı zamanda bir ilim ve irfan havzası olarak öne çıkmıştır. Medreseler, tekke ve zaviyeler, ribat ve hankahlar etrafında şekillenen bu gelenek içinde Mescid-i Aksa, ders halkaları ve ilim meclisleriyle süreklilik kazanan temel bir eğitim odağı olmuştur.

İlmî kurumsallaşma Eyyubiler Dönemi'nde başlamış, Memlûkler Dönemi'nde zirveye ulaşmıştır. Osmanlılar, mevcut kurumları ve vakıf sistemini muhafaza ederek bu mirasın devamlılığını temin etmiştir. Bu ilmî çevre içinde Hücce-tü'l-İslam İmam Gazali, Maliki fakihlerin önde gelenlerinden muhaddis Ebu-bekir İbnü'l-Arabi, Kudüslü hekim ve eczacı Muhammed b. Ahmed et-Temi-mi, dönemini aşan bir tarih anlayışı ile öne çıkan, el-Bed' ve t-Tarih adlı eseri hâlâ önemini koruyan Mutahhar b. Tahir el-Makdisi, Ortaçağ İslam coğrafya-sının en orijinal ve önemli eserlerinden biri olan Ahsenü't-Tekasim adlı ese-riyle tanınan Muhammed b. Ahmed el-Makdisi, Kudüslü muhaddis ve sufi Ebu'l-Fazl İbnü'l-Kayserani gibi âlimler Kudüs'ün fikrî canlılığına katkıda bu-lunmuşlardır.

Mescid-i Aksa'nın üçüncü mücevheri: Eşrefiyye Medresesi

Mescid-i Aksa'nın kuzey ve batı surları ile revakları boyunca mimari planları, zarif taş işçiliği ve süslemeleriyle dikkat çeken, büyük çoğunluğu Memlûkler Dönemi'ne ait pek çok medrese bulunur. Bunlardan biri olan Eşrefiyye Med-resesi, Harem-i Şerif'in batısında, Silsile Kapısı ve Kattanin Kapısı arasında Kubbetü's-Sahra'ya nazır bir konumda yükselir. Medresenin hemen yanında, Memlûk taş işçiliğinin seçkin örneklerinden biri olan Kayıtbay Sebili vardır.

1470 yılında Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zahir Hoşkadem'in emiri Hasan b. Tatar ez-Zahiri tarafından inşasına başlanan yapı, 1472'de Kayıtbay döneminde tamamlanmıştır. Ancak Kayıtbay'ın 1475'te Kudüs'ü ziyareti esnasında ya-pıyı yetersiz bulması üzerine medrese yıktırılarak genişletilmiş ve 1480-1482 yılları arasında yeniden inşa edilerek son hâlini almıştır.

Kırmızı ve beyaz taşlardan oluşan göz alıcı taçkapısıyla dikkat çeken Eşrefiyye Medresesi, Mescid-i Aksa medreseleri içerisinde en güzel ve gösterişli olan yapıdır. Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra ile birlikte "Harem-i Şerif'in üçün-cü mücevheri" olarak anılır.

Bir bölümü Harem-i Şerif'in içinde, diğer bölümü ise dışında kalan medrese, kubbesi ve minaresiyle dikkat çeker. Bu niteliği sebebiyle zaman zaman ya-bancı araştırmacılar tarafından cami olarak da değerlendirilen iki katlı bina-nın üst katı büyük ölçüde yıkılmıştır. Medresenin içinde eskiden Hanbeliler tarafından kullanılan bir mescit ile Kayıtbay'ın emirlerinden Seyfettin Kanka-bay ile ailesine ve Osmanlı Dönemi âlimlerinden Şeyh el-Halili'ye atfedilen kabirler de bulunmaktadır.

Geçmişte hem medrese hem de hankah olarak kullanılan bu mekânda, fı-kıh, şer'î ilimler ve tasavvuf eğitimi bir arada yürütülmüştür. Günümüzde Eş-refiyye Medresesi'nin büyük bölümü Aksa Şer'î Kız Lisesi tarafından kullanı-lırken bazı odaları Yazma Eserleri Koruma ve Onarım Merkezi olarak hizmet vermektedir. Yapının küçük bir kısmı ise konut olarak ayrılmış olup bakım ve onarımı, Ürdün Vakıflar, İslami İşler ve Mukaddesat Bakanlığının gözetiminde sürdürülmektedir.

Mescid-i Aksa'da kadın sufilerin ribatı: Tenkiziyye Medresesi

Tenkiziyye Medresesi, Mescid-i Aksa'nın güneybatısında, Silsile Kapısı ile Meğaribe Kapısı arasında yer alır. Memlûkler Dönemi'nde 1328 yılında Şam Naibi Emir Seyfeddin Tenkiz en-Nasiri tarafından vakıf olarak inşa ettirilen yapı, Kudüs ve diğer bölgelerde pek çok cami, medrese, hankah, ribat, han, hamam, yol, hastane, su kanalları yaptıran banisinin adıyla Nasiriyye Medresesi olarak da anılır.

Memlûk mimari üslubunda inşa edilen medresenin, Aksa Avlusu'ndan ve Silsile Kapısı'ndan olmak üzere iki ayrı girişi bulunmaktadır. Ancak anıtsal ve görkemli taçkapiyla ulaşılan ana giriş Silsile Kapısı tarafında yer alır. Medrese bünyesinde mektep, darülhadis, darülkurra, kadın sufilerin barındığı bir ribat (ribatü'n-nisa), mescit ve hamam gibi birimleri barındıran kapsamlı bir külliye niteliği taşır. Hanefi fıkhına göre eğitim veren Tenkiziyye, özellikle hadis ilmi alanında ihtisaslaşmış seçkin bir merkez olarak öne çıkmıştır. Kadın sufilerin barındığı ribata bir de şeyhatü'r-ribat atanmıştır. İki katlı olan yapının alt katında, ortasında fıskiye bulunan bir avlu yer almakta; bu avluyu çevreleyen dört eyvan ile ders halkalarının kurulduğu geniş bir salon bulunmaktadır. Üst kat ise öğrencilerin ve dervişlerin barınmaları için tahsis edilen yirmi iki odadan ibarettir. Bu odalardan on biri Hanefi âlimlere, diğer on biri ise sufilere ayrılmıştır.

Eğitim faaliyetleri Memlûkler Dönemi'nde kesintisiz sürerken daha sonra kadılık ve naiplik merkezi olarak kullanılmaya başlanmış ve zamanla kadıların ikametine ayrılan bir lojmana dönüştürülmüştür. Osmanlı Dönemi'nde şer'î mahkeme olarak faaliyet gösteren Tenkiziyye, uzun yıllar "Mahkeme" adıyla tanınmıştır. İngiliz mandası yıllarında Kudüs Valisi Hacı Emin el-Hüseyni'nin ikametine tahsis edilmiştir. Tarih boyunca mekânsal ve işlevsel değişimlere tanıklık eden medrese, 1969 yılında siyonist İsrail işgal güçleri tarafından polis merkezine çevrilmiştir. Böylece asırlardır devam eden ilmî ve kültürel birikim kesintiye uğramıştır. Kudüs'ün ilim ve eğitim hayatının gelişiminde önemli işlevler üstlenen, vakıf sisteminin işleyişinde etkin bir rol oynayan Tenkiziyye Medresesi, tarihsel süreçte uzun yıllar boyunca icra ettiği fonksiyonunu yeniden üstlenebileceği günleri özlemle beklemektedir.

Eşrefiyye Medresesi

Tenkiziyye Medresesi

YARATILIŞIN BİYOLOJİK KODU

Doç. Dr. Selcen ÇELİK UZUNER

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Fakültesi

İnsanoğlu olarak kendimizi bildik bileli nasıl oluştuğumuzu düşünmekte ve tartışmaktayız. Sahip olduğumuz bilinç, doğal olarak insanı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmamızın temel motivasyonudur. Günümüzde de canlılığın yaratılıp yaratılmadığı ya da kendiliğinden olup olmadığı hususlarında, -İslam inancı açısından konu net olmakla birlikte- bilim çevrelerinde hararetli tartışmalar bulunmaktadır. Yaşamın kendiliğinden olduğunu varsayan görüşün dayandığı temel nokta, genellikle rastgelelik bağlamında yaşam için en iyi şartların zaman içinde evrilişidir. Her ne kadar bu, biyolojik bir argüman olsa da “ilk canlılığın” nasıl ortaya çıktığı, bilim açısından hâlâ gizemini korumakta ve rastgeleliğin açıklayamadığı bir noktada tıkanmaktadır. Rastgelelik zaten başlı başına ayrı bir konudur. Ancak özellikle biyolojik bilimlerde rastgeleliği, “açıklayamadığımız olgular” için kullanmaya meyilliyiz. Yaşamın, galaksi içinde sadece dünyamızda olduğu düşünülmektedir. Evrenin oluşumu ile ilgili rastgeleliğe atıfta bulunan “Çoklu Evren” argümanının tam tersi olarak yaşamın ve dünyanın bir yaratıcıya atfedilen, üst bir bilinçle tasarlanarak oluşturulduğunu öne süren “İnce (Hassas) Ayar” argümanı ortaya atılmıştır. Her iki argüman da özellikle fizik ve kozmoloji ile ilgili alanlarda oldukça tartışılmakta olan ve tartışmalarda güncelliğini asla yitirmeyen iki karşıt argümandır. Canlılığın kendisini inceleyen biyolojik bilimler ise ne yazık ki bu argümanların tartışılması sırasında fizik ve kozmoloji bilimleri kadar ön plana çıkmamıştır.

Canlılığın ilk kez nasıl ortaya çıktığını biyolojinin açıklaması çok kolay görünmüyor. Ancak milyon yıl öncesinde kanıt aramak yerine, günümüzdeki insanın, hatta tüm canlıların, canlılığının nasıl işlediğine bakarak canlılığın sistemi üzerine daha hızlı ve belirgin ipuçları elde edebiliriz. Zira bu konuda bilimsel bilgimiz epeyce gelişmiş durumdadır. Burada değineceğimiz konu ise diğer canlılardan ziyade insan üzerine olacaktır.

İnsan, temelde özelleşmiş hücrelerin dokuları ve sonrasında dokuların belli işi yapmak üzere hazır bulunan organları oluşturmasıyla madde hâline bürünmüştür. Tümdengelim ile insan vücudunu makro seviyede anlamak biraz daha tıbbın alanına girse de moleküller biyoloji; DNA, protein ve RNA gibi biyokimyasal moleküllerden hareketle tümevarım yoluyla insan vücudunun mikro işleyişine odaklanmaktadır. Örneğin, hücresel olayların gerçekleşmesi DNA, RNA ve proteinler arasındaki ilişkiler ile şekillendirilir. İnsan genomunda yirmi bin civarında gen bulunmakta olup bunlar, başına buyruk çalışmak yerine birbirleri ile etkileşim hâlinde çalışmaktadır. Eğer bir hücre içine girme imkânımız olsaydı

hücre içi trafikten başımız döner ve bu trafiği oluşturan moleküllerin hedeflerini asla şaşırmadan ve tabiri caizse yorulmadan nasıl işlediğini görünce aklımızı yitirebilirdik. Kendileri için ayarlanmış işleri karıştırmadan ve sekteye uğratmadan yapan DNA, RNA, proteinler ve organeller, gözle göremediğimiz mikro dünyamızın ince ayarlarını yaparak canlılığı oluşturuşyorlar. Buradan hareketle moleküler biyoloji açısından canlılığın ince ayarlarını dört açıdan değerlendirebiliriz: Pozisyon, etkileşim, miktar ve zamanlama. Hepsini tek tek örneklendirmeye çalışalım.

Pozisyon

Biyolojik sistemlerde bir şeyin “nerede” gerçekleştiği, en az “ne olduğu” kadar önemlidir. Aynı moleköl veya kimyasal değişim; DNA üzerindeki, bir gen içindeki, hücredeki veya dokudaki tam konumuna bağılı olarak çok farklı sonuçlar doğurabilir. Örneğin, DNA üzerindeki küçük bir kimyasal değişim, doğru bölgede gerçekleştiğinde normal bir düzenleyici sinyal işlevi görürken farklı bir konumdaki aynı değişim ise “hasar” oluşturur. Benzer şekilde tüm hücreler aynı genetik bilgiyi taşısa da sadece belirli genler belirli dokularda aktiftir; bu da farklı hücre tiplerinin var olmasını ve düzenli çalışmasını sağlar. Her genin, biri anneden biri babadan gelen iki formu bulunmaktadır ve genlerin çoğunda iki formu da çalıştırılmaktadır. Ancak yüze yakın gen için bu durum öyle değildir. “Damgalanmış genler” dediğimiz bu genlerin bazılarında anneden ge-

len bazılarında babadan gelen formlar çalıştırılmak zorundadır. Eğer damgalanmış genlerden biri için genin anneden gelen formu çalışmak zorundaydı tam tersi babadan gelen formu çalıştırdığında hastalıklar oluşmaktadır. Aynı şekilde babadan gelen formun çalışması gerektiği genler için de anneden gelen form çalıştığında hastalıklar oluşmaktadır. Ve iki durumda oluşan hastalıklar da tıp literatüründe farklı klinik tablolarla yer almaktadır. O hâlde aynı genin formları olduklarına göre ne fark eder ki diye düşündüğümüz noktada, bir kısım genler için bunun büyük farkla önem arz ettiğini hatırlayalım. Genel olarak bahsettiğimiz bu örnekler, biyolojik işlevin büyük ölçüde doğru mekânsal yerleşime dayalı olduğunu göstermektedir.

Etkileşim

Canlı hücreler, rastgele karşılaşmalar yerine moleküller arasındaki yüksek düzeyde, “özgül etkileşimler” aracılığıyla çalışır. Proteinler, enzimler, reseptörler ve sinyal molekülleri; yalnızca uygun molekülleri tanıyacak ve onlarla etkileşime girecek şekilde yapılandırılmıştır. Bu etkileşimler genlerin çalışması, hücre büyümesi, onarım ve programlanmış hücre ölümü gibi hayati süreçleri kontrol eder. Eğer moleküller ayırım gözetmeksizin etkileşime girseydi hücresel süreçler hızla düzensizleşir ve birbiriyle uyumsuz sinyaller aynı anda ortaya çıkardı. Bu nedenle yaşamın güvenilirliğinin, hassas ve seçici moleküler etkileşimlere bağılı olduğunu söyleyebiliriz.

Miktar

Biyolojide, bir molekölün “doğru miktarda” bulunması normal işleyiş için kritiktir. Pek çok moleköl, aşırı miktarda olduğunda zararlı, yetersiz miktarda olduğunda ise etkisizdir. Hücreler; her bir gen ürününün, proteinin veya hormonun ne kadar üretileceğini fizyolojik ihtiyaçlara göre titizlikle düzenler. Bazı moleküller sadece düşük bir arka plan seviyesinde gereklidir, bazıları ise strese veya çevresel sinyallere karşılık geçici olarak artırılır. Moleküler seviyelerin bu hassas kontrolü, dengeyi sağlamakta; böylece hem eksikliği hem de aşırı yüklenmeyi önlemektedir.

Zamanlama

Biyolojik süreçlerin “uygun zamanda” gerçekleşmesi gerekir. Pek çok hücresel ve fizyolojik olay; günlük ritimler, gelişim aşamaları veya hücre bölünmesi gibi katı zamansal kalıpları izler. Kısa sürdüğünde faydalı olan sinyaller şayet çok uzun süre devam ederse zararlı hâlde gelebilir; çok erken veya çok geç gerçekleşen süreçler ise normal işleyişi bozabilir. Örneğin, hormon salınımı, gen aktivasyonu ve hücresel sinyalleşmenin tamamı zaman içinde sıkı bir koordinasyon içindedir. Embriyonik dönemde hızlı bir hücre farklılaşması gerekirken (aksi hâlde embriyo oluşamazken) özelleşmiş hücrelerin (yetişkinlikte) farklılaşmaya gitmesi kanser oluşumu için temel oluşturur. Bu, biyolojik düzenlemenin sadece “ne olduğuna” değil aynı zamanda “ne zaman” olduğuna da bağılı olduğunu kanıtlamaktadır.

İnsan vücudu, farklı işlevlere sahip olan ancak birbirleriyle kurdukları köklü iletişim ağları sayesinde uyum içinde çalışan yaklaşık 400 hücre tipinden oluşur. Her ne kadar bu hücrelerin temel işleyişleri yukarıda bahsedildiği gibi aynı olsa da bu hücrelerin birbirinden farklı olmasını sağlayan sistem, epigenetiktir.

Epigenetik, hangi genlerin, hangi hücrede, ne kadar ve ne zaman çalışacağını ya da çalışmayacağını belirler. Hücresel yazılım, hücre çekirdeği içerisinde iki temel işletim sistemi hâlinde saklanır: Genom ve epigenom. Hem genom hem de epigenom, kalıcı ve/veya geçici hücresel süreçler boyunca gen ifadelerini tam bir uyum içinde yönetir. Bu nedenle hücreleri, kendi kuralları olan birer mikro evren olarak düşünebiliriz. Bu kurallar, yukarıda bahsettiğimiz 4 tane ince ayar sayesinde düzenlenir. Böylece ince/hassas ayar argümanının yalnızca fizik ve kozmoloji ile sınırlı olmadığını, moleküler biyoloji düzeyinde de anlamlı ve açıklayıcı bir çerçeve sunduğunu söyleyebiliriz.

İnsan hücrelerinde gerçekleşen moleküler süreçler; rastgele ve düzensiz olaylar olmaktan ziyade konum, etkileşim, miktar ve zamanlama gibi dört temel prensibin uyumlu biçimde işlemesiyle sürdürülmektedir. Genlerin nerede ve ne zaman aktif olduğu, moleküllerin kimlerle ve hangi düzeyde etkileşime girdiği ve bu süreçlerin doğru zaman aralıklarında gerçek-

leşmesi, yaşamın devamı için kritik öneme sahiptir. Bu parametrelerden herhangi birindeki bozulma, hücresel işlev kaybına, hastalıklara veya yaşamın sonlanmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla moleküler biyolojik sistemlerde gözlenen bu çok katmanlı düzen, yaşamın yalnızca tesadüfi süreçlerle açıklanamayacağını; aksine biyolojik sistemlerin yüksek derecede hassas ayarlanmış bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Biyolojik ince ayarlara baktığımızda hücre içindeki moleküllerin rastgelelikten fersah fersah uzakta; ne yapması, nasıl yapması, ne kadar yapması ve kim (ne) ile yapması gerektiğinin bilincinde, bir üst irade tarafından ayarlandığını görebiliyoruz. Üstelik insanda gözlemlediğimiz bu ince ayarlar; bir bakteride, bir bitkide veya bir hayvanda da benzer şekilde işlemektedir. Canlılığın kanunu olarak bu ince ayarları göstermek abartı olmayacaktır. Bu durumda canlılığın rastgele oluştuğunu iddia ederek bu bilinci görmezden gelmek, canlılığın kendisini de görmezden gelmek ile eş değerdir.

İnce ayar argümanı, bu bağlamda biyolojik alan içinde oldukça kuvvetli deliller bulmakta. İnce ayarların iç içe geçişini bilinçli olarak tasarlayan üst irade ise bizatihi Yüce Allah'tır. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayet-i kerimede, insanın nasıl bir bilinçle ve nasıl bir amaç doğrultusunda yaratıldığını bildirmektedir:

“O ki yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı.” (Secde, 32/7)

“Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!” (Secde, 32/9)

“İnsan, bizim kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir.” (Yasin, 36/77)

“Hâlbuki o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır. Görmediniz mi Allah yedi göğü, tabaka tabaka nasıl yaratmıştır? Onların içinde nasıl ayı bir ışık, güneşi de bir kandil yapmıştır? Allah, sizi (babanız Adem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı).” (Nuh, 71/14-17)

“Sizin yaratılışınızda ve Allah'ın (veryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır.” (Casiye, 45/4)

Bu deliller ve nicelerinin müşahedesi için çok uzaklara gitmeye gerek yok. İnsan, hayatın koşuşturmasından, meşgalesinden kendini aldığı bir vakit, sakince oturarak varoluşunu düşündüğünde, göremediği DNA'sından ve hücrelerinden başlayarak nice deliller bulacaktır. Aynı deliller, saksıda en sevdiğimiz çiçeğin hücrelerinde, başını okşadığımız bir kedinin hücrelerinde, ekmek yapmak için koyduğumuz bir maya hücrelerinin içinde de vardır. Yaratılışın kodu, hem insanın özünde hem de nice mahlûkat âleminde, hem gizli hem de aşikâr bir şekilde mevcuttur. Bulana, görene, idrak edebilene ne mutlu... ■

ELEMDEN KEMALE SABRIN HAKİKATI

İnsanın dünya tecrübesi, bir yönüyle oyun ve eğlence sahnesi iken diğer yönüyle çetin sınavlardan geçilen sarsıcı bir olgunlaşma meydanıdır. Hayat, zıtlıkların omuz omuza verdiği bir bütündür: Neşe ile keder, lütuf ile kahır, varlık ile yokluk aynı yolculuğun ayrılmaz parçalarıdır. Bu denge içerisinde insanın, ilahi emirlere sadakati ve nefisî arzulardan sakınması kadar hayatın önüne çıkardığı meşakkatler karşısında sergilediği tavır da imtihanın başarısını belirleyen önemli bir faktördür. Bu zorlu süreçte ruhu selamete çıkaracak yegâne anahtar ise İslam ahlakının sarsılmaz sütunu olan sabırdır.

Sabır, sanılanın tersine pasif bir bekleyiş ya da çaresiz bir boyun eğiş değildir. Aksine, her türlü fırtına karşısında ilahi takdire rıza göstererek dik durabilme iradesidir. O, insanın içindeki sükûneti dış dünyadaki fırtınalara feda etmemesi, şikâyet dilini terk ederek metaneti kuşanmasıdır. Ariflerin gönül dünyalarından sâdir olan tanımlar, sabrın bu derinliğini tüm berraklığıyla gözler önüne sermektedir. Büyük mutasavvıf Zünnun-ı Mısri'nin ifadesiyle sabır, "Allah'ın emirlerine muhalefet etmekten

uzaklaşmak, boğazda düğüm lenip kalan o acı musibet lokmasını yutarken dahi sükûneti muhafaza edebilmek ve darlık içindeyken bile kanaatin zenginliğiyle vakur görünebilmektir." Dolayısıyla itaat, sükûn ve kanaati içine alan sabır, her ne şart altında olursa olsun insanın, Rabbine karşı gösterdiği rıza hâlinin bir tecellisidir.

İnsan, en somut ve çetin imtihanını kuşkusuz iradesi dışında maruz kaldığı bela ve musibetler karşısında verir. Zira gerçek metanet, kontrolümüz dışında gelişen hadiseler karşısında kalbi ve dili isyanın yıkıcılığından koruyarak sergilenen duruşta saklıdır. İslam irfan geleneğinin öncüleri, bu manevi duruşu sadece bir katlanma hâli değil derin bir edep makamı olarak tarif etmişlerdir. Söz gelimi Sehl b. Abdullah Tüsteri, sabrı; ilahi bir ferahlığı sükûnetle bekleyen bir ümit kapısı olarak görürken Cüneyd-i Bağdadi ise bu hâli, acı bir ilacı yüzünü buruşturmadan yutabilme asaleti ve içteki sızıyı vakarla örtme becerisi olarak niteler. Benzer bir yaklaşımla Ruveym ve Herevi için sabrın özü, dildeki şikâyeti tamamen terk edip iç dünyadaki fırtınaları sessiz bir tevekkülle dizginlemektir. İbn Ata ise me-

seleyi bir nezaket zirvesine taşıyarak musibetler karşısında hüsni edep ile durmanın, diğer bir deyişle Hak'tan gelen her türlü tecelliye bir misafir nezaketiyle karşılamanın, kulun asıl vazifesi olduğunu vurgular.

Dünya hayatı, varlığın özünü ortaya çıkaran bir sınav yeridir. Kur'an-ı Kerim, bu imtihanın kaçınılmazlığını ve hangi alanlardan geleceğini açık bir şekilde ilan eder: "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredenleri müjdele." (Bakara, 2/155) Bu ilahi hitap, imtihanın bir ceza değil bir arındırma süreci olduğunu hatırlatır. Korku, darlık ve kayıplar karşısında edep- le teslimiyet gösterenler, yalnızca zorluğu aşmakla kalmaz; aynı zamanda sonsuz rahmetin ve ebedî saadetin kapılarını da aralar.

Bela ve musibetler, her ne kadar beşerî fitratın hoşlanmadığı durumlar olsa da imtihanı murat edenin bizzat Rabbimiz olduğu şuuruyla şikâyet ve isyandan kaçınmak, kulluğun en hassas çizgisini oluşturur. Peygamber Efendimizin, kabir başında kederle ağlayan bir kadına rastladığında yaptığı, "Sabır, ancak musibetin ilk

başına geldiği anda olmalıdır.” (Buhari, Cenaiz, 31) uyarısı, bu manevi duruşun vaktini ve şeklini tayin eder. Bu kadim teslimiyet bilinci, Kur’an-ı Kerim’de Hz. Lokman’ın evladına verdiği, “Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.” (Lokman, 31/17) öğüdüyle bir varoluş disiplinine dönüşür.

Sabır, sadece musibet anında ortaya çıkan bir erdemden ibaret de değildir. Aynı zamanda ilahi emirlere itaat ederken ve yasaklardan kaçınırken kullanılan bir ahlaki disiplindir. Dinî hayatın gereklerini yerine getirmek, doğası gereği birtakım zorluk ve sıkıntıları barındırdığı için arifler sabrı, dinin hükümlerine karşı gösterilen bir sebat hâli olarak da tanımlamışlardır. Gazali’nin ifadesiyle bu erdem, nefsin yakıcı arzuları karşısında dinin emirlerini ayakta tutma mücadelesidir. İbadetleri riyadan arındırıp sadece Allah’ın rızası için ihlasla yerine getirmek ise ancak bu içsel dirençle mümkündür.

Sabır, ahlaki yapının temel taşı ve diğer tüm erdemlerin can suyu hükmündedir. O, karşılaşılan direncin mahiyetine gö-

re farklı isimler alarak bir nevi ruhun zırhı hâline gelmektedir. Savaş meydanında zorluklara karşı durduğunda şecaat (cesaret), nefsin süfli arzuları önünde set olduğunda iffet, öfkenin yakıcı ateşi karşısında serin bir sığınağa dönüştüğünde ise hilm (yumuşak huyluluk) adını alır. Keza bir sırrı muhafaza etme iradesi, dünyalık hırslardan el çekme vakarı (zühd) veya eldekiyle yetinme asaleti (kanaat) ancak sabrın o sarsılmaz iradesiyle hayat bulabilir. Bu bağlamda sabır, ahlaki karakterin sadece bir parçası değil dürüstlükten sadakate, cömertlikten tevazuya

kadar tüm güzelliklerin kendisinden neşet ettiği bir ana erdem ve şahsiyetin en güçlü kallesidir.

Öte yandan irfan geleneğimizde güzel ahlak, çoğu zaman insanlardan gelen eziyet ve sıkıntılara karşı sergilenen o engin sabırla özdeşleştirilmiştir. Ariflerin nazarında kemalâtın yolu, başkalarının kusurlarını kendi nefsimizin potasında eritmekten geçmektedir. Tüsteri’nin veciz ifadesiyle, “Güzel ahlakın asgari derecesi, halktan gelen cefaya katlanmak, kötülüğe karşılık vermemek ve hatta zalime merhametle dua edebilecek bir gönül genişliğine ulaşmaktır.” Hatem el-Esam’ın, insanın kendi nefsi dışındaki herkese tahammül göstermesi gerektiğini vurgulayan ikazı, sabrın yönünü içsel bir terbiyeye çevirir. Hallac-ı Mansur’a göre ise bu sabır, doğrudan bir marifet meselesidir; zira Hakk’ı gerçekten tanıyan ve O’na yakınlık duyan bir ruh, halktan gelen eziyeti geçici bir gölge gibi görür ve ona aldırış etmeyecek bir manevi yüceliğe erişir. Dolayısıyla sabır, insanı sadece kendi dertlerine karşı dirençli kılmaz; aynı zamanda toplumsal barışın ve diğerkâmlığın da kapılarını aralar. ■

Muğla Bodrum Saffet Çebi Camii İmam Hatibi

Mehmet Emin ERBEK:

“Görev mahallimiz ister köy ister kasaba ister şehir her neresi olursa olsun din hizmetini severek yapmalıyız.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

“Ramazan, paylaşma ve dayanışma ayıdır.” diyerek ramazan ayında her gün kendi ellerinizle hazırladığınız yemeklerle yüzlerce insanı iftar sofrasında buluşturuyorsunuz. Öncelikle böyle bir düşünce sizde nasıl oluştu? Bunu ne zaman ve nasıl gerçekleştirmeye başladınız?

Ben askerliğimi Bingöl Kiğı İlçe Jandarma Komutanlığında yaptım. Askerliğim esnasında aşçılara yardım ediyordum. Böylece aşçılık hikâyem askeriyede başladı. Yozgat’ın Sorgun ilçesine bağlı Gedikhasanlı kasabasında imam hatip olarak görev yaparken Müftü Bey’in de onayıyla hafızlık öğrencilerimize hem belletmenlik yaptım hem yemek pişirdim. Saffet Çebi Camii’nde görev ve başlayınca da cemaatimle

sohbet ederken askerde ve bir önceki görev yerimde hafızlara aşçılık yaptığımı söyleyince aralarından biri, “Hocam, madem elinden aşçılık geliyor, camimizde de çorba yapsak da bazı namazlardan sonra çorba dağıtsak.” dedi. Benim de aklıma önümüz ramazan olduğu için sadece çorba dağıtmak yerine ramazan ayı boyunca her gün tabldot usulü beş çeşit menülü iftar yemeği vermek geldi. Çünkü bu bölgede çalışmak için gelen çok fazla gurbetçi kardeşimiz vardı ve doğru düzgün yemek yapıp yiyemiyorlardı. Sonrasında bu düşüncemizi esnaflarla ve işverenlerle paylaştık. Allah razı olsun, hepsinden çok güzel dönüşler aldık. “30 İftar 30 İkram” sloganıyla camimizin bahçesinde iftar programlarımızı tertip et-

tik. O günden bugüne de camimizde bu iftar programları bir geleneğe dönüştü ve hâlen de devam ediyor Allah’ın izniyle.

Camideki din hizmeti görevinizin yanı sıra düzenlediğiniz bu iftar sofralarının dışında insanların hayatına ve gönline dokunacak başka ne gibi faaliyetler yapıyorsunuz?

Bulduğum mekânın hem işveren hem de işçi kardeşlerimizin bir arada olduğu bir sanayi bölgesi olması hasebiyle sıklıkla onlara ziyaretlere gidiyorum ve onları camimize davet ediyorum. Onlarla caminin bahçesinde çay ikramı eşliğinde sohbetler gerçekleştiriyoruz. Sanayide çalışan gençlerimizle ilgilenmeye, cemaatimizle de el ele vererek sorunları olanların sorunlarını gidermeye çalışıyoruz.

Yine camimiz bünyesinde hayırseverimizin desteğiyle kimsesiz ve zor durumda kalan kimselere, yeme içme, giyim ve nakdi yardımların ulaşmasını sağlıyoruz. Son olarak İlçe Müftümüz Fetullah Uydaş Hocam ile yapmış olduğumuz istişarelerle ve kendilerinin de bizzat desteğiyle camimizin müştemilatında gençlerimizi toplayıp dersler yapacağımız bir alanı amacına uygun hâle getirdik. Özellikle gençlik merkezi olarak kullanacağımız bu alanı diğer cemaatimizle yapacağımız din dersleri ve sohbetler için de kullanıma elverişli bir alan yaptık. İnşallah ramazan ayı içerisinde ve sonrasında da daimî bir şekilde kullanacağız.

Bu çalışmalarınız esnasında unutamadığınız anılarınızı okuyucularımızla paylaşır mısınız?

Yozgat Kadışehri ilçemizin Yakacık köyünde imam hatip olarak görev almıştım. Göreve başladığımın ertesi günü 5-6 yaşlarında iki çocuk, kapıya gelip “Hocam bize Kur’an öğretir misiniz?” diye sordular. Ben de “Elbette, siz istersiniz de ben sizi geri çevirir miyim?” dedim. O iki çocuğun vesilesiyle başlayan kursta ilkokulun farklı kademelerinde okuyan öğrencilerden olmak üzere 85 öğrenciye ulaştık. Bunların 55’i erkek, 30’u kız öğrenciden oluşuyordu. Onlarla 10 ay boyunca aralıksız her gün ders yaptık. Bu öğrencilerimden 10’unu rahatlıkla namaz kıldırabilecek bir seviyeye getirdik. Cami civıl civıl bir eğitim yuvası hâli-

ne dönüşmüştü. Kız çocuklarından istidatlı olanların velileriyle özellikle konuşup Yozgat İl Müftülüğüyle de irtibata geçip onları hafızlık kurslarına yazdırdık. O öğrencilerden hafız olanlar ve görev alanlar da hi oldu. Görev alan kız çocukları da o köyde örnek teşkil etti ve diğer kız çocuklarının da okutulmasına vesile olundu. Kapıya gelen o çocuklarla başlayan süreç güzelliklere, hayırlara vesile oldu.

Bir diğer anım -ki belki de o anları ömrümce unutamam- Türk halkı olarak belki de hiç unutamayacağımız ve “asrın felaketi” diye anılan o büyük deprem 2023 yılında gerçekleşmişti. 2023 yılının ramazan ayı en hüzünlü ve en buruk ayımızdı. Depremzede kardeşlerimizden en az 30 aileye hem iftar hem de sahur erzaklarını temin ederken ve onlara sofralar hazırlarken çok duygulanmıştım. O felaketi hem bizzat yaşayıp enkazdan kurtulan hem de pek çok yakınını da kaybeden o insanların, acılı günler geçirmesine rağmen sabırla Hakk’a teslim olup oruç tutmaları ve dirayetli olmaları beni çok derinden etkilemişti.

Gerek din hizmetiniz gerek cami dışı faaliyetleriniz esnasında edinmiş olduğunuz tecrübelerden yola çıkarak meslektaşlarınıza neler söylemek istersiniz?

Din görevlisi kıymetli hoca arkadaşlarıma nasihat etmek haddime değil ancak teşvik sadedinde belki birkaç paylaşım da bulunabilirim. Bizler, din görevlisi olarak çok kutsal bir emanetin hadimleri ve bekçi-

leriyiz. Öncelikle bu emanetin farkına varıp onun sorumluluğunu taşımamız. Sonrasında da görev mahallimiz ister köy ister kasaba ister şehir her neresi olursa olsun din hizmetini severek yamalıyız. Görev yaptığımız mahalli hem temiz hem de örnek teşkil edecek şekilde güzelleştirmeliyiz. Hiç kuşku yok ki din hizmetini yürüttüğümüz camilerimiz cemaatiyle, çocuklarıyla, gençleriyle şenlenir. Bu mabetleri öylesine güzel hizmetlerle donatmalı, bu hizmetleri çoğaltmalı ve her daim de kendimizi yenilemeliyiz. Görev mahallimizde insanlara yumuşak bir dille, samimi bir gönülle yaklaşmalıyız. Cemaatimiz bu samimiyeti gördüğü zaman gönül kapılarını bizlere açıyor ve daha fazla yardımcı oluyor. Bu durum da hizmetlerimizin dalga dalga büyümesine ve genişlemesine vesile oluyor. ■

Öz Geçmiş

Mehmet Emin Erbek, 1984 yılında Yozgat’ın Akdağmadeni ilçesine bağlı Umutlu kasabasında doğdu. İlköğrenimini burada bitirdikten sonra 2002 yılında Yozgat İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Ardından vatani görevini tamamlamak için askere gitti ve askerlik dönüşü de ilahiyat ön lisansı bitirdi. 2011 yılına kadar çeşitli camilerde vekil imam olarak görev yapan Erbek, sınavları kazanarak bu yılın Şubat ayında, Yozgat’ın Sorgun ilçesine bağlı Gedikhasanlı kasabasındaki Mehmet Şakir Efendi Camii’ne imam hatip olarak atandı. Buradaki görevinin ardından 2019 yılında hâlen görevini sürdürdüğü Muğla’nın Bodrum ilçesindeki Saffet Çebi Camii’ne tayin oldu.

BİR MİLLETİN HAFIZASI ÜZERİNE ÇANAKKALE ZAFERİ VE İSTİKLAL MARŞI

|| Rümeyya OĞUZ

Millet, yalnızca aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanların toplamı değildir; onu millet yapan asıl unsur, ortak bir hafızada buluşabilmesidir. Bu hafıza; sevinçleri, acıları, zaferleri, yenilgileri ve fedakârlıklarıyla kuşaktan kuşağa aktarılan bir ruhu taşır. Millet olmak, geçmiş hatırlamak kadar onun yüklediği sorumluluğu da omuzlayabilmektir. Çünkü hafıza kaybolduğunda, aidiyet zayıflar; aidiyet zayıfladığında ise millet olma bilinci yara alır. Milletın hafızasını diri tutan en güçlü unsurlar tarihte iz bırakan dönüm noktalarıdır. Bu noktalar, sadece hatırlanmak için değil ders almak ve geleceğe yön vermek için de vardır. Şehitlerimizin canlarıyla yazdığı destanlar, milletin vicdanında silinmez izler bırakır. O izler korundukça millet kendini tanıır ve değerlerini bilir. Çanakkale Zaferi ve İstiklal Marşı, bu hafızanın en derin ve en öğretici sayfalarıdır.

Türk milletinin hafızasında bazı tarihler vardır ki yalnızca bir günü değil bir ruhu, bir direnişi ve bir varoluş mücadelesini temsil eder. 18 Mart Şehitleri Anma Günü ve Çanakkale Deniz Zaferi ile 12 Mart 1921'de İstiklal Marşı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilişi, bu anlamda milletimizin kaderini tayin eden iki büyük dönüm noktasıdır. Biri cephede canla kanla verilen mücadelenin, diğeri ise bu mücadelenin milletin ortak vicdanında kelimelere dökülmesinin vücut bulmuş hâlidir. Hafızamızı diri tutmaksa hepimizin boynuna borçtur. Zira geleceğe emin adımlarla gitmek, insanın geçmişini hatırlamasıyla mümkündür. Bu hatırlayış, İstiklal Şairimiz Mehmet Akif'in söylediği gibi "üstüne bastığımız yerleri toprak deyip geçmememizi" sağlar. Tanımamızı... Tanıklığımızı... Bu tanışıklıkla vicdanımız diri kalır. Bu tanıklıkla ihtiram duygumuz artar. Ve bu tanıklık vesilesiyle sahip çıkarız vatanımıza...

Çanakkale, bu minvalden baktığımızda yalnızca bir savaşın adı değildir. Çanakkale, imkânsızlıklar içinde gösterilen iradenin, inancın ve fedakârlığın adıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, dünyanın en güçlü donanmalarına karşı verilen bu mücadelede Mehmetçik, vatan toprağını korumak için canını hiçe saymış; "Çanakkale Geçilmez" sözünü tarihe altın harflerle yazdırmıştır. Bu topraklarda verilen mücadele, yalnızca askerî bir zafer değil aynı zamanda bir milletin yeniden dirilişinin habercisi olmuştur. Çünkü orada yalnız

bir savaş yapılmamış, namus addedilen vatan için aziz askerimiz canından geçmiştir. Kanıyla yazmıştır dilimizden düşürmediğimiz o sözü: Toprağa ve tarihe, "Çanakkale Geçilmez" diye.

18 Mart 1915'te kazanılan Deniz Zaferi, Çanakkale Savaşları'nın seyrini değiştiren kritik bir dönemeç olmuştur. İtilaf Devletleri, güçlü donanmalarıyla Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'u ele geçirmeyi ve Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmayı hedeflemişlerdir. Ancak Türk ordusu, sınırlı imkânlarına rağmen büyük bir strateji ve kararlılıkla bu saldırıyı bozguna uğratmıştır. Nusret Mayın Gemisi'nin Karanlık Liman'a döşediği mayınlar, bu zaferin en önemli sebeplerinden biridir. Nusret'in sessizce bıraktığı mayınlar, düşman zırhlılarını birer birer sulara gömmüş; düşmanın tüm planlarını altüst etmiştir. Bu büyük zafer, mücadelenin, azmin, kararlılığın ve her şeyi göze almanın sembolüdür aslında. Her şeyi göze almak... Belki en çok bunun üzerinde durup düşünmemiz gerekir. Çanakkale'yi, o büyük zaferi anlamak için ezber ettiğimiz bilgileri derinleştirmek, onları tefekkür etmek, kahraman askerimizle empati kurmak şarttır. Bu zafer manamızın derununda bir mana taşır. Olmazı öldürmek, iman kuvvetiyle Allah'a dayanmak ve canını feda ederek kendini ortaya koymak... Aslında budur zaferimiz.

Seyit Onbaşı mesela... Çanakkale denildiğinde akla gelen büyük kahramanlarımızdan... Vinçlerin çalışmadığı bir an-

da, 215 okkalık mermiyi sırtlayarak topa süren Seyit Onbaşı. Yalnızca fiziksel gücüyle mi başarmıştır olmaz denilen bu işi? Nasıl, aklımızın aldığı hangi açıklamayla ve hangi güçle yüklenmiştir o koca mermiyi? O, imanı ve vatan sevgisiyle destanlaşmıştır bu yüzden. Onun bu fedakârlığı, cephedeki binlerce isimsiz kahramanın sembolü hâline gelmiştir. Çünkü Çanakkale'de her Mehmetçik, adı bilinmese de aynı inançla savaşmış, aynı fedakârlığı göstermiştir. Aynı iman gücüyle mücadele edip aynı kararlılıkla canından geçme pahasına vatanımızı korumuştur.

Çanakkale Savaşları, yalnızca denizde değil karada da büyük kahramanlıklara sahne olmuştur. Anafartalar, Conkbayırı ve Arıburnu gibi cephelelerde Mehmetçik, düşmana geçit vermemiştir. Açlık, susuzluk ve ağır şartlar altında verilen bu mücadelede askerlerimiz, vatan savunmasının ne demek olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Cephede omuz omuza çarpışan askerler arasında Türk'ü, Kürt'ü, Arap'ı, Laz'ı, Çerkez'i vardı; hepsi aynı bayrak için, aynı toprak için can vermeye hazırды. Bu yönüyle Çanakkale, millet olma bilincinin de pekiştiği bir cephe olmuştur. Bölünmenin değil bir olmanın; ayrılığın değil birlikteliğin, yalnızlığın değil topluluğun ve imanın sembolü olmuştur Çanakkale. Ve bu sembolün sessiz tanıkları: Çanakkale Şehitlikleri ve abideleri. Şehitler Abidesi, Conkbayırı Şehitliği, 57. Alay Şehitliği ve ismi bilinmeyen nice mezar

taşı, ziyaret eden herkese derin bir sorumluluk duygusu yükler. O topraklarda yankılanan sessizlik, aslında bir milletin vicdanıdır. Her bir mezar taşı, bize özgürlüğün bedelini, birliğin önemini, millet olmanın anlamını, toprağımızın önemini hatırlatır. Canla ve kanla ödenen bir önemi ve anlamı...

Çanakkale’de yazılan bu destan, ilerleyen yıllarda Millî Mücadele’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini oluşturmuştur. Cep hede kazanılan bu ruh, milletin bağımsızlık azmini diri tutmuş; bu azmin en güçlü ifadesi ise İstiklal Marşı olmuştur. 12 Mart 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen İstiklal Marşı, milletimizin ortak duygularını, inancını ve kararlılığını dizelere dökmüştür. Mehmet Akif Ersoy’un kaleme aldığı İstiklal Marşı, bir şiirden çok daha fazlasıdır bu yüzden. O, cep hede savaşan askerin duası, evladını cep heye gönderen annenin sabrı, bir milletin istiklal yemini ni anlatmıştır hepimize. “Korkma!” diye başlayan bu marş, bizlere en zor zamanlarda umut aşılamiş; bağımsızlıktan asla vazgeçilmeyeceğini haykırmıştır. Akif, bu marşı yazarken milletin acısını, direncini ve imanını yüreğinde hissetmiş; kalem ini bu sorumlulukla oymuştur. Bu sorumluluğu bizlere de miras bırakmıştır şüphesiz. Aziz şehitlerimiz ve İstiklal Şairimiz bize anlam dolu bir tarihin perdesini aralayarak seslenirler. Şehitlerimiz şehadetiyle, şairimiz sözleriyle, “Korkma!” der bize. “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!”

İstiklal Marşı’nın Meclis’te kabulü, Millî Mücadele’nin yal-

nızca silahla değil fikirle ve inançla da yürütüldüğünün göstergesidir aynı zamanda. Bu marş, milletin ortak paydası olmuş; cep hede savaşan askerle cep hede gerisinde dua eden halkı aynı idealde buluşturmuştur. Bayrağımızla birlikte İstiklal Marşı, bağımsızlığımızın en güçlü sembollerinden biri hâline gelmiştir. Bu sebeple 18 Mart ve 12 Mart, birbirini tamamlayan iki anlamlı tarihtir. Çanakkale’de ca-

”

**Aziz
şehitlerimiz
ve İstiklal
Şairimiz
bize anlam
dolu bir
tarihin
perdesini
aralayarak
seslenirler.
Şehitlerimiz
şehadetiyle,
şairimiz
sözleriyle,
“Korkma!”
der bize.**

nını veren şehitlerimiz, İstiklal Marşı’nda kelimelelere bürünmüş; marşımızda yankılanan dizeler, Çanakkale’de, önce sinde ve sonrasında toprağa düşen her canın hatırasını yüklenmiştir. O hatıra, kahramanların ağzından, “Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım” diyerek dile gelir. Bu iki tarih, ayrı ayrı anılsa da aynı ruhun farklı tezahürü gibidir.

Tüm bunlardan yola çıkarak kendimize şunu sormamız gerekir: Bugün bize düşen görev nedir? Bugün bizlere düşen, bu büyük mirası yalnızca anmakla sınırlı bırakmamaktır. Çanakkale ruhunu ve İstiklal Marşı’nın taşıdığı anlamı doğru kavramak; birlik, beraberlik ve vatan sevgisini canlı tutmaktır. Aziz şehitlerimizin emanet ettiği bu toprakları korumak, onların fedakârlıklarına layık bir gelecek inşa etmektir. Bir olmaktır. Birlik olmaktır bugün bize düşen. Hatıra değil hatırlı yapmaktır tarihi. Bir söz olmanın ötesine geçirmektir şanlı destanımızı. İdrak etmek, benimsemek, şahitlik etmek, hissetmek, sevmek, anmak, dua etmek, sahip çıkmak, korumak, daha iyisi olsun diye çalışmaktır bugün bize düşen. Çünkü bu vatan gerçekten şehitlerimizin kanlarıyla sulanmıştır. Akif’in *Çanakkale Şehitlerine* ismini verdiği şiirde de söylediği gibi:

*Şüheda gövdesi bir baksana
dağlar taşlar...*

*O, rükû olmasa, dünyada
eğilmez başlar,*

*Yaralanmış temiz alnından,
uzanmış yatıyor;*

*Bir hilal uğruna ya Rab, ne
güneşler batıyor! ■*

SAHTE ÖZGÜRLÜK VADEDEN ESARET BAĞIMLILIK

Fatih YILDIZ

DİB Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Daire Başkanı

İnsan, irade sahibi bir varlık olarak yaratılmıştır. Onu diğer yaratılmışlardan ayıran en temel özellik, seçim yapabilmesi ve yaptığı seçimin sorumluluğunu taşıyabilmesidir. Ancak bu irade, yerli yerinde kullanılmadığı takdirde zayıflar ve insan zamanla kendi tercihinin esiri hâline gelir. Modern dünyanın insana sunduğu imkânlar doğru bir şekilde kullanılmadığında bu esaret daha da artacaktır elbette. Yasaklı madde, kumar bağımlılığı ve dijital bağımlılık gibi sorunlar gündemimizi meşgul eden ve esaret duygusunu yaşatan zaaflardır. Aslına bakılırsa bunlar sadece bir zaaf değil insanın kendisiyle, Rabbiyle ve toplumla olan bağının zedelenmesine sebep olan problemlerdir. Beden, zihin ve ruh sağlığını da olumsuz etkileyen, insanı öncelikle kendine yabancılaştıran bir eylemdir bağımlılık.

Dinî ve manevi açıdan bağımlılık

İslam dinine göre beden ve ruh, insana emanettir. Kur'an-ı Kerim, "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin, 95/4) ayetiyle insanın yaratılışının güzelliğini; "Rabbinden sana indirilenin gerçek olduğunu bilen kimse, (onu bilemeyen) kör gibi olur mu? (Bu-

nu) ancak akıl sahipleri anlar." (Rad, 13/19) ayetiyle aklın önemini ve sadece aklını kullananların idrak edebileceği şeylerin varlığını bildirmektedir. Bu ilahi gerçekler üzerine inşa edilen İslam hukuku dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunmasını beş temel ilke olarak kabul etmiştir. Bağımlılık yapan maddeler ve davranışlar, bu ilkelere açıkça aykırılık teşkil eder. Zira bağımlı kişi, farkında olarak veya olmayarak kendisini fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan yıpratmaktadır. Bağımlılık türlerinin her biri, bireyin yalnızca bedensel ve ruhsal sağlığını değil, aynı zamanda ahlaki ve manevi bütünlüğünü de tehdit etmektedir.

Özellikle yasaklı maddeler, iradeyi işlevsel olmaktan çıkararak ve insanı kendinden bile uzaklaştıran etkileri sebebiyle dinen haram kılınmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.), birçok hadisinde sarhoşluk veren bütün maddelerin kullanılmasını yasaklayarak (Buhari, Vudu, 71; Müslim, Eşribe, 7) aklın korunmasının dinin temel gayelerinden biri olduğuna işaret etmiştir. Çünkü aklın zarar görmesi demek ibadetin, ahlakın ve sorumluluk bilincinin zarara uğraması demektir. Zira ibadetlerden sorumlu tutulabilmemiz için öncelikle ak-

li melekelerimizin yerinde olma şartı aranmaktadır.

Aklı örten bağımlılık: Yasaklı maddeler

İslam, ahlaki kuralların yanında hukuki işlemlerin de var olduğu ilahi bir sistemdir. İslam hukukunda aklın korunması, dinin temel amaçlarından ve ilkelerinden biri olarak kabul edilir. Bu bağlamda, aklı örten ve muhakeme gücünü zayıflatan her türlü madde haram kılınmıştır. Kur'an-ı Kerim'de, "Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları, ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçınınız ki kurtuluşa eresiniz." (Maide, 5/90) buyrulmaktadır. Sevgili Peygamberimiz de (s.a.s.) "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır." (Ebu Davud, Eşribe, 5) buyurarak bu ilkeyi pekiştirmiştir. Ayet ve hadislerde insana sarhoşluk veren, insanın akli ve ruhi dengesini bozan maddelerin kullanımının yasaklanması, İslam'ın insana verdiği değeri göstermektedir.

Emeksiz bir kazancın yanılması: Kumar

Çoğu zaman, "Bir kez denemekle bir şey olmaz." düşüncesiyle başlayan bir süreçtir kumar bağımlılığı, sanal ortamda da gerçek hayatta da.

Sonrasında insanı içten içe tüketir; kendisine, ailesine, arkadaşlarına ve aslında topluma yabancılaştırır. Kur'an'da şeytanın içki ve kumar yoluyla insanların arasına düşmanlık ve kin sokarak Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymayı amaçladığı vurgulanmaktadır. (Maide, 5/91) Emeksiz bir kazanç olması, haksız kazancı normalleştirilmesi ve kardeşlik hukukunu zedelemesi gibi özellikleri sebebiyle kumar, insanın maddi ve manevi kaybına sebep olmaktadır.

Alın terinin yerine tembellik, tevekkülün yerine doyumsuzluk koyan bir zihniyet aşılabilir kumar bağımlılığı. Kişi, çalışmadan kazanmayı umut ederken aslında hem malını hem de haysiyetini kaybetmekle karşı karşıya kalabilmektedir. Bağımlının hayatında oluşan bu boşluk, koskoca bir pişmanlık ve yalnızlık olarak geri döner kendisine.

Modern çağın sessiz çılgınlığı: Dijital bağımlılık

Dijital bağımlılık, günümüz dünyasında yaygın olan fakat masum zannedilen bağımlılık türlerinden biridir. Bilinçli ve dengeli kullanılmayan her nimet gibi dijital imkânlar da bilinçli kullanılmadığında yine öncelikle insanın kendisine zarar verir. Dijital bağımlılıkta zaman hoyratça tüketilir. Gerçeklikten uzak anlık hazlar vadeden bazı dijital uygulamalar insanın manevi derinliğini tehdit eder hâle gelir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Andolsun zamana ki insan gerçekten ziyan içindedir." (Asr, 103/1-2) ayetleri, zamanın boşa tüketilmesinin ağır bir kayıp olduğunu ortaya koyar. Her husus-

ta rehberimiz olan Allah Resülü (s.a.s.) ise şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde insanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe Rabbinin huzurundan bir yere kımlıdayamaz: Ömrünü nerede ve nasıl geçirdiğinden, gençliğini nerede yıpratmış olduğundan, malını nereden kazanıp nerede harcadığından, bildiği ile amel edip etmediğinden." (Tirmizi, Sıfatü'l-kıyâme, 1) Öyleyse dijital mecralarda kontrolsüz bir şekilde geçirilen zamanın da ahlaki ve manevi bir sorumluluk olduğu unutulmamalıdır. İnsanı sürekli uyarana maruz bırakan dijital bağımlılığın, tefekkürü ve iç muhasebeyi zorlaştırdığı göz ardı edilmemelidir.

Sonuç

Bağımlılık bütün yönleriyle fertleri, aileleri ve toplumu olumsuz etkileyen bir süreçtir. Oysaki toplumlar kendi kimliğini ve değerlerini koruyabildiği ölçüde varlık gösterebilir ve ayakta kalabilir. Kendi özünü kaybeden fertler ve böylece yönünü şaşırarak toplumlar ise zamanla dağılmaya mahkûm hâle gelir.

İslam, hiç kimseyi umutsuzluğa terk etmez, içine düştüğü girdapta yalnız bırakmaz: "...Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin..." (Zümer, 39/53) buyuran Rabbimiz, hatadan, günahattan, yanlıştan dönüşün mümkün olduğunu müjdeliler. Tövbe önemli bir eylemdir bu manada. Tövbe yalnızca bir pişmanlık ifadesi değil aynı zamanda bir yenilenmedir. Zira bir kulun ne kadar hatası ya da günahı olursa olsun acziyetini fark edip Rabbine yönelmesi, manevi iyileşmenin ilk adımdır. Bağımlı-

lıktan kurtulmak için tedavi olmak, profesyonel bir yardım almak gerekmektedir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) "Tedavi olunuz; çünkü Allah her hastalık için bir de deva (ilaç ve tedavisini) yaratmıştır..." (Ebu Davud, Tıb, 1; Tirmizi, Tıb, 2) tavsiyesi manevi çabanın ve desteğin, akli ve ilmî yöntemlerle desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte dua, ibadet, aile desteği ve iyi bir arkadaş çevresi bağımlılıkla mücadelenin her aşamasında ruhu ve iradeyi güçlendiren en önemli unsurlardandır.

Dinî, manevi, ahlaki erdemlerden uzak bir özgürlük anlayışı insanı yanlış sürükler. Bağımlılık insanın özgürlüğünü elinden alan aslında sahte özgürlük vadeden bir eylemdir. Oysaki dinî ve manevi bir bakış açısına sahip insan, helal sınırlar içerisinde hem kendine hem çevresine umut aşılayacaktır. İradesinin elinden alınmasına izin vermeyecek; beden, akıl ve ruh emanetine sahip çıkacak ve zamanını en verimli şekilde değerlendirecektir. Bu bilinçle atılan her adım, insanı yeniden kendine ve Rabbine yaklaştıracaktır. ■

ZÜMER SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Zümer suresi, Mushaf tertibinde otuz dokuzuncu, iniş sırasına göre ise elli dokuzuncu sure olup 75 ayetten oluşmaktadır. Sebe suresinden sonra Mekke Dönemi'nin ortalarında nazil olmuştur. Bazı rivayetlerde 23. ayet ile 53-59. ayetlerin Medine'de indiği ileri sürülmüşse de (Kurtubi, *el-Câmi'u li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Kâhire: Dârul-Kütübî'l-Mısriyye, 1964, 15/232) bu görüş genel kabul görmemiştir. Sure, adını 71 ve 73. ayetlerde geçen ve gruplar/topluluklar anlamına gelen “zümer” kelimesinden alır. Söz konusu ayetlerde, kıyamet günü insanların amellerine göre bölük bölük sevk edilecekleri sahneler tasvir edilir. Ayrıca 20. ayette yer alan ve “cennet köşkleri” anlamına gelen “ğuref” kelimesine işaretle sureye “Ğuref suresi” denildiği de aktarılmıştır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tûnişiyye, 1984, 23/311, 312)

Zümer suresinin ana teması tevhid ve ahiret inancıdır. Diğer Mekki surelerde olduğu gibi burada da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risaleti ve tebliğ ettiği hakikatin doğruluğu vurgulanır. Dinin yalnızca Allah'a has kılınması, ihlasla kulluk edilmesi gerektiği üzerinde durulur. Şirkin batılığı ve doğuracağı kötü sonuçlar ele alınır. Müminlere vad edilen cennet nimet-

leri tasvir edilirken inkârcıların karşılaşacağı cehennem azabının dehşeti hatırlatılır. Ayrıca samimiyetle Allah'a tövbe edenlerin günahlarının bağışlanacağı müjdenir. Bunun yanında kıyamet gününe ilişkin tasvirlerle yer verilir. (İbn Âşûr, 23/312–313)

Sure, Kur'an'ın, mutlak güç, hüküm ve hikmet sahibi Allah katından indirilmiş olduğunu bildiren ayetlerle başlar. Ardından Hz. Peygamber'in şahsında insanlara, dini sadece Allah'a hasrederek O'na ibadet etmeleri emredilir. Halis dinin yalnız Allah'a ait olduğu vurgulanır. Bu bağlamda müşriklerin, kendilerini Allah'a yaklaştırıp O'nun nezdinde şefaathçi olmalarını umdukları varlıklara yönelmeleri eleştirilir. Böylece onların yalancılık ve nankörlük içinde buldukları belirtilir. Devamında Allah'ın çocuk edinmekten münezzeh olduğu, gökleri ve yeri bir hikmet ve düzen içinde yarattığı, geceyi ve gündüzü birbirine kattığı, güneş ve ayın ilahi yasaya boyun eğerek yörüngelerinde hareket ettikleri, insanı tek bir nefisten yaratıp eşini de ondan var ettiği ifade edilir. (Zümer, 39/1–7) Surenin devamında, darlık ve sıkıntı anlarında gönülden Allah'a yönelen, ferah ve bolluğa kavuştuğunda ise şirke meyledip nankörleşen insan tipine dikkat çekilir.

Bu kişiyle ibadetinde sebat gösteren, ahireti düşünen ve Rabbine umut bağlayan müminin asla bir olamayacağı dile getirilir. Ardından yine Hz. Peygamber'in şahsında insanlara sadece Allah'a kulluk etmelerinin gereği hatırlatılır. Şirke düşenlerin kendilerini ve ailelerini ahirette hüsrana sürükleyecekleri belirtilirken Allah'a karşı gelmekten sakınan, özülle sözüyle Hakk'a uyanların doğru yolda tutulacakları ve ahiretteki mükâfatlarının cennet olacağı bildirilir. Sonrasında Allah'ın gökten su indirip kurumuş toprağı yeşertmesi, çeşitli renklerde ürünler bitirmesi, ardından yeşilliğin sararıp kuruması gibi kevnî ayetlere dikkat çekilerek O'nun varlığına ve birliğine, dünya hayatının geçiciliğine vurgu yapılır. Akabinde gönlü ilahi hakikatlere açılan kimse ile kalbi katılmış kişinin bir olamayacağı belirtilir. Allah'ın "sözlerin en güzeli" olan Kur'an'ı indirdiği, Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüylerinin ürperdiği, Allah'ı anmaya yönelince beden ve kalplerinin huzura kavuştuğu ifade edilir. (Zümer, 39/8-26)

Daha sonra, düşünüp ders almak isteyenler için Kur'an'da her türlü örneğin bulunduğu ve Kur'an'ın Arapça indirildiği bildirilir. Ardından Allah'a şirk koşmak suretiyle yalan söyleyen ve ilahi vahyi inkâr eden kimseden daha zalim birinin bulunmadığı vurgulanır, şirkin amelleri boşa çıkaracağı ve insanı dünyada da ahirette de hüsrana uğratacağı açık biçimde uyarılır. Buna karşılık

Allah'ın birliğine inanıp doğru yolda yürüyenlerin, kötü davranışlardan sakınanların günahlarının affedileceği ve en güzel şekilde mükâfatlandırılacakları beyan edilir. Tevhid ilkesine yeniden vurgu yapılarak Allah'ın kuluna kâfi geldiği, müşriklerin taptığı varlıkların ise hiçbir güce sahip olmadıkları bildirilir. (Zümer, 39/27-40)

Kur'an'ın gerçeği ortaya koymak üzere indirilen bir kitap olduğu hakikati tekrar ifade edilir. Uyku ile ölüm arasındaki benzerliğe dikkat çekilerek uykunun bir yönüyle ölüm hâline benzediği, bu sırada eceli gelenlerin ölümünün gerçekleştiği, diğerlerinin ise belirlenmiş bir süreye kadar ertelendiği ifade edilir. Allah nezdinde hiçbir putun şefaathçi olamayacağı, şefaathçi edinilen varlıkların güç ve yetkiden yoksun olduğu belirtilir. Dinî gerçekleri inkâr ederek kendilerine zulmedenlerin kıyamet gününde azaptan kurtulmak için yeryüzündeki her şeyi, hatta bir mislini daha vermek isteyecekleri haber verilir. İnsanın psikolojik yönüne tekrar temas edilerek kişinin sıkıntıya düşünce Allah'a içtenlikle yakardığı, fakat sıkıntısı giderilip nimete kavuştuğunda bunu kendi bilgisiyle elde ettiğini ileri sürdüğü anlatılır. (Zümer, 39/41-51)

53. ayet-i kerimede, "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden umidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Zümer, 39/53) buyrulurak Allah'ın rahmetinden ümidin kesilme-

mesi gerektiği vurgulanır. Samimiyetle O'na yönelen kulların günahlarının bağışlanacağı müjdelendir. Böylece insanlar, azabın ve pişmanlığın fayda vermeyeceği gün gelmeden Rablerine yönelmeye ve samimi bir tövbeye çağrılır. 62. ve 63. ayet-i kerimelerde Allah'ın her şeyin yaratıcısı ve vekili olduğu, göklerin ve yerin anahatlarının O'nun elinde bulunduğu beyan edilir.

Surede kıyamet gününe ilişkin tasvirlerle yer verilir. Bu çerçevede, insanların dünyada yaptıklarının karşılığını bulacağı, kimsenin başkasının günah yükünü taşıyamayacağı, herkesin kendi ameliiyle yüzleşeceği hatırlatılır. Ölüm gelip çatmadan önce Allah'a yönelmeyenlerin kıyamet gününde pişmanlık duyacakları, ahirette ileri sürebilecekleri bir mazeretlerinin kalmayacağı haber verilir. Amel defterlerinin ortaya konulacağı, peygamberlerin ve şahitlerin getirileceği, kimseye haksızlık edilmeksizin adaletle hüküm verileceği anlatılır.

Surenin son bölümünde inkârcıların ve günahkârların gruplar hâlinde cehenneme sevk edilecekleri tasvir edilirken Rablerine karşı gelmekten sakınan ve O'nun emirlerine uyan müminlerin ise gruplar hâlinde cennete sevk edileceği müjdelendir. (Zümer, 39/71-74) Sure, meleklerin, Rablerini hamd ile tesbih ederek arşın çevresini kuşattığını, ardından insanlar arasında hak ve adaletle hüküm verilip "Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." denildiğini bildiren ayetle sona erer. (Zümer, 39/75) ■

EKRANDA PARLAYAN HAYATLAR GERÇEKTE KARANLIK EMELLER

Saat gece yarısını çoktan geçti. Şehir elini eteğini çekmiş; dışarıdaki sessizliği yalnızca uzaktan gelen birkaç köpeğin huzursuz havlaması bölüyor. Odanın karanlığını yırtan yegâne şey avucumun içinden yüzüme vuran o soğuk mavi ışık. Başparmağım âdeta benden bağımsız, mekanik bir ritimle ekranı aşağıdan yukarıya kaydırıyor.

Birbirinden ilgisiz hayatlar, saniyeler içinde gözlerimin önünden akıp gidiyor. Kimisi üç saniye çalıyor ömrümden kimisi beş kimisine ise hipnotize olmuşçasına sonuna kadar takılı kalıyorum. Depresif bir ruh hâlimden çıkıp ışıklı bir yaşama nasıl geçileceğini heyecanla anlatan biri var; incecikli tüyolar veriyor. Hemen ardından bir başkası beliriyor; mutlaka okunması gereken o hayat değiştiren kitapları sıralıyor nefes nefese. Ben daha ne olduğunu anlamadan pü-

rüzsüz bir cilde sahip olmanın beş altın kuralını anlatan bir başka yüz düşüyor ekrana.

Aniden duraksıyorum. En son izlediğim videodan sadece beş içerik öncesini bile hatırlamadığımı fark ediyorum. Başparmağımla akışı telaşla geri sararak o hatırlamadığım içeriği bulmaya ve merakımı gidermeye çalışıyorum. İçimden bir ses “Kalk,” diyor, “bırak artık.” Ancak bu cılız isteği eyleme dökecek iradem felç olmuş gibi. Her yeni içerik, görünmez bir kanca gibi beni ekranda tutuyor. Sanki hayati bir şey arıyorum ama aslında hiçbir şey aramıyorum. Uykum var, göz kapaklarım ağırlaşıyor ama ekranın ışığı uykumu bastırıyor. Tüm enerjim çekilmiş, sadece başparmağım hareket ediyor. Gözlerimi bile kırpmadan, zihnim uyuşmuş hâlde akışı takip etmeyi sürdürüyorum.

Size de tanıdık geldi mi bu durum? Muhtemelen evet. Çünkü bu sahne modern insanın hem kolektif bir vicdan rahatlatma seansı hem de gerçeklikten en büyük kaçış rampası. İşte bu “zombi” hâli, yani kendi irademizle girdiğimiz ancak algoritmaların etkisiyle içinde kaybolduğumuz bu tünel, duygu ve düşünce dünyamızda sandığımızdan çok daha derin yaralar açabiliyor. Sosyal medyadaki akımlar, sadece viral olan içeriklerden veya komik şakalardan ibaret değil elbette. Karşımızda; duyguyu ustaca tetikleyen, sonra bu duyguya (çoğu zaman ticari, politik veya ideolojik) bir çözüm sunan, bizi dijital ödüllere sisteme hapseden ve nihayetinde bizi birbirimize -hatta kendimize- yabancılaştıran bir “duygu ekonomisi” duruyor.

Her başarılı pazarlama stratejisi, önce bir ihtiyaç doğurmakla işe başlar. Sosyal medya akımları da benzer şekilde planlanır.

Ancak onların tezgâha koydukları şey sadece bir ürün değil idealize edilmiş bir hayat biçimi.

Ekranı kaydırduğunuzda karşımıza çıkan o “Sabah 06.00 rutini” videosu, size sadece erken kalkmanın faydalarını anlatmaz. Satır aralarına dikkatlice bakıldığında, “Sen tembelsin, hayatı kaçıyorsun.” alt metni görülecektir. Mükemmel düzenlenmiş kahvaltı tabakları, pürüzsüz ciltler veya ilişkide asla yapılmaması gerekenler listeleri, zihninizde sinsice bir yetersizlik hissi üretir. Bu içerikler, önce bizde bir eksiklik duygusu, tanımsız bir kaygı ya da hafif dozda bir korku (FOMO) oluşturur. Vitrindeki hayat o kadar parlak ve kusursuzdur ki telefonun ekranını kararttığınız anda kendi oturma odanız size birdenbire gri ve tahammül edilemez gelir.

Bu duygu ticaretinin vitrine koyduğu en parlak, en albenili ambalaj ise kuşkusuz “Glow Up” (parlama, gelişim) akımlarıdır. İlk bakışta bireye, “Kendinin en iyi versiyonu ol.” gibi ilham verici bir vasat sunan bu akım, aslında insanı sonu gelmez bir tüketim döngüsünün ve tek tiplendirilmiş estetik algısının kölesi hâline getirir. Bu süreçte insan; duygularını, düşüncelerini ve değerlerini yaşayan bir özne olmaktan çıkar, sürekli güncellenmesi gereken bir projeye ya da vitrine konulacak bir metaya dönüşür.

Dijital dünyanın dayattığı o kusursuz imajlara erişemediğe büyüyen ruhsal boşluk, daha fazla tüketim ve sekülerleşmeyle doldurulmaya çalışılır. Bu, sadece masum bir imaj değişikliği değil insanın iç dünya-

sına yapılan sömürgeci bir müdahaledir. Kendi değerlerini ve manevi derinliğini bu akımın potasında eriten birey, dışarıda güzelleşirken içeride hızla kendine yabancılaşmaktadır.

Bu yabancılaşmanın en tahripkâr yüzü, bireyin sahip olduğu dinî ve ahlaki hassasiyetleri, modernleşmenin önünde birer ayak bağı gibi görmeye başlamasıyla tezahür eder. Özellikle sosyal medyada; mütedeyyin duruşundan ve dinî kimliğinden sıyrılmayı, bir özgürleşme veya bir başarı hikâyesi gibi sunan influencerların içerikleri, bu ideolojik dayatmanın en somut kanıtıdır. Burada manevi bir sembolün terk edilmesini basit bir stil değişikliği ambalajına sararak sunar; takipçilerine “eski ve kısıtlayıcı” olandan kurtulup “yeni ve özgür” olana kanat açma illüzyonunu pazarlar. Oysa bu sözde özgürleşme, hakikatte küresel kapitalizmin ve tek tiplendirici yaşam tarzının çizdiği sınırlara gönüllü bir teslimiyetten başka bir şey değildir. Değerlerin terk edilmesi bir yükseliş değil kimliğin yeni nesil sömürgecilerin zihin işgal planlarına kurban edilmesidir.

Elbette kirli emelleri olmayıp fitrata uygun bir iyileşme çabasıyla içerik üretenleri bu eleştirinin dışında tutmak gerekir. Ancak karşımızdaki hâkim “Glow Up” dalgası masum birer motivasyon videosu olmanın çok ötesinde; ticari, politik ve ideolojik emellere hizmet eden, incelikle tasarlanmış birer mühendislik ürünüdür. Ticari boyutta bu çark, insanın bedeni üzerindeki en ufak hoşnutsuzluğu, milyarlarca dolarlık kozmetik ve estetik endüstrisine bir yakıt ola-

rak sunar. Politik düzlemde ise bireyi toplumsal meselelerden koparıp sadece kendi dış görünüşüne hapseden sinsici bir apolitikleşme süreci işletir. Aslında bu akım, Batı merkezli yaşam tarzını “tek geçer akçe” ve “evrensel başarı kriteri” olarak dayatan etkili bir yumuşak güç (soft power) aracıdır. Algoritmalar vasıtasıyla zihinlerimize sızan bu yeni nesil sömürgecilik; yerel kültürleri ve dinî yaşam biçimlerini -ki nedense hedef tahtasında hep İslam vardır- birer gelişmemişlik belirtisi olarak kodlayarak sessiz ve derinden küresel bir kültürel hegemonya inşa etmektedir.

Tam bu düşünceler zihnimde yankılanırken başparmağım havada asılı kaldı; o mekanik ritim bir anda kesildi. Ekrandaki parlattılı dönüşüm masallarının aslında ruhu çalınmış bir beden kütünden ibaret olduğunu fark ettim o saniye, hipnoz bozulmuştu. Gerçek iyileşmenin vitrinde değil fitratımızda saklı olduğu gerçeği, yüzüme vuran o soğuk mavi ışığı anlamsızlaştırdı.

Bizi dijital bir veri setine indirgeyen bu sömürgeci kuşatmaya verilecek en asil cevabın, teknolojiye karşı uyanık olmak, algoritmaların oyununa gelmeyen sağlam bir irade kuşanmak olduğunu anladım ve ekranı kararttım. Odanın güvenli karanlığına sığınıp kendi hakikatime döndüğümde telefonu zihnimin başköşesinden indirdiğim o an, asil aydınlanmanın başladığını hissettim. Şimdi telefon bir kenarda suskun, zihnim ise uyanık. Artık o yorucu kalabalık çekilmiş, gürültü bitmiş; odada sadece ben varım, karanlık ve huzur var. İyi geceler. ■

“ BİLİM, İNANCI GEREKSİZ Mİ KILIYOR? ”

NEYE NASIL
İNANIYORUM?
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT
Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Günümüz insanı, iletişim araçlarının, yapay zekânın ve teknolojinin hayatın her alanına nüfuz ettiği dijital bir çağda yaşıyor. Bilim, insanın gerçeği arama çabasının en etkili, en somut ve en tutarlı araçlarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Yaşadığımız evreni açıklıyor, olaylar arasında neden sonuç ilişkileri kuruyor, bilgiyi teknolojiye dönüştürerek hayatımızı kolaylaştırıyor. Bilim, bu muazzam gücüyle hayatımıza ışık tutarken insan zihnindeki pek çok bilinmeze de bir ayna tutuyor. Ancak bu başarı, bazen bilimin inancı gereksiz kıldığı yönündeki iddiaların seslendirilmesine de zemin hazırlıyor. Bu iddia, sadece felsefi olarak temelsiz değil, aynı zamanda bilimin kendi doğasına dair de bir yanılgıyı barındırıyor. Bu durum, çoğu kere bilimin sınırlılıklarının unutulmasından ya da inancın, bütün tecrübi ve deneysel açıklamalarla rekabet etmeye çalışan alternatif fizik sistemi sanılmasının yol açtığı kafa karışıklığından kaynaklanıyor.

İslam inancında bilim ile inanç arasında bir çatışmadan bahsedilemez. Aksine, her ikisi de mahiyetleri farklı olsa da gerçekliği farklı açılardan aydınlatan işleve sahiptir. Dolayısıyla bilimin ilerlemesini inancın geri çekilmesi, işlevsizleşmesi olarak okumak, temel bir kategori hatasıdır. Bilim “Nasıl?” sorusuna cevap arar. Yağmur nasıl yağar, hücreler nasıl bölünür, evren nasıl oluştu gibi soruları yanıtlamaya çalışır. Başka bir deyişle dış dünyadaki olayların kurallarını ve işleyişini tarif eder. İman ise “Niçin?” sorusuna cevap arar; ben neden buradayım, hayatımın bir amacı var mı, öldükten sonra ne olacak?.. İman, insanın iç dünyasına ve varoluş sebebine bir cevap vererek hayatı anlamlı kılar. Bilim, saatin içindeki dişlilerin nasıl döndüğünü anlatırken iman, o saatin neden orada olduğunu ve zamanın ruhu için ne ifade ettiğini söyler.

İslam’a göre bilgi, yalnızca duyular ve aklın dar kalıplarıyla sınırlı bir alan değildir. Kur’an-ı Kerim, bilginin kaynağı olarak hem kevnî ayetlere hem de vahye dikkat çeker.

“Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki o Kur’an’ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun.” (Fussilet, 41/53) ayeti, aslında bilimin çalışma sahası ile imanın tefekkür dünyasını aynı hakikat paydasında birleştirir. Bilim, kevnî ayetleri sistematik, yöntemli biçimde okurken iman; bu ayetlerin arkasındaki ilahi iradeyi, sanatı ve anlamı kavrama çabasıdır. Bilim “nasıl” sorusuna yoğunlaşarak evrenin işleyiş şemasını çıkarırken iman, “niçin” sorusunu gündemde tutarak anlamı, amacı, ahlakı ve varoluşun istikametini belirler. Bu iki soru, birbirini yok eden değil bir araya geldiklerinde varlığı bütüncül bir idrakte kavramamızı sağlayan sorulardır.

Bilimin inancı gereksiz kıldığı iddiası, pozitivist bilgi anlayışına dayanır. Bu dar anlayışa göre, yalnızca deney ve gözlemlerle doğrulanabilen önermeler anlamlıdır, değerlidir; metafizik, ahlaki ve teolojik önermeler ise anlamsız kabul edilir. Oysa bu yaklaşımın kendisi bile bilimsel temelden yoksundur. “Yalnızca bilimsel olarak doğrulanabilen bilgi anlamlıdır.” önermesi, bilimsel bir veri değil felsefi bir tercihtir. İslam düşüncesinde ise akıl, vahyin muhatabı, koruyucusudur; ancak akıl, mutlak hakikatin tek ölçütü değildir. Kur’an’da akla, tefekküre yapılan vurgu son derece güçlüdür; fakat bu vurgu, insan aklının mutlaklaştırılması anlamına gelmez. “Siz pek az ilim verilmişsiniz.” (İsra, 17/85) ayeti, insan bilgisinin sınırlılığına işaret ederek bizleri

epistemolojik bir tevazuya çağırır. Bu tevazu, bilimin önünü açan, keşfedilecek daha çok şey olduğunu hatırlatan itici bir güçtür.

İslam inancına göre bilimsel ilerleme, Allah’ın evrene koyduğu “sünnetullah”ın keşfedilmesinden başka bir şey değildir. Doğadaki düzen, matematiksel süreklilik ve fiziksel yasalar, ilahi iradenin keyfi değil hikmetli bir intizam içinde olduğunu gösterir. Bu nedenle Müslüman düşünce tarihinde bilim, dine rakip değil bir tefekkür vesilesi olarak görülmüştür. Hz. Peygamber’in ilim talep etmeyi her Müslümana farz kılması, bilginin kutsiyetini ve dinî hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu tescil eder. Bu ilim arayışı, tarih boyunca yalnızca fıkıh veya tefsirle sınırlı kalmamış; tıp, matematik ve astronomi gibi alanlar da Allah’ın sanatını temaşa etmenin yolları olarak kabul edilmiştir. Zira bir saatin içindeki çarkların, dişlilerin ve zembereğin milimetrik işleyişini fizik kurallarıyla betimlemek, o saatin bir mühendislik dehasının ürünü olduğu gerçeğini gölgelemez. Aksine, akrebin yelkovanı hassasiyetle takip etmesi, mekanizmanın arkasındaki tasarımı daha görünür kılar. Mekanizmayı anlamak, sanatçıyı gereksiz kılmaz; aksine, sanatın inceliğini takdir etmemizi sağlar.

İslam inancına göre kâinat, Allah’ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği, hikmetle yazılmış kitaptır. Bilim ise bu kitabın gramerini çözmeye, dilini anlamaya çalışan bir okuma biçimidir. Dolayısıyla bilimin keşfettiği her yasa, aslında Allah’ın evre-

ne nakşettiği “sünnetullah”ın bir betimlemesidir. Bu yasaları bulmak Yaradan’ı devre dışı bırakmak değil O’nun yaratma sanatındaki muazzam disiplinini hayranlıkla izlemektir. Bilinen şeyler arttıkça Yaradan’a olan ihtiyaç azalmaz; tam tersine, keşfedilen her yeni ayrıntı, bilinmeyenin ihtişamını ve o düzenin arkasındaki sonsuz ilmi daha vurgulu hâle getirir. Doğadaki sebep sonuç ilişkisi, yaratıcının varlığını gizleyen ve O’nu unutturan bir perde değildir. Aksine, hayatın bir düzen içinde akmasını sağlayan ve bizim dünyayı kavramamıza yardım eden ilahi bir sistemdir.

Bilim, insanın yeryüzündeki kudretini ve imkânlarını artırırken iman, ona bu kudreti nasıl kullanacağına dair bir istikamet kazandırır. Bilimsel bilgi, sağlam bir etik çerçeveye buluşturulmadığında, insanlığın hayrına değil yıkımına hizmet edebilir. Modern çağda bilimsel ilerlemeye eşlik eden yıkıcı savaş teknolojileri, kontrolsüz çevre tahribatı ve insanın sadece bir veri yığınına indirgenerek araçsallaştırılması, bilginin tek başına ahlaki bir garanti sunmadığını acı bir şekilde göstermektedir. İslam inancı, bilginin ahlakla, gücün ise sorumlulukla sınırlandırılmasını talep eder. İnsanın yeryüzündeki konumu olan halifelik, insana güç yanında ağır bir hesap verme bilinci yükler. Bu açıdan iman, bilimin insanlık lehine, adaletle kullanılmasını sağlayan istikametidir. Her ikisi de nihayetinde, kâinatın sahibi olan Allah’ın sonsuz azametini ve rahmetini müşahade etmektedir. ■

YORGUNLUK SAĞANAĞINDA SÜKÛNET VE TEVEKKÛL

Modern çağın en yaygın ruh ve bedensel hâllerinden biri yorgunluk. Sadece günlük hayatın çalkantılı gündeminin vücutta yarattığı somut tahribatı kastetmiyorum. Bedensel bir bitkinlikten ziyade zihinsel, duygusal ve varoluşsal bir tükenişi taşıyoruz. Modern insan artık dinlense bile toparlanamıyor, uyusa doymuyor, tatile çıksa, “ara verse” dahi döndüğünde daha yorgun hissediyor. Çağın yorgunluğu kaslarda ve vücutta değil ruhta birikiyor, bir tortu oluşturuyor. Modern toplum, insanı bir değer ortaya koyduğu için tatmin duygusunu yaşayan mutmain birine dönüştürmüyor. Bunun tam tersine yalnızca çalışan, üreten, sürekli “yetişmesi gereken” işlerin ardında amaçsızca salınan bir varlık hâline getiriyor.

Bu bitmeyen yetişme hâli, zamanla insanın kendisine yetişmemesine sebep oldu. Sürekli “meşgul” olmak zorunda olan bir özneye dönüşen insan

için çalışmak artık kimlik hâline geldi. “Ne iş yapıyorsun?” sorusu, “Sen kimsin?” sorusunun önüne geçmiş durumda. Bu nedenle yorgunluk bir zaf; dinlenmekse neredeyse bir suç, tembelliğe kaçış, yetersizlik olarak algılanıyor. Oysa insan, yorulabilen bir varlık olarak yaratıldı. Yorgunluk, insanın sınırlı olduğunun en sahici işareti. İnsan kapasitesi sınırlı, hata yapan, yenilen, yorulan ve üzülen de bir varlık.

Yorgunluk toplumu: Tükenmenin sosyolojisi

Günümüz insanı, performans üzerinden tanımlanıyor. Daha çok üretmek, daha hızlı olmak, en yüksek verimi almak, modern insanın performansla ölçüldüğünün kanıtı. Başarı, dayanıklılığın ödüllendirildiği bir ölçüt hâline geldiğinden çağımızın yorgunluğu, dışsal baskılardan çok içselleştirilmiş beklentilerden besleniyor. Kimse bizi zorlamazsa da döngü o kadar net belirlenmiş ki biz kendimizi zorluyoruz. Daha fazlasını yapabileceğimizi dü-

şünüyor, sınırlarımızı inkâr ediyoruz. Başkasına gerek kalmadan kendi hapishanemizi, talepkâr ve otoriter bir iç sesle yine kendimiz inşa ediyoruz.

Byung-Chul Han’ın “yorgunluk toplumu” olarak adlandırdığı bu çağda insan, artık başkasının tahakkümü altında değildir, ancak birey kendi kendisinin hem efendisi hem de kölesidir. Bu denklemde özgürlük hissi, insanı gerçekte daha derin tükenmişliğe sürükler. Çünkü insan, kendine acıma hakkını bile kaybeder. Yorulduğunu itiraf edemez, dinlenmek için hak talep etmeyi yetersizlik hissiyle eş tutar.

Edebiyat, bu tükenmişliği erken fark eden alanlardan biri. Franz Kafka’nın kahramanları hep yorgundur ve bu yorgunluk anlamsızlıktan doğar. Gregor Samsa uyanır uyanmaz işe yetişemediği için kaygılanır. Josef K. sürekli savunma hâlidir. Dikkat edin yetişkinler tıpkı çocuklar gibi savunma hâlinde ve iki büklümdür. Farklı olanın, zayıf görüldüğü

ve suçlandığı zamandayız çünkü. Aynılığı belirleyen kim peki? Albert Camus'nün *Sisifos'u*, sadece her gün aynı taşı aynı yokuşa sürerken bedeniyle değil anlam duygusuyla da yorulur. Virginia Woolf'un karakterleriye zihinsel yorgunluğun en rafine örneğini oluşturur. Düşünmek bile bir yük hâline gelmiştir. Modern insanın yorgunluğu da böyledir: Tekrar eden bir hayatın içinde, neden yaptığını bilmeden sürdürülen bir çaba.

Herman Melville'in *Kâtip Bartleby* adlı hikâyesindeki Bartleby, modern yorgunluğun en çarpıcı edebî figürlerinden biridir. Bartleby çalışmayı reddetmiyor fakat her beklentiye karşı sakin bir cümleyle cevap veriyor: "Yapmamayı tercih ederim." İsyan etmiyor, yorgun bir geri çekilmeyi gösteriyor. Bartleby bağırılmaz, protesto etmez, hızlanmaz. O, sistemin ritmine katılmayı reddeder. Bartleby'nin yorgunluğu tembellik değildir. Aksine, modern dünyanın bitmek bilmeyen taleplerine karşı sessiz bir karşı koyma şeklidir. O, daha fazla çalışarak değil durarak cevap verir. Bu duruş, modern insan için rahatsız edicidir. Çünkü Bartleby, yorgunluğu bastırarak yerine görünür kılar. Onun pasifliği, hız çağında en radikal eyleme dönüşür.

Ivan Gonçarov'un *Oblomov* adlı romanındaki Oblomov'daysa yorgunluk başka bir yerden temsil edilir. Oblomov, dünyanın anlamsız telaşını reddettiği için yorgundur. O, modernleşmenin hızına uyum sağlayamaz çünkü bu hızın insanı tükettiğini sezer. Oblomov'un ya-

İbn Sina, ruh sağlığını "itidal" kavramıyla açıklar. Ona göre aşırılık, ister çalışmada ister dinlenmede olsun, insanı bozar. Dinlenmek, ruhun yeniden hizalanmasıdır. Gazali ise insanın yorgunluğunu, her şeyi kendi kontrolünde tutma arzusuyla ilişkilendirir. İnsan, gücünün yetmediği yerde durmayı öğrenmediğinde tükenir.

taktan kalkmak istemeyişi, bir sezgidir. Dünya, insanın ruhunu aşındıracak kadar acelecidir. Oblomov, modern gözle bakıldığında "tembel"dir. Oysa romanın derininde, varoluşsal bir itiraz vardır. Oblomov, yavaşlar. Ama modern toplum, yavaşlayanları dışarıda bırakır. Çünkü yavaşlık, düzenin ritmini bozar.

Sanat eserlerinde de benzer bir yorgunluk hissi belirginleşiyor. Mesela Edward Hopper'ın resimlerindeki yalnız figürler, çalışmaktan çok beklemekten yorulmuş gibidir. Modern insan artık hareketten değil anlamsızlıktan da yorulmaktadır. Üstelik bütün bu yorgunluk, sadece bireysel değil toplumsal bir hâl de almıştır. Çünkü modern toplum, dur durak bilmez, durmaya izin yoktur.

Kapitalizmin yorgun bedenleri

Kapitalist düzen, çalışmayı ahlaki bir erdem hâline getirirken dinlenmeyi tembellikle eşitledi. Oysa dinlenmek, bir başka açıdan insanın kendini yeniden kurma alanı. Paul Lafargue'nin *Tembellik Hakkı*, bu algıya yöneltmiş sert bir eleştiridir. Lafargue, modern insanın çalışma takıntısını bir tür kölelik olarak görür ve şu soruyu sorar: İnsan neden dinlenmekten utanır hâle geldi? Lafargue'e göre ölçsüz çalışma, insanı yüceltmektense tüketen bir faaliyettir. Kapitalizm, insanın zamanını da bedenini de satın alır. Dinlenme bile "verimli" olmak zorundadır: Kısa molalar, hızlı tatiller, üretkenliği artırmak için yapılan uykular... Dinlenmek bile çalışmanın hizmetine sunulmuştur.

Bu nedenle modern insan gerçekten dinlenemez. Çünkü ona göre dinlenmek, amaçsız bir hâl içinde olmayı ifade eder. Durup dinlenmenin, tefekküre olanak sağladığı iskanılır. Oysa kapitalist zihin, her anı amaçla doldurur. “Boş durmak”, “hiçbir şey yapmamak” suç gibi algılanır. Fakat insan ruhu, boşlukla temas etmeden toparlanamaz. Yorgunluk burada başlar: Beden, çalışmaktan değil; ruh, duramamaktan tükenir. Japonya’da insanlar iş yerlerinde uyur. Uzun mesai saatleri taltif edilir. Aile ve yaşam düzenine ters çarpık bir hayat güzellenirken insan kendisini bastırıldığını fark edemez. Neden bu kadar çalışıyorum? Ben kendimde hangi sesi susturuyorum? Yaşamı ve bedeni ihmal ederken ben neyden kaçıyorum?

İslam geleneğinde yorgunluk ve dinlenme

Modern toplumun en büyük problemlerinden biri yeni icat ederken yaşanan tecrübeyi ihmal etmesidir. Modern bireyde belki yorgunlukla baş etme yolları var ama yorgunluğu anlamlandırma dili yok, içinde bulunduğu duruma verdiği adlarsa ya temelsiz ya da yüzeysel. Bu dil, kadim geleneklerde mevcuttu. Baksak anlayacağız.

İslam düşüncesinde insan, sınırsız bir varlık olarak görülmez. Kur’an’da insanın “zayıf yaratıldığı” (Nisa, 4/28) hatırlatılır. Yorgunluk, bu zayıflığın doğal sonucudur. Ancak bu zayıflık, bir eksikliği göstermeyecek ilahi dengeye işaret eder.

İnsan, yorulabilen bir varlık olduğu için Allah’a muhtaçtır. Hz. Peygamber’in hayatı, bu dengenin en açık örneğidir. Çalışma teşvik edilirken beden ve ruhun hakkı da korunur. “Bedeninin senin üzerinde hakkı vardır.” (Müslim, Sıyam, 193) hadisi, dinlenmenin ahlaki bir sorumluluk olduğunu gösterir. İbadet bile insan gücünü aşacak şekilde sürekli kılınmamıştır. Denge esastır. İbn Sina, ruh sağlığını “itidal” kavramıyla açıklar. Ona göre aşırılık, ister çalışmada ister dinlenmede olsun, insanı bozar. Dinlenmek, ruhun yeniden hizalanmasıdır. Gazali ise insanın yorgunluğunu, her şeyi kendi kontrolünde tutma arzusuyla ilişkilendirir. İnsan, gücünün yetmediği yerde durmayı öğrenmediğinde tükenir. Kontrol etme güdüsü, gereksiz çabayı beraberinde getirirken insan yavaş yavaş tükenir.

Tevekkül

Tevekkül, çalışmayı terk etmek, işini ertelemek, tembelliğe kılıf bulmak ya da sorumluluğu ertelemek değil çalışmanın yükünü mutlaklaştırmaktır. İnsan elinden geleni yapar ama sonuçları Allah’a bırakır. Sonuçlarda kaderi inkâr etmez. Bu bilinç, yorgunluğu dönüştürür. Çünkü yorgunluğun en ağır tarafı, her şeyden kendini sorumlu hissetmektir. Kontrol etme arzusuyla kişi her zaman istediği sonucu alabileceği vehmine kapılır. İslam geleneği anlamları kapsar, genişletir ve güzelce kavramamızı sağlar. Mesela İbn Ataulah el-İskenderi’ye göre tevekkül, kalbin dinlenmesidir. Be-

den yorulabilir ama kalp, Allah’a güvendiğinde sükûnete erer. Yorgunluk, bu noktada bir hatırlatmaya dönüşür: İnsanın sınırlı olduğu gerçeğini, insana haber verir. Bu hatırlayış, insanı çökertmez aksine hafifletir. Ne kadar kuşatıcı bir mana bütünü... Direniş olarak dinlenmek, vazgeçmek ve sükût, hatırlamamız gereken ölçülerdir. Sükûnet, modern çağda neredeyse unutulmuş bir erdem. İslam felsefesinde sükûnet, ruhun itidal hâlidir. Ne aşırı hareket ne tam durağanlık... Dengede durmayı, dengede olmayı kabullenmek.

Modern dünyada dinlenmek bir lüks, gereksiz, acziyet ya da yetersizlik gibi sunulurken İslam geleneğinde dinlenmek bir haktır. Hatta bir ihtiyaçtan öte, insan olmanın gereğidir. Çünkü insan ancak durabildiğinde neye doğru yürüdüğünü fark eder.

Sonuç: Yorgunluğu dinlemek

Yorgunluk, bastırılması gereken bir zayıflık olarak görülme-yerek bedeni ve ruhu duyduğumuz bir ses, dinlenmesi gereken bir işarettir. Modern insan bu işareti susturmaya çalıştıkça daha çok tükenir. Bize insan olmanın sınırlarını hatırlatan yorgunluk, insanı sükûnete çağırır, böylelikle sükûnetle insan tevekküle açılır.

Belki de bugün en büyük direniş, yavaşlamak; en büyük cesaret, durabilmektir. Çünkü insan, ancak durduğunda yükünü fark eder. Ve ancak yükünü fark ettiğinde, onu Allah’a bırakmayı öğrenir. ■

HANEFİ FIKHINDA BİR ŞAHESER EL-MEBSÛT

Dr. Elif ERDEM

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kelime manasıyla “yayılmış, genişletilmiş, ayrıntılı hâle getirilmiş” demek olan *el-Mebsût*; ismiyle müsemma, Hanefî mezhebinin fıkhi görüşlerini sistematik bir şekilde ele alan en kapsamlı eserdir.

Fıkıh yazın tarihine baktığımızda mezheplerin “kurucu” dediğimiz ilk temel metinlerinin ardından bunları daha öz bir anlatımla yeniden düzenleyerek bir araya getiren “muhtasar” eserlerin, daha sonra ise bu muhtasarlara ayrıntılı olarak tahlil eden şerhlerin yazıldığına şahit oluruz. *el-Mebsût*’un telif hikâyesi de bu minvalde gelişmiştir. Bilindiği üzere Ebu Hanife’nin önde gelen talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybani’nin (ö. 189/805) hocasının görüşlerini kaleme alarak telif ettiği “*Zâhiru’r-rivâye*” adlı kitaplar Hanefî mezhebinin temel metinlerini oluşturur. Bu eserler üzerine yapılan pek çok çalışmadan dikkat çeken bir tanesi, hicri 4. yüzyıl Maveraünnehir ulemasından Hâkim eş-Şehid’in (ö. 334/945) öğrencilerin öğrenimini kolaylaştırmak adına kaleme aldığı *el-Kâfi* isimli muh-

tasarıdır. *el-Mebsût* ise Hâkim ile aynı ilim çevresinde yetişen Şemsü’l-eimme Serahsi (ö. 483/1090) tarafından bu özlü metin üzerine yazılmış bir şerhtir.

Karahanlı dönemi Türk âlimlerinden olduğu tahmin edilen İmam Serahsi, kendi döneminde öğrencilerin fıkıh ilminden uzaklaştıklarını müşahede etmiş ve bunun nedenleri üzerinde kafa yormuştur. Ona göre bu durumun bir nedeni, gayretsiz ve isteksiz öğrencilerin geniş kapsamlı fıkhi meselelerde kısır tartışmalarla yetinmeyi tercih etmesidir. Bir diğer nedeni ise bazı hocaların temel meseleler üzerinde durmak yerine faydasız varsayımlar üzerine fazla mesai harcamalarıdır. Bir kısım kelim âliminin fıkıh konularını felsefe terimleriyle açıklamak suretiyle iki alanı birbirine karıştıracak açıklamalarda bulunmaları ise fıkıha duyulan ilgisizliğin bir diğer sebebidir. Buna bir çözüm olarak Serahsi, talebeleri bıktırmayacak şekilde, “her konuda güvenilir görüşlerle yetinerek meselelerin açıklanmasında etkisi olan bir şerh yazmayı” uygun görmüş

ve yakın arkadaşlarının da talebi doğrultusunda *el-Mebsût* adlı eserini telif etmiştir. Siyasi sebeplerden ötürü uzun süre hapis hayatı yaşayan müellif, diğer muazzam eserleri gibi bu eserini de hapisane sürecinde öğrencilerine yazdırmak suretiyle meydana getirmiştir.

“Kuşkusuz Allah’a imandan sonra farzların en kuvvetlisi ilim talep etmektir.” diyen Serahsi, eserinin mukaddimesinde ilim talebinin her Müslümana farz olduğunu ve ilmin peygamberlik mirası olduğunu bildiren hadisleri zikrettikten sonra iki çeşit ilim olduğundan bahseder. Bunlardan ilki Allah’ın birliği ve sıfatları yani tevhid ilmi, diğeri ise fıkıh ve hükümlerin ilmidir. Kısaca bu ilimleri tanıtan müellif, fıkıh ilminin önemi üzerinde durarak sahabe ve tabiunun ileri gelenlerinin bu ilimle iştigal ettiklerine dikkat çeker. Fıkıh ilmini ilk olarak arkadaşlarıyla birlikte konular hâlinde bölümlere (fürû’) ayıran ve bu sahada ilk telif ve tasnif yapan kişinin Ebu Hanife olduğunu vurguladıktan sonra onun faziletinden bahseder. Hanefî mezhebi kuruluş dönemi âlimlerinin ilmî yetkinliklerine de

temas ederek güçlü bir kompozisyonla eserindeki ana konuları işleme başlar.

İmam Serahsi'nin bu eseri fūrû' fıkıh olarak adlandırılan fıkıhın daha ayrıntılı ve amele yönelik kısmına dair konuları içerir. Hanefi mezhebinin kurucu metinlerine olan vukufiyetiyle ön plana çıkan müellifin felsefe, mantık ve kelam sahasındaki birikimini fıkıh sahasına yansıtarak oluşturduğu bu eser; sistematik yapısı, muhakeme derinliği, ifade gücü ve zengin muhtevasıyla dikkat çeker. Fıkhi meselelerin özünü veciz ve kolay bir üslupla açıklamaya gayret eden müellif, her bölümün başında kavramların anlamları üzerinde durarak konuyu netleştiren açıklamalar yapar. Sahabi ve tâbîî müctehidlerin kanaatlerini kaydettikten sonra Hanefi âlimlerin konuya dair görüşlerini ayrıntılı biçimde ele

alır. Görüşlerin delillerini ve her bir görüşün sonucunda ortaya çıkacak uzanımları sistematik bir şekilde açıklar. Birtakım farazi meselelere de değinerek görüşlerin geçerliliğini test ederek ikna edici bir anlatım sergiler. Bunun yanında Hanefi olmayan pek çok müctehidin ve mezhep imamının ictihadlarına da yer vererek ele aldığı konuya dair tartışmalara temas eder. Farklı meseleler arasında ilişki kurarak birtakım prensipler ortaya koyan Serahsi'nin ele aldığı konuları sağlam bir felsefi zeminde açıklamayı önemseydiği görülür.

Her ne kadar el-Kâfi'nin şerhi olarak yazılmış olsa da *el-Meb-sût*, klasik şerhler gibi her bir ibareyi ayrı ayrı açıklamak yerine doğrudan söz konusu kitabın içerdiği Hanefi hukuk doktrinine odaklanmıştır. Bu bakımdan spesifik bir kita-

bın şerhi olmaktan ziyade *Zâ-hiru'r-rivâye* metinlerini genel külli kaidelere dönüştüren el-Kâfi'de şekillenen "Hanefi fıkıhının şerhi" niteliğindedir. Mezhep içerisinde gelişen fıkhi görüşleri ve delillerini en geniş biçimde sunarak bunların sistemli bir tahlilini yapan ilk ve en hacimli çalışma olması, *el-Meb-sût*'u Hanefi literatüründe ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Eserin başka bir hususiyeti de diğer mezheplerin görüşleri ve delillerine objektif değerlendirmelerle yer veren ilk hacimli çalışma olmasıdır. Kendine kadarki fıkhi birikimi kayıt altına alan ve özellikle hicri 4 ve 5. asır Maveraünnehir fıkıh çevresine ayna tutan otuz ciltlik bu külliyyat, Hanefi fıkıhına dair şümüllü bir kaynak olmasının yanında fıkıh sahasındaki diğer araştırmalar için de zengin bir arşiv niteliğindedir. ■

Diyanet İşleri Başkanlığı
Kütüphanesi Yazma Eserler
Koleksiyonu'ndan

FARKINDALIK II

BEŞERÎ SERMAYE Mİ KUL MU?

Ana akım finansal okuryazarlık, bireye erken yaşlardan itibaren “emeklilik odaklı” bir gelecek kurgusu dayatır. Refah devletinin gerilemesi ve sosyal güvenlik ağlarının zayıflamasıyla birlikte, geleceğe dair risk yönetimi bireyin omuzlarına yüklenmiştir. Bu süreçte oluşturulan farkındalık, bireyi sadece “kimseye yük olmama” idealine yöneltilmekle kalmaz; aynı zamanda onu, verimli çalışma ve biriktirme disiplini üzerinden kapitalist üretim sürecinin sürekliliğini sağlayan bir özneye dönüştürür.

Finansal okuryazarlık anlatısı, insan hayatını üç temel evreye ayırır: İlk aşama, bireyin, piyasanın ihtiyaç duyduğu vasıflı iş gücü, yani bir “beşerî sermaye” olarak inşa edildiği hazırlık dönemidir. İkinci aşama, gelirin tüketim ve yatırım (birikim) arasında optimize edildiği, mülkiyet ediniminin ve borç yönetiminin merkezde olduğu “üretkenlik” evresidir. Nihayet emeklilik, önceki evrelerin başarılı yönetimi sonucu birikmiş pasif gelirlerin tüketime tahsis edildiği final dönemini temsil eder. Çalışma eksenli kurgulanan bu hayat, emeğin metalaştığı sanayi kapitalizminin ürünüdür.

İslam ahlakı ise yaşam döngüsünü, çalışma dinlenme ikilemiyle değil ömür boyu süren mesuliyet ve kulluk şuuruyla tanımlar. Bu anlayışta hayat, mükellef olma üzerinden ikiye ayrılır: Mükellefiyet öncesi dönem, kulluk bilincinin temellerinin atıldığı evredir; mükellefiyet sonrası dönem ise bu bilince dinî sorumlulukların eklendiği süreçtir. Bu sebeple geçimi sağlama ve ihtiyat için birikim yapma gibi ekonomik pratikler, ihsan, kanaat ve tevekkül gibi kavramlarla ilişkili olarak anlam kazanır. Birikim yapmak meşrudur; ancak bu, akrabalık haklarını ihmal ederek veya infaki ertelerek yapılmaz. Tedbir, tevekkülü orta-

dan kaldırmaz; kanaat ise sınırsız birikimi değil infaki besler.

“Neoliberal finansal okuryazarlık” dünyayı bireyselliğin ve çıkar maksimizasyonunun egemen olduğu bir alan olarak tanımlar. Bu dünyada her birey kendi ihtiyaçlarından sorumludur ve yaşamını sürdürmek için -sağlıyorsa- devlet desteğinden veya -imkânı varsa- piyasadaki satın aldığı hizmetlerle tek başına ayakta durmalıdır. Özgürlük olarak sunulan bu bağımsızlık, aslında bireyin kapitalist sistemin taleplerine göre şekillendirilmesi karşılığında kazanılır. Başka bir deyişle aileden ve toplumdan bağımsızlık, kapitalizmin kurallarına boyun eğme ve onun sermayesi olma karşılığında elde edilir.

İslam ahlakının tanımladığı özgürlük ise farklıdır: Birey, hazlarını sınırsızca yaşayan değil onları kontrol eden; toplumdan müstağni değil ona katkı sunan; toplumsal baskılara rağmen Allah’ın emir ve yasaklarına bağlı kalan; siyasi otoriteyi kabul eden ancak nihai otoriteyi ilahi iradeye tanıyan bir öznedir. Bu anlayış, finansal okuryazarlığın atomize birey kurgusundan köklü biçimde ayrılır. Dolayısıyla asıl soru şudur: Çocuklarımızı “beşerî sermaye” olarak mı yoksa Müslüman bir “kul” olarak mı yetiştiriyoruz?

Bu çerçevede çocukların her şeyden önce bir kul olduğu ve toplumda sadece üretim sürecine dâhil olacak bir “beşerî sermaye” değil kendi ahiretini kurtarmak ve ebeveynleri için sadaka-i cariyeye sağlamak üzere amel işleyen bir Müslüman olarak yetiştirilmesi gerektiğinin farkında olunmalıdır. Bu farkındalık sorumluluğu, özellikle ilk evrede ebeveynlere aittir. Bir yandan çocukları Allah’a kul olarak yetiştirirken öte yandan onların, içinde bulundukla-

rı kapitalist sistemde hem dinî hem de toplumsal yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için gerekli donanımları kazandırmak gerekmektedir.

Bu şuur, gündelik tercihlerde kendini gösterir: Çocuğun okul dışı aktiviteleri, “beşerî sermaye” birikimine mi yoksa iyi bir Müslüman ve topluma katkı sağlayan bir fert olmasına mı hizmet etmektedir? Çocuğa biriktirme alışkanlığı mı aşılarmakta, yoksa “veren el” olma alışkanlığı mı kazandırılmaktadır? Bu örnekler çoğaltılabilir; ancak asıl mesele, ilk evrede velilerin hangi farkındalık, beceri ve tutumları alışkanlık hâline getirmeye çalıştığıdır. İslam ahlakının temel ilkesi itidaldır; bu itidal, tedbir ile tevekkül, birikim ile infak arasındaki dengeyi korumayı gerektirir.

İkinci evrede, ilk evrenin tercihleri sonuçlarını verir. İlk evrede paranın “rızk ve emanet” olduğunu öğrenemeyen birey, ihtiyaç sahibi yakınlarına yardım yerine yatırım araçlarını tercih eder. Çünkü kazancı kendi hakkı olarak görür. Burada kritik olan, yatırım aracının “İslami” olup olmaması değildir. Faizsiz bir yatırım fonunda birikim yapmak, eğer bu akrabalarımıza karşı sorumluluğumuzu engelliyorsa kapitalist rasyonalitenin İslami kılıfta tekrarıdır. İkinci yazımızda vurguladığımız gibi bu duruş, tevhidin hayatı şekillendirmesi hususunda bir tutarsızlıktır: Birey, ekonomik hayatını kapitalist rasyonaliteyle yönetirken ibadet alanını dinî kurallara ayırır. Oysa tevhid, her alanın Allah’ın hükmüne tabi olmasını gerektirir.

Bu mantığın somut bir tezahürü, sağlıklı ebeveynlerin huzurevine yerleştirilmesidir. Tıbbi gereklilik olmasa da bu karar, alınan eğitim çerçevesinde “rasyonel” görülür. Gelirini maksimize etmeye çalışan ve kalan zamanını dinlenme veya beşerî sermaye birikimine ayıran birey, ebeveyn bakımını huzurevine devretmeyi rasyonel bir tercih olarak görebilir. İlk evrede dinî sorumlulukların -ebeveyn hakları dâhil- ikincilleştirilmesi, aile ilişkilerini yapısal olarak dönüştürebilir. Bu tarz ilişkiler, bireyselleşmiş toplumlarda normal karşılanırken Türkiye gibi sosyal dayanışmanın hâlâ güçlü olduğu toplumlarda ağların zamanla çözülmesine yol açar.

Sosyal dayanışma ağlarının zayıfladığı ve akrabalık bağlarının çözüldüğü bir dönemde, yaşlılık yalnızlaşmayla eşitlenmektedir. Neoliberal paradigma, yaşlılığı “birikimi tüketerek geçen son evre” olarak tanımlar. Ölümün her an gelebileceğini bilen Müslüman için ise yaşlılık, dünyada kalışın sınırlılığını daha güçlü hatırlatan bir dönemdir. Dolayısıyla bu evre, pasif tüketim dönemi değil ahiret hazırlığının daha da yoğunlaştığı, infak ve dua ile geçen bir süreç olmalıdır. Çalışma ve çalışmama ikilemine dayalı hayat kurgusu, emeklileri salt tüketici olarak konumlandırırken İslam ahlakı, hayatın her döneminde üretkenlik ve sürekli mesuliyet vurgular; dolayısıyla emeklilik “tatil” değildir.

Modern emeklilik sisteminin “sistem zorunluluğu” olarak ortaya çıkışı, makro politikaların ve ebeveynlerin çocukları-

na aktardığı farkındalıkların sonucudur. Türkiye gibi neoliberal politikaların henüz toplumu tam dönüştüremediği ve tarihsel yapısı nedeniyle kapitalizmin topyekûn metalaştırma çabalarına direnç gösteren bağlamlarda, İslam ahlakı üzerine kurulu ilişkileri ve kurumları yeniden inşa etmek mümkündür.

Bunun için iki temel soru cevaplanmalıdır. Müslüman kendini nasıl konumlandırmaktadır: Kul olarak mı yoksa beşerî sermaye olarak mı? Öncelikleri nelerdir: İlahi emirler mi kapitalist rasyonalite mi? Bu farkındalık, soruların yeniden formüle edilmesini gerektirir. Temel mesele, “Bireysel emeklilik sistemi caiz midir?” gibi teknik sorulara indirgenemez; atomize yaşam tarzı ve sosyal çözümlenin yapısal eleştirisi yapılmalıdır.

İslami finansal okuryazarlık, bireyi piyasanın yalnızlığına terk etmemeli; “emanet” ve “infak” bilinci üzerine kurulu toplumsal kurumları yeniden ihya etmelidir. Bu, yalnızca faizsiz bankacılık veya İslami yatırım araçları geliştirmek değil aynı zamanda akrabalık haklarının ekonomik boyutunu canlandırmak, komşuluk sorumluluğunu yeniden inşa etmek ve sosyal dayanışmayı piyasa mantığına alternatif olarak örgütlemektir. Çocuklarımıza, sadaka verme alışkanlığı kazandırmakla başlayan bu dönüşüm, uzun vadede kapitalist rasyonalitenin hegemonyasını kıran bir direniş alanı oluşturur. Asıl gelecek ahirettir, bu bilinçle hareket edildiğinde “garanti altına alma” korkusunun yerini “tevekkül ve infak” alacaktır. ■

RAMAZANI ŞİİRLE YAŞAMAK

|| Ali AYGÜN

Müminler için rahmet, mağfiret ve bereket ayı ramazan-ı şerif, bu yıl da manevi güzellikleriyle hayatımızı nurlandırmaya, bizleri sarıp sarmalamaya geldi. Ramazan bilincini kuşanan müminlerin ibadet şuuru bu ayda zirveye ulaşacak, müminler diğer zamanlardan daha çok oruç ve Kur'an'a sarılacaktır.

Ramazan ayı, Müslümanların nazarında mübarek ve değerlidir. Kur'an-ı Kerim bu ayda nazil olmaya başlamıştır. (Bakara, 2/185) Müslümanlara bu ayda, oruç tutmaları farz kılınmıştır. Bin aydan hayırlı olan Kadir Gecesi bu aydadır. (Kadir, 97/3) Kur'an'ın karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru yola ileten bir rehber olması (Maide, 5/16), orucun kötülöklere ve cehenneme karşı bir kalkan vazifesi görmesi (Müslim, Sıyam, 31; Buhari, Savm, 2) müminlerin gönüllerinde ramazanı ayrı bir yere yerleştirmiştir.

Necip milletimiz, ramazan ayını kendine özgü bir hayat tarzı hâline getirmiş ve bu aya özgü geleneksel kimi uygulamalar-

da bulunmuştur. Atalarımız, dünya görüşleriyle estetik anlayışlarını mezcetmiş, ramazan ayına ayrı bir güzellik kazandırmışlardır. A. Süheyl Ünver, bu durumu şöyle belirtmektedir: "Türk milleti, ramazan ayında mahya, temizlik, rabitalilik, ahlak tasfiyesi, günah ve zararlı şeylerden çekinme, yerinde eğlenebilme, dinlenebilme, cömertlik ve herkesi düşünmek terbiyesini bir araya getirerek bir 'ramazan medeniyeti' meydana getirmiş..." bir millettir.

(A. Süheyl Ünver, "Ramazan Medeniyeti", *Diyanet İşleri Reisliği 1960 Yıllığı*, 21) Cedlerimiz, ibadet ikliminin yanı sıra ramazana; bu aya özgü ibadetlerin sosyal hayatı beslediği, kendine mahsus edebî bir alan inşa ettiği kültürel bir boyut kazandırmışlardır.

Divan şiirinden tekke şiirine; mâni, türkü gibi anonim ürünlerden çağdaş Türk şiirine uzanan kapsamlı bir "ramazan edebiyatı" oluşmuştur. Ramazan ayı ve oruç tutmanın faziletiyle ilgili dinî didaktik özellikte eserlerin yanı sıra divan edebiyatında asıl edebî özellik gösteren tür ise ramazaniyelerdir.

Ramazaniye (Ramazanname)

Giriş (nesib-teşbib) bölümünde ramazandan bahseden kasidelere ramazaniye denilmektedir. Bu bölümde ramazanın özellikleri ve faziletleri ifade edilir. Ramazaniyelerin beyit sayıları değişmekle 10-15 beyit içinde konu ile ilgili ayet ve hadislerin anlamları zikredilir. Kaside nazım şekliyle yazılan ramazaniyelerin en ünlüsü Sâbit'in Baltacı Mehmed Paşa'ya sunduğu şiirdir. Ayrıca Süruri, Kâmi, Nedim, Sami, Seyyid Vehbi, Nahifi, Sümbülzade Vehbi, Koca Ragıp Paşa, Haşmet, Vâsif ve

edebiyatımızda en çok ramazaniye yazan Enderunlu Fazıl'ın kasideleri, türün kaside şekliyle verilmiş önemli örnekleridir.

Edebiyatımızda kaside nazım şekliyle yazılan ramazaniyelerin dışında, diğer nazım şekilleriyle yazılan ramazan konulu şiirler de mevcuttur. 15. yüzyıldan itibaren bu geleneğin gazel şeklinde yazılmış örneklerini görebiliyoruz. Ramazan konulu gazel yazan Tacizade Cafer Çelebi, Fuzuli, Zati ve Bağdatlı Ruhi'nin şiirleri, bu türün ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Klasik edebiyatımızın teşekkülüyle beyit seviyesinde değişik mazmun ve motiflerle iç içe işlenen ramazan ayı ve oruç ibadetinin daha sonraki yüzyıllarda manzume seviyesinde ele alındığını görüyoruz.

Rü'yet-i hilal

Ramazan ayını hazırlıklar eşliğinde karşılamaya hazırlanan Müslümanların heyecanla beklediği ve takip ettiği bir gelişme vardır: Rü'yet-i hilal. Yani ramazan ayının başlayacağı günü belirleyecek olan hilalin görünmesini uygun bir yerden gözetlemek ve görmek. Peygamber Efendimizin (s.a.s.), "Hilali (ramazan hilalini) görünce oruca başlayın ve hilali (şevval hilalini) görünce bayram edin. Hava bulutlu olursa içinde bulunduğunuz ayı otuza tamamlayın." (Buhari, Savm, 11) hadis-i şerifine dayanan bu uygulama, Osmanlı toplumunda kendine has folklorik bir biçim olmuştur. Divan şairleri, ramazanın müjdecisi sayılan hilalin görünmesine ramazaniyelerde sıkça değinmiştir. Genelde ramazaniyeler, hilalin görünmesi ve ardından gerçekleşen olayların anlatıldığı beyitlerle başlar. Kâmi (ö. 1724) de okurlarını, ramazan ayını gece gündüz, canı gönülden ibadetle geçirmeye davet etmektedir; çünkü gönül, ramazan hilali ile nurlanmıştır:

*Rûz u şeb tâata sa'y eyleyelim ez-dil ü cân,
Nûr-bahş oldu dil ü cânâ hilâl-i Ramazân*

Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Ramazan ayı geldiğinde cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur." (Buhari, Savm, 5) hadisinde buyurduğu bu hakikatin yansıması ramazaniyelerde çokça karşımıza çıkmaktadır. Sâbit, bu hadisi şiirinde iktibas etmektedir:

*Çilleye vesvesesiz girdi kapandı zâhid
Habs olur tâ Ramazân âhir olunca şeytân*

Ramazan ve oruç

Edebiyatımızda ramazan ve bu ayda eda edilen farz bir ibadet olan oruçla ilgili edebî metinler oldukça fazladır. Ramazaniyelerin dışında günlük konuşmalarımızdan deyimlerimize, şiirimizden musikimize kadar kültürümüzün hemen her alanında ramazan ve oruçla ilgili tema ve motiflerle karşılaşırız. Yunus Emre (ö. 1320) kendisinden öğüt isteyenlere, Allah'ın emirlerinden daha iyi öğüt olamayacağını, orucun tutulması ve namazın kılınması gerektiğini söylemektedir:

*Benden öğüt isterisen eydivirem
bildigümden*

*Budur Çalab'un buyruğı tutun oruç kılun
namaz*

Mutasavvıf şair Üftade'nin (ö. 1580) ramazan ayını karşılamak üzere hece ölçüsüyle söylediği şiir, türünün en güzel örneklerindedir:

Kur'an'da Allah övdüğü

Cümle nebiler sevdiği

Ümmete Allah verdiği

Oruç ayı geldi yine

Türk edebiyatında en çok naat yazan isimler arasında zikredilen Nahifi (ö. 1738) de İslam'ın şartlarından birinin de ramazan orucu olduğunu dile getirmektedir:

Rükn-i İslam'ın biri ey nîk-nâm

Oldu rükn-i rûze-i şehri-siyâm

Anonim halk edebiyatı ürünlerinde de ramazana ait motif ve kavramları görmek mümkündür. Ramazan mânileri, zengin bir birikimi ve halk kültürünü yansıtmaktadır:

Ramazan geldi dayandı

Camiler nura boyandı

Top atıldı kandil yandı

Cümle âlem buna inandı

Teravih namazı, sahur, imsak ve iftar

Ramazan ayının sünnetlerinden biri de teravih namazıdır. Ümmetin ramazan gecelerinde

namaza özen göstermesi Peygamber Efendimizin (s.a.s.), "Kim ramazan gecesinde iman ederek ve sevabını Allah'tan bekleyerek namaz kılsa geçmiş günahları affedilir." (Buhari, İman, 37) hadisine dayanmaktadır. İftardan sonra çay ve kahvelerini içen büyükler, çocukları da yanlarına alarak ailece teravih namazını kılmak üzere camilere akın ederler. Sözlükte, "rahatlatmak, dinlendirmek" anlamındaki "terviha" kelimesinin çoğulu olan teravihin anlamına şiirinde işaret eden Seyyid Vehbi (ö. 1736) bu durumu mısralarına şöyle aktarmaktadır:

Çık terâvîha da gör râhatı seyr it zevki

Bak ne hengâmeler olur gece hengâmında

Teravih namazında aslanan, ramazan gecelerinin ihyasıdır. Kadir Gecesi'ne rastlama ihtimali yüksek olan bu mübarek geceleri müminler, ibadetle değerlendirmeye gayret etmektedir. İlk teravihin kılınmasının ardından ramazan, sahurla devam eder. Büyükler için bir sünneti eda olan sahur, çocuklar için bir eğlence gibidir. Sahura kalkmak çocukların hoşuna gittiğinden akşamdan annelerine, ninelerine sıkı sıkı tembihte bulunurlardı. Bu durum, Enderunlu Vâsıf'ın (ö. 1824) şiirine şöyle yansımaktadır:

Sıbyân heves-i nimet-i savm ile demekte

Bu şeb beni cânım nene sahurda uyandı

Sahuru yapan Müslümanlar, imsak vaktini beklemeye başlarlar. Orucun başladığı, yeme içmenin kesildiği imsak vakti, davullarla da halka duyurulmaktadır. Bu tabloyu Seyyid Vehbi'nin şiirinde şöyle okuyoruz:

Hâb-ı âsâyîşi ammâ uçurur bâz gibi

Pâsbân-ı tabıl imsâka olup zahme-zenân

Sahurdan sonra Müslümanlar, gün boyunca bir şey yiyip içmeden, sabırla iftar vaktini beklemektedirler. Hadislerde, vakti girdikten sonra oruçlunun iftarda acele etmesi (Buhari, Savm, 45) tavsiye edilmiştir. Kâmi'nin ifadesiyle iftar vakti, cennet nimetlerinin tadını, zevkini gösteren bir zamandır:

Vakt-i iftârı nümâyende-i zevk-i cennet

Ferkadânun biri anda birisi bunda ayân

Kur'an-ı Kerim, zekât, sadaka ve fitre

Son devir mutasavvıf şairlerden, Üsküdar Mevlevihane'sinin son şeyhi Ahmed Remzi Akyürek (ö. 1944) de Kur'an'ın indirildiği bu ayın kıymetini bilen kişinin şeref bulacağını, bu ayda namaz kılmak, oruç tutmak, Kur'an tilavet etmek, zekât vermek ve hayırda bulunmak gerektiğini dile getirmektedir:

Kadrin bilen buldu şeref bu fırsatı etme telef

Savm u salat eyyamıdır geldi yine şehir-i sıyâm

Kur'ân oku eyle salat ifâ edilsin hem zekât Hayr etmenin hengâmıdır geldi yine şehir-i sıyâm

Ramazan'da sadaka vermenin pek çok farklı yolu vardır. Bunların başında fitır sadakası yani fitre gelir. Fakirlerin bayram hazırlığı yapması için önemli bir sosyal yardımlaşma aracı olan bu ibadet, Sâbit'in ramazaniyesinde "fakir, zengin, bayram ve vacip" kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır:

Rûze-i fakr akîbinde gelir îd-i gınâ

Fitra-i vâcibe-i himmete yok mu imkân

Nitekim her sene zînetle gelip mâh-ı sıyâm

İde her kûşe-i dünyâyı çerâgân-ı cinân

Kadir Gecesi

Kadir Gecesi, Kur'an'ın indirilmeye başlandığı gecedir. Bu nedenle bin aydan hayırlı bir gece olarak nitelenmiştir. (Kadir, 97/3) Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Kadir Gecesi'nin hangi gün olduğunu kesin olarak bildirmemiştir. Ancak ramazan ayının son on gününde ve tekli gecelerden birinde olabileceğini beyan etmiştir. (Buhari, Fazlu leyleti'l-kadr, 2-3) Kadir Gecesi'nin, günahların affına ve Hakk'ın mağfiretine vesile olduğunu Enderunlu Vâsıf (ö. 1824) şu beytiyle terennüm etmektedir:

Bil kadrini zirâ ki bu şehrin şeb-i Kadr'i

Bî-şek sebeb-i mağfiret-i âlemiyandır

Enderunlu Fazıl (ö. 1810) ise ramazan ayının değerli bir zaman dilimi olduğunu

söyleyerek Kadir Gecesi'ni, meleklerin güzel yüzleri üzerindeki siyah renkli süs veren ben olarak düşünmektedir. Bu benler nasıl yüze güzellik katıyorsa Kadir Gecesi de ramazan ayını güzelleştirmekte, onu önemli kılmaktadır:

Bu bir mâh-ı mükerrem kim sevâd-ı leyle-i Kadr'i

Siyeh bir hâl-i ziyettir cemâl-i kudsîyân üzre

Ramazan Bayramı

Bayramlar, geçmişten günümüze kültürümüzün en önemli temel taşlarından biridir. On bir ayın sultanı ramazanın bitmesiyle bizleri karşılayan bayram, içimize neşe, mutluluk ve sevinç saçmaktadır. Divan şairlerinin bayram vesilesiyle büyüklerin methine yönelik kaleme aldıkları kasidelere bayramiye (ıydiyye) denilmektedir. Bayramiyeler, kasidenin "nesib-teşbib" bölümünde yer almaktadır. Bayramiyeler, bir bayram tebriği olarak da kabul edilebilir. Ramazan Bayramı, şevval hilalinin görünmesiyle başladığından hemen bütün ramazan ıydiyelerinin ilk beyitlerinde ramazaniyelerde de olduğu gibi daha çok hilalle ilgili zengin mazmunlara yer verilmektedir. Sünbülzade Vehbi (ö. 1809) bu alakayı her yönüyle şu beyitleriyle ifade etmektedir:

Hilâl-i ıyd kıldı cebhe-i âfâkı nûrânî

Yine yâd etti âşıklar ham-ı ebrû-yı cânânî

Nice yâd etmesinler kim nezâketle eder îmâ

Hilâlin kûşe-i ebrûsu zevk-ı vasl-ı hûbânî

Evvelî rahmet, ortası mağfiret, sonu ise cehennem azabından kurtuluş olan ramazan ayını idrak ederek bayram sabahına kavuşuyoruz. Başta aziz milletimiz olmak üzere bütün İslam âleminin ramazan-ı şerifi ve gelecek Ramazan Bayramı mübarek olsun. Gazze ve tüm mazlum coğrafyalarda zulüm gören din kardeşlerimizin felaha kavuşmalarını Yüce Rabbimizden niyaz ediyoruz. ■

COVID-19 PANDEMİSİ

Alparslan AKÇA

Jüstinyen Vebası (541-549), Akdeniz Havzası'ndan başlayarak Avrupa ve Yakın Doğu'yu sarmış; dolayısıyla Avrupa ve Arap Yarımadası'nı derinden etkilemişti. Bu salgının, Avrupa nüfusunun yaklaşık yüzde yirmi beşinin yok olmasına neden olduğu söyleniyor. Üstelik Avrupa'nın etkilendiği tek salgın bu değil. Kara Veba ya da Kara Ölüm (1346-1353), son derece önemli sonuçlar doğuran başka bir salgın.

Avrupa nüfusunun neredeyse yarısını tarihten silen Kara Veba, Feodalizm'in çöküşüne ve Rönesans'ın doğuşuna da zemin hazırlamasıyla biliniyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ortaya çıkan İspanyol Gribinin de (1918-1920) 500 milyon kişiye bulaştığı, 50 milyona yakın can kaybına neden olduğu söyleniyor.

COVID-19 virüsü ise ilk kez 2019 Kasımında Çin'in Vuhan şehrinde ortaya çıktı ve çok kısa bir sürede geniş bir alana yayıldı.

İlerleyen süreçte Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya Pasifik'te yer alan çeşitli ülkelerde yaşanan vakalar rapor edildi ve Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın (pandemi) ilan edildi.

Türkiye, COVID-19 salgınının sınırlarına girişini, sıkı önlemler alarak bir süre geciktirmeyi başarsa da aynı tarihlerde Sağlık Bakanlığı, tespit edilen ilk vakayı açıkladı.

Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi! Sokağa çıkma yasağı, uzaktan eğitim, maske takma zorunluluğu, sosyal mesafe, "evde kal" ve "hayat, eve sığar" çağrıları... O zamana kadar rutin denecek bir seyirde ilerleyen dijital dönüşüm ve değişim, bu pandemiden sonra hızlandı. İş dünyasında uzaktan çalışma, dönüşümlü mesai, esnek çalışma saatleri gibi modeller denendi. Eğitimden ticarete her şey ekranlara, bilgisayarlara taşındı.

"Pandemi, bulaş, test, pozitif, vaka, entübe, çevrim içi ders, uzaktan eğitim, karantina, aşı..." gibi bazı kelime ve tıbbi kavramlar, yediden yetmişe herkesin diline yerleşti. Âdeta toplumsal ve psikolojik bir dönüşüm yaşanıyordu.

Pandemiyle birlikte “fırsatçılık”, “stokçuluk” gibi kavramlarla çok sık karşılaşsak da bu olumsuzluklara rağmen bütün dünyada yaşanan gıda tedarik sorununu ülkemizde yaşamadık.

Birçok hizmet alanında kepenk kapandığına şahit olduk fakat bununla birlikte toplumsal dayanışmanın arttığını da gördük. Akrafa ve bayram ziyareti alışkanlıkları değişti, camiler bir süre cemaatsiz kaldı, bireyselleşme ve yalnızlaşma arttı. Bütün bunlara rağmen halkın manevi ve millî bağları da kopmadı.

Doğaya dönüş ve sürdürülebilir yaşam etkinleşti. Şehir hayatının karmaşasını sorgulayan insanlar müstakil evlere, parklara, doğaya, dağlara, kamplara yönelmeye başladı. Hayat yavaşladı, herkes kendini dinleme fırsatı buldu. Sağlıkçılar, kuryeler, market çalışanları gibi pek çok meslek grubunun değerini anlama noktasında farkındalık arttı.

Restoran ve turizm sektörü gibi pek çok alanda, onarılması uzun zaman alan yaralar açıldı. Fakat yerel sosyal destek grupları, evde sağlık gibi bazı uygulamalar da toplumsal dayanışma ve yardımlaşma refleksinin sembolü hâline geldi. Küresel tedarik zincirinin ne kadar kırılgan olduğu görülünce gıda başta olmak üzere bütün temel ihtiyaçlarda “yerlileşme” ve “yerelleşme” ön plana çıktı.

21. yüzyılın en büyük küresel salgını COVID-19, sadece sağlıkta değil ekonomik, kültürel, sosyal ve psikolojik yapıları da temelinden sarsan bir kırılma noktası olarak kayıtlara geçti.

Bu kırılma noktası, sadece dünyada değil Türkiye’de çok katmanlı bir değişim ve dönüşüme neden oldu.

EBU UBAYDE B. CERRAH BELKA'NIN HAMİSİ

|| Enbiya YILDIRIM

Hz. Peygamber'in nasıl bir toplum inşa ettiğini anlamak için ashabına ve fiillerine bakmak gerekir. Bu yapıldığında İslam'ın insanları nasıl dönüştürdüğü daha iyi anlaşılır. Bu bağlamda hayatına odaklanması gereken sahabilerden biri de Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır.

İslam'ın öncülerinden

Künyesiyle meşhurdur. Adı Amir b. Abdullah'tır. Hz. Peygamber'in hicretinden kırk yıl önce tüccar bir ailenin çocuğu olarak Mekke'de doğdu. Soyu bir yerde Resulullah'ın soyuyla birleşir. Dolayısıyla akrabadırlar. Uzunca boylu, zayıf, seyrek sakallıydı. Ticaret yanında binicilik, ok atma ve kılıç kullanmada kendisini çok iyi geliştirdi. Ayrıca Cahiliye Dönemi'nde

Mekke'de okuma yazma bilen sayılı kimselerden biri olduğundan Kureyşliler'in gözünde farklı bir değeri vardı.

Hz. Peygamber, İslam'a davete başladıktan sonra Hz. Eubekir onu Resulullah'a götürdü. Dinledi, sorularını sordu ve hemen İslam'ı kabul etti. Böylece son hak dine iman edenlerin öncülerinden oldu. Ardından diğer müminler gibi canla başla davet için çabaladı. Artan Müslüman sayısına oranla işkence ve eziyetler çoğalınca Efendimizin tavsiyesiyle ikinci Habeşistan hicretine katıldı. Bir müddet orada kaldıktan sonra tekrar Mekke'ye döndü. Şehirde yaşaması imkânsızlaşınca bu sefer Medine'ye hicret etti. Böylece iki kez hicret eden sayılı sahabilerden oldu. Hz. Peygamber, diğer mu-

hacirleri ensarla kardeş yaptığı gibi onu da Sad b. Muaz ile kardeş yaptı. (İbn Kesir, Bidâye, VII, 107) Böylece yeni şehrine alışana kadar din kardeşi ona yardım edecekti.

Çok ağır bir sınav

Ebu Ubeyde (r.a.), Medine'de ve civar beldelerde İslam'ın tebliği için büyük gayret sarf etti. Hz. Peygamber'in bütün gazvelerinde bulundu. Bedir'de belki de hayatının en ağır sınavıyla karşı karşıya kaldı. İslam'ı seçtiği için kendisinden son derece nefret eden babası, savaşta onu arayıp durdu. Yerini tespit edince de üzerine gitmeye başladı. O ise sürekli bundan kaçınmaya çalıştı. Lakin bir noktada kaçamayacak şekilde karşı karşıya geldiler ve çarpışma sonunda asla

istememesine rağmen babasını öldürmek zorunda kaldı. (Taberani, Kebir, 360; Kurtubi, Tefsir, XVII, 307) Bunun üzerine müminlerin; babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslemeyeceklerini, Allah'ın ahirette onları mükâfatlandıracağını ve bu kimselerden Allah'ın razı olduğunu beyan eden ayet nazil oldu. (Mücadele, 58/22)

Fedakârlığın zirvesi

Hz. Ebu Ubeyde'nin Uhud Gazvesi'ndeki yiğitliği de oldukça mühimdir. Okçular, Efendimizin emrini dinlemeyip yerlerini terk edince savaşın seyri Müslümanların aleyhine döndü ve ordu dağıldı. O hengâmede Allah Resulü'nün etrafından ayrılmayan on dört kişiden biri de Ebu Ubeyde'ydi. Ayrıca Hz. Peygamber'in yüzüne batan miğfer parçalarını dişleriyle çıkarırken iki ön dişi çıktı. Onu izleyen Hz. Ebubekir, sonraları şöyle diyecektir: "Ebu Ubeyde, ön dişleri olmayanların en güzelidir." (Tayalisi, Müsned, 6) Başka sahabiler de dişsizliğin ondan başkasına bu derece yakışmadığını belirteceklerdir. (İbn Abdilber, İstiab, II, 793)

Zorlu sefer

Resulullah, yeteneklerine güvendiği Ebu Ubeyde'yi bazı seferlere komutan olarak atadı. Bir defasında onu üç yüz kişilik bir birliğin başında görevlendirdi. Yolda erzakları bitme noktasına gelince askerlerde kalan erzakı topladı ve bunları azar azar pay etmeye başla-

dı. Bu da tükenince birer hurma vermeye başladı. Askerler hurmayı yavaş yavaş yiyorlar, peşinden de su içiyorlardı. Hurma da tükenince ağaç yapraklarını yemeye koyuldular. Bu şekilde bitkin bir hâlde sahile ulaştıklarında koca bir balığın kıyıya vurmuş olduğunu gördüler. Bir süre ondan beslenerek eski sağlıklarına kavuştular. Ardından hiçbir kayıp vermeden Medine'ye döndüler. (Buhari, 4361-2) Sadece bu olay bile onun komuta yeteneğini göstermektedir. Bundan dolaydır ki Resulullah, Mekk'e'nin fethinde onu ordu kuvvetlerinden birinin başında görevlendirdi. (Müslim, 86, 1780)

Allah Resulü'nün sevgili dostu

Hz. Peygamber, ticaretten anlaması, en önemlisi de güvenirliliği nedeniyle onu beytülmal işlerinde görevlendirdi. Nitekim görüşmeler sonunda vergi vermeyi kabul eden Necranlılar bunun tahsili için kendilerine güvenilir birinin gönderilmesini istediler. Efendimiz de "Sizlere tam anlamıyla emin olan birini göndereceğim." dedikten sonra, "Ebu Ubeyde ayağa kalk!" buyurdu. Ayağa kalkınca da "Bu, bu ümmetin emindir." (Buhari, 4380) deyip onu Necran'a gönderdi. Bundan sonra artık "Eminü'l-Ümme" yani "ümmetin emini" lakabıyla anılmaya başladı. (İbn Asakir, Târîhü Medîneti Dimeşk, XXV, 435)

Ebu Salebe adlı biri Medine'ye gelip kendisini eğitecek birinin görevlendirilmesini rica edince Allah Resulü onu Ebu Ubeyde'ye yönlendirip şöyle buyurdu:

”

Hz. Ebu Ubeyde son derece mütevazı, dünya malına ehemmiyet vermeyen, züht ehli ve hayâ sahibiydi. Hz. Peygamber'in değer vermesinin ve akçeli işlerde onu görevlendirmesinin, emin olarak vASFETMESİNİN nedenlerinden biri de buydu.

“Seni hem ilmimi hem de ahlakını güzelleştirecek birisine yol-luyorum.” (Taberani, Kebir, 368) Re-sulullah (s.a.s.) nezdinde o ka-dar sevgili bir insandı ki onu cen-netle müjdeledi (Tirmizi, 3447) ve “Ebu Ubeyde ne güzel bir insan-dır.” (Tirmizi, 3795) buyurdu. Bunun yanında Hz. Aişe annemiz de Re-sulullah’ın Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’den sonra en çok onu sev-diğini söylemiştir. (Tirmizi, 3657)

Resulullah’ın ardından

Hz. Peygamber’in vefatın-dan sonra devletin başına ki-min geçeceği hususunda mü-zakerelerin yapıldığı yere Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebu Ubeyde birlikte gittiler. Bura-da Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve ya Ebu Ubeyde’nin halife ol-masını teklif etti. Hz. Ömer’in konuşması üzerine de herkes Hz. Ebubekir’e biat etti. (Buhari, 3668) Halife seçilen Hz. Ebube-kir, mali konularda tecrübeli ve güvenilir olan Ebu Ubeyde’yi beytülmalin başına getirdi. Da-ha sonra da Suriye tarafına fe-tih için gönderdiği dört komu-tandan biri olarak onu atadı.

Hz. Ebubekir’in vefatıyla dev-let başkanı seçilen Hz. Ömer zamanında fetihler hızlı bir şe-kilde devam ederken halife bir ara görev değişikliğine gitti. Halid b. Velid’i görevden ala-rak bölgedeki orduların genel komutanlığına Ebu Ubeyde’yi atadı. Büyük komutan, müte-vazı insan Halid de görevden alınmasına içerlemeden Ebu Ubeyde’nin emrine girdi ve herkese şunu dedi: “Bu üm-metin emini başınıza geçti.” (İbn Abdilber, İstiab, III, 125) Bunun ardından yeni komutanın ida-

Hz. Peygamber’in nasıl bir toplum inşa ettiğini anlamak için ashabına ve fiillerine bakmak gerekir. Bu yapıldığında İslam’ın insanları nasıl dönüştürdüğü daha iyi anlaşılır. Bu bağlamda hayatına odaklanılması gereken sahabilerden biri de Ebu Ubeyde b. Cerrah’tır.

resinde Antakya dâhil olmak üzere bugünkü Suriye bölge-sinde pek çok yer fethedildi.

Savaş olmadan fethedilen Ku-düs’ün teslim alınmasından önce ise ilginç bir olay yaşandı: Patrik ile halk, şehrin tes-lim anlaşmasını ve anahtarının takdimini bizzat halifeyle yap-mak istediler. Bunun üzerine Ebu Ubeyde, Hz. Ömer’e haber gönderdi. Meşakkatli bir yol-culuktan sonra teşrif eden ha-lifeye şehrin anahtarları bizzat patrik tarafından teslim edildi ve halife Kudüs halkına eman verdi. (Takkûş, *Târîhu'l-Hulefâi'r-Râşî-dîn*, s. 273 vd.; Mahmud, *el-Fethu'l-U-merî*, s. 188) Sonrasında Ebu Ubeyde’nin gönderdiği birlik-ler Urfa ve Maraş’a kadar iler-lediler. Ardından Hz. Ömer onu fethedilen yerlerin valisi olarak atadı ve vefat edene kadar bu göreve devam etti.

Vefatı

Ebu Ubeyde (r.a.), Kudüs ya-kınlarındaki Amvas bölgesinde ortaya çıkan büyük veba salgı-nına yakalandı. Hastalığı süre-since Muaz b. Cebel’den vakit namazlarını kıldırmasını iste-di. Hastalıktan kurtulamayarak 18/639 yılında, elli sekiz ya-şındayken vefat etti. Namazı-nı kıldırmadan önce halka ses-lenen Hz. Muaz şöyle dedi: “Ey insanlar! Bugün öyle birini kay-bettiniz ki çok üzüldünüz. Al-lah’a yemin ederim ki Allah’ın kulları arasında ondan daha çok gıybetten uzak duran, on-dan daha takvalı, kötülükten daha uzak, ahireti daha çok seven, halka karşı ondan da-ha samimi bir kul görmedim.” (Hâkim, *Müstedrek*, 4158) Hz. Muaz

bu konuşmasıyla esasında insanların duygularına tercüman oluyordu. Hz. Ebu Ubeyde'nin kabri Ürdün'de Belka şehrinde dir.

Şahsiyeti

Hz. Ebu Ubeyde son derece mütevazı, dünya malına ehemmiyet vermeyen, züht ehli ve hayâ sahibiydi. Hz. Peygamber'in değer vermesinin ve akçeli işlerde onu görevlendirmesinin, emin olarak vasfetmesinin nedenlerinden biri de buydu. Aynı şekilde Hz. Ömer de onu bu yönleriyle o kadar severdi ki bir Mecusi tarafından hançerlendiğinde, "Ebu Ubeyde hayatta olsaydı onu yerime halife bırakırdım." (Taberi, *Tarih*, IV, 227) demiştir.

Hz. Ömer ile Ebu Ubeyde arasında yaşanan bazı olaylar hem aralarındaki muhabbeti hem de Ebu Ubeyde'nin ihlasını ortaya koymaktadır: Şam valiliği görevindeyken Medine ve civarında bir ara kıtlık oldu. Hz. Ömer valilerinden erzak göndermelerini istedi. Bunun üzerine Ebu Ubeyde dört yüz deve erzak hazırlayarak bizzat Medine'ye getirdi. (İbn Kesir, *Bidaye*, VII, 90)

Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'nin Şam valiliği sırasında Şam'a geldi. Şehrin önde gelenleri kendisini karşıladılar. Onlara sordu: "Kardeşim Ebu Ubeyde nerede?" Onlar da "Gelmek üzere." dediler. Birazdan, boyuna ip bağlanmış sıradan bir deve üzerinde çıkageldi. Sonra birlikte Ebu Ubeyde'nin evine gittiler. İçeri girince kılıç, kalkan ve eyer yanında birkaç

basit eşyayı görüp şaşırın ve gözlerinden yaşlar dökülen Hz. Ömer, "Biraz evine eşya alsaydın?" dedi. O da ona şu cevabı verdi: "Müminlerin emiri! Ahiret yurduna ulaştıracak dünyalık sana yeter." Hz. Ömer de ona şöyle karşılık verdi: "Ebu Ubeyde! Dünya herkesi değiştirdi ama bir tek seni değiştiremedi." (Ebu Davud, *Zühd*, 115; Zehebi, *Nubelâ*, III, 13)

Hz. Ömer bir başka zaman yine Şam'ı ziyaret etmek için yola çıkmıştı. Giderken kendisine Şam bölgesinde veba çıktığı haberi verildi. Bu arada Ebu Ubeyde de onu karşılamak üzere oraya gelmişti. Hz. Ömer ne yapacağı hususunda istişarelerde bulundu ve geri dönmeye karar verdi. Tam bir teslimiyet insanı olan Ebu Ubeyde, "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" diyerek hayretini belirtti. Hz. Ömer de ona mükemmel bir cevap verdi: "Evet, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Şuna ne dersin peki? Senin develerin olsa, iki yamacı olan bir vadiye inseler. Yamaçlardan biri mümbit, diğeri ise otsuz olsa ve sen develeri mümbit arazide gütsen Allah'ın kaderi ile gütmüş; otsuz yerde gütsen yine Allah'ın kaderi ile gütmüş olmaz mısın?" Hz. Ömer bu sözü dedikten sonra o an orada olmayan Abdurrahman b. Avf da çıkageldi ve Hz. Peygamber'den işittiği şu hadisi nakletti: "Bir yerde veba salgını olduğunu duyarsanız sakın oraya gitmeyin. Bulduğunuz yerde salgın yayılmışsa sakın oradan da dışarıya çıkmayın." Hz. Ömer bunu duyunca Al-

lah'a hamd eder ve geri döner. (Buhari, 5729) Ebu Ubeyde daha sonra valilik bölgesinde kalır.

Rivayet ettiği hadislerden

Kur'an'ı ezberleyen sahabilerden olan ve hayatı cihat meydanlarında geçen Ebu Ubeyde (r.a.), Allah Resulü'nden on beş hadis rivayet etmiştir. Biri şudur: "Kim, Allah yolunda malının fazlasını infak ederse Allah katında bunun karşılığı bire yedi yüzdür. Kendisi için veya ailesi için harcansa ya da bir hastayı ziyaret ederse veya zarar verici bir şeyi yoldan kaldırırsa iyiliğin karşılığı bire ondur. Hakkıyla tutulan oruç, kişiye kalkandır. Allah, kişinin bedenine bir musibet verirse o musibet, onun günahına kefarete olur." (Müsned, 1700) ■

”

**Ebu Ubeyde (r.a.),
Medine'de ve civar
beldelerde İslam'ın
tebliği için büyük
gayret sarf etti.
Hz. Peygamber'in
bütün gazvelerinde
bulundu.**

KENDİNE DOĞRU YABANCILAŞMADAN YAKINLIĞA

Her insan, potansiyel bir kendilik kapasitesi ile dünyaya gelir ve gelişimsel olarak yaşamı boyunca bu kapasiteyi taşır. Bunun anlamı, kendiliğin yalnızca erken dönem deneyimlerle belirlenen sabit bir yapı olmadığı; aksine, bireyin yaşantıları ve ilişkileri doğrultusunda sürekli şekillenebilen dinamik bir süreç olduğudur. Bireyin kendilik gelişimi, bebeklikten itibaren süregelen temel bir meseledir; doğuştan getirilen donanımların (mizaç ve fiziksel özellikler) yanında bakım vereninin (anne baba) etkileşimleri ile oluşmaktadır. Kendilik, bireyin geçmişini temsil ederken hırsları, idealleri, yetenekleriyle birlikte; güç aldığı “itici potansiyel”, şu andaki yaşamını ve gelecekteki yaşamını şekillendiren önemli bir gücü içinde barındırır.

Psikoloji bilimi ve pek çok disiplin, sosyal medya aracılığıyla bilgiye ulaşma hususunda önemli imkânlar sunsa da kaynağı belirsiz, bağlamından kopuk ve dağınık hâlde sunulan bilgiler; çoğu zaman derinleşmeyi ve sağlıklı bir kendilik aktivasyonunu beraberinde getirmemektedir. Burada gözden kaçmaması gereken konulardan biri de bilginin “kendine yakınlaşmadan” ziyade “kendine yabancılaşmaya” hizmet edip etmemesi meselesidir. Bunun önemli nedenlerinden biri de kişinin kendi duygu durumları ve buradan neşet eden davranışlar karşısında yüksek bir bilinçle kendinin farkında olmak yerine hemen davranışını gerekçelendirme çabasıdır. *Akılcılaştırma (rasyonalizasyon)*, bireyin, hissettiği şeyle temas etmek yerine, yaşadıklarını sürekli açıklamaya ve gerekçelendirmeye yönelerek duyguların karmaşıklığı karşısında “kendini koruma” çabasıdır. Böylece bilgi, içsel farkın-

dalığı derinleştiren bir araç olmaktan çıkar; duygularla temasın yerine geçen bir açıklama dili hâline gelir. Donald Winnicott, bu tür yaşantıları “sahte kendilik” kavramı üzerinden açıklar.

Son zamanlarda bireyler kendilerini, ulaşması gereken hedefler ve üstlenmesi gereken roller üzerinden mükemmel veya yumuşatılmış hâliyle “en doğrusu”na ulaşma arzusuyla; âdetla “performans kaygısı” ile birlikte “kimlik inşa etme telaşına” düşebilmektedir. Örneğin, “hep haklı olan”, “en doğru olan” ya da bunun zıddı olarak “en kötü olan”ın kendisi olduğuna inanmak; yaşamın gerçek temasından uzak bir yerde olabilir. Bireyi, “idealler ülkesi” veya “savunmalar diyarı”na götürebilir. Duygusal kopukluk, yorgunluk, anlamsızlık hislerini beraberinde getirebilir. Bu durumda insan kendisini, yaşamı “şeffaf bir camın ardından” deneyimliyor muş gibi hissedebilir.

Kuşkusuz her bireyi, içinde doğduğu yaşam koşulları bakımından birbirinden farklı bireysel ve toplumsal şartlarla karşılaşır. Ancak bu farklılıkların ötesinde ortak olan, insan olma hâli ve bu hâli sürdürme çabasıdır. İnsan, dünyaya geldiği ilk günden itibaren kendilik aktivasyonu devrededir. Zira doğum deneyimi, bebeğin ilk travmasıdır denebilir. Hayatta olumlu duygular, yaşantılar olduğu gibi zorlayıcı deneyimler ve duygular da vardır.

Hayatın içindeki hayal kırıklıkları, bütünüyle yok edilmesi gereken deneyimler değil, aksine ruhsal gelişimin temel yapı taşlarıdır; zira bireyin gerçeklikle temas edebilmesi, bu kırılmaların tolere edilebilmesine bağlıdır.

İnsan aynı zamanda kendisini başkalarıyla kurduğu ilişkiler aracılığıyla görebilen, inceleyebilen ve anlamlandırabilen bir yapıya sahiptir. Bireyin kendisini olduğu hâliyle ilişkide ortaya koyabildiği, bir öteki tarafından kendi varlığına şahit olunması dahi canlılık uyandıran ve hayatı gerçek kılan temel bir deneyimdir. Bu bağlamda kendilik gelişimi için, ilişkinin insan için değeri oldukça mühimdir.

Bazen bireyler gizliden gizliye, idealize edilmiş bir öteki tarafından kendiliğinin keşfedilmesini, kendisi saklansa dahi birilerinin onu bulacağı “hayaline” sahip olabilirler. Sanki biri gelecek ve hayat bambaşka olacaktır. Bu da ne yazık ki farkında olmadan, atılmamış adımlara ve belki de kendi varlığı, yaşamı için yeterince sorumluluk almamaya yol açabilmektedir. “İsraf edilmiş bir hayat” duygusu, derinden gelen ızdırap ve “tükenmişlik” hislerine

yol açabilir. Bu içsel durgunluk çoğu zaman bir yetersizlik ya da başarısızlık göstergesi değildir. Aksine, kişinin kendi varlığıyla yeterince temas edemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. İnsan, bu potansiyele temas ettiği ölçüde hem kendi varlığına yaklaşır hem de dünyayı imar eden sorumlu bir özne hâline gelir.

Kişi, kendi iç dünyasına yeniden yaklaşabildiğinde ve bu yakınlık bir başkası tarafından karşılık bulduğunda, içsel hareketlilik ve anlam duygusu yeniden canlanabilir. Bu bağlamda, insanın kendisine yönelmesi ve sahici ilişkiler kurabilmesi, ruhsal sağlığın ve canlılığın temel kaynaklarından biridir. Görülmek, anlaşılacak ve olduğu hâliyle kabul edilmek, insanın kendi iç dünyasında kök salmasına ve varlığını daha derinlikli biçimde deneyimlemesine imkân tanır.

Kendine yakınlaşmış bireyde gerçek kendilik; kendini kabul

etme ve kendiliğindenlik temelinde, duyguların canlı biçimde yaşanabildiği, empati ve yakınlık kurulabilen sahici bir varoluş hâli olarak ortaya çıkar. Bu yapı, kişinin kendini ortaya koyduğu, hem kendi iç dünyasıyla hem de başkalarıyla bütünlüklü bir ilişki kurmasını mümkün kılar.

Kişi, hayatın geçici rolleriyle bütünüyle özdeşleştiğinde, belki de yaşamın gerçekliğiyle teması zayıflayabilir. Oysa insan, kendi kalbine ve niyetine yöneldikçe yaşadıklarının anlamı derinleşir.

İnsan, yaşam yolculuğu boyunca yalnızca kim olduğunu keşfetmez; aynı zamanda kim olacağını da adım adım inşa eden, etme süreci içinde olan bir varlıktır. Bu nedenle kendilik gelişimi, tamamlanmış ve sabit bir yapıdan ziyade, yaşam boyu dönüşen bir süreç olarak ele alınmalıdır. ■

HATIRLI BİR RAMAZAN

Veli KAPLAN

Muğla Menteşe Akçaova Hacı Mehmet Fikret Çiçek Kur'an Kursu Öğreticisi

Ağustos 2017'de başlamıştım Almanya'da Spaichingen Fatih Camii'ndeki görevime, endişeyle çıkılmış bir yolculuğun ardından. Fakat sonu huzur ve mutluluğa açılan, çok güzel dostlukların başladığı hatırlı ve hayırlı bir yolculuk...

Daha geldiğim ilk günden itibaren hem cemaatimizin hem cami dernek yönetimimizin ilgi ve alakaları çok iyiydi. Görev icabı, güzel vatanımız Türkiye'den ilk defa ayrıldığımız bu uzak diyarda, cemaatimizin her bir ferdi bizim ailemiz; annemiz, babamız, kardeşimiz oldu. Bir tahta bavul ile yıllar önce anavatanından ayrılıp buraya gelen Anadolu'nun güzel insanları bizleri ailelerinden ayırmadılar.

Vatanımızdan uzak oluşumuzun hüznü elbette vardı; zaman zaman içimizde bir yerlerde, zaman zaman dilimizde, sözlerimizde... Fakat şundan eminim ki buradaki yurttaşlarımızın varlığı, bizim sevincimize ortak olduğu gibi hüznümüze de ortak oldu. Her işimizde, hemen yanı başımızda gördük onları.

Orada, soy isimleri ve memleketleri farklı ama inançları, sevinçleri ve hüznüleri bir olan kocaman bir aile olmanın verdiği mutlulukla pek çok hatıra

biriktirebildik. Yaşadığımız onca güzel zaman, ileride özlemle hatırlanmayı; hatırlanıp özlem giderilmeyi ve Rabbimizin rahmetine uğurladıklarımıza dua etmeyi bekliyor. Şimdi ben, o hatıra sandığından bir tanesini sizinle paylaşmak istiyorum: 2022 yılının ramazan ayını...

Covid-19 salgını, tüm dünyayı olduğu gibi bizi de vurmuştu. Yeri geldi camimiz ibadete kapandı, yeri geldi camiye girebilmek için şartları zorlamamız gerekti. Bir mümin için camiden ayrı kalmak her zaman zordur. Ama kalbi camilere bağlı olanlar, ezan-ı Muhammedî'nin sesini sadece camide duyabilenler ve camide nefes alabilenler için bu daha da zordur. Bu zorluğu, yeryüzündeki bütün müminler gibi cemaatimiz de iliklerine kadar hissetmişti. Covid-19 salgını can almaya ve haber kanalları ölüm haberlerini vermeye başlamıştı. Alman makamları ile yapılan görüşmeler neticesinde camilerin ibadete kapatılmasına karar verilmişti. Bu haberi cemaatimize verdiğim ilk andaki tepkiler hâlâ hatırımda...

Geçen zorlu ayların ardından, nihayet camilerimizde normal saf düzenine geçilerek şükürler olsun, camimiz ve cemaatimiz

birbirine kavuştu. Sonunda beklenen gün geldi ve rahmet mevsimi ramazan ayına kavuştuk.

Ramazan öncesi, yönetimdeki arkadaşlarımız ile yaptığımız görüşmede birtakım planlamalar yaparak cemaatimizin daha güzel ve daha coşkulu bir ramazan ayı geçirmesine katkı sağlamaya karar vermiştik.

Camimizin temizliğini, kadın ve erkek cemaatimize yönelik mukabelelerimizi, sohbetlerimizi, iftar programlarımızı bu niyetle başlattık. Fakat bir fikrimiz daha vardı, iki güzeli bir araya getirmek: Çocuk ve cami. Hem de rahmet mevsiminde... Amacımız, çocuklarımıza camimizi sevdirmektir. Bunun için iki haftalık okul tatilini de fırsat bilecek bir liste hazırladık. Teravih namazına gelen her evladımıza hediye verecektik. Cemaatimiz kendi elleriyle teravih namazına gelen çocuklarımıza hazırladıkları hediyeleri verecekler, yavrularımız da büyüklerimizin ellerini öpecek ve teşekkür edeceklerdi. Büyük ile küçüğün buluşması, sevginin paylaşılması gerçekleşecekti. Cemaatimize gerekli duyuruları yaptık. Onlar da bu işi canı gönülden sahiplendiler.

Camide toplu olarak ibadet etmediğimiz iki ramazan ayının

ardından, camimiz ve cemaati-mizin bir araya gelişi de bir şölen havasında oldu. İlk teravih heyecanını hep beraber yaşadık. Fakat çocuklarımızın hediyelerine kavuşma heyecanı bambaşka-ydı. Hediyeler paylaşıldıkça yüzler gülüyor, gözler parlıyordu. Yüzler güldükçe ramazan daha da kuşatıyordu bizleri. Paylaşmanın verdiği o heyecanla ramazan; kalbimizi ayrı bir heyecan, şevk ve huzurla dolduruyordu.

Teravih namazına gelen çocuklarımızın sayısı artıyor, çocuk neşesi ve civıltısı eşliğinde namazlarımızı eda ediyorduk. Ayrı

bir manevi atmosferin içindeydik. Ramazan ayının bitmesini istemiyorduk. Teravihlerimiz gözyaşlarıyla kılınıyor, dualar gönülden yapıyordu. Sanki ilk defa bir ramazan yaşıyorduk.

Ama her sayılı gün gibi ramazan ayı da bitiyordu. Bütün o güzelliği ile bizi terbiye eden, bize şefkati, merhameti, kulluğu, paylaşmayı, sevmeyi ve sevdirmeyi öğreten ramazan ayını yaşlı gözlerle uğurladık ve bu ayda yaptıklarımıza bakınca “iyi ki yapmışız” dediğimiz birçok hayırlı amelin olduğunu gördük. Hiç şüphesiz bunların

başında, teravih namazına gelen çocuklarımıza verdiğimiz hediyeler geliyordu.

Her ramazanda, “bir sonraki yılın ramazanına yetişir miyim” duygusunu yaşıyorum endişe ve bilinmezlik ile ama o yılın ramazan ayında çocuklarımızın kalplerine dokunduğumuzdan gayet eminim.

Bize paylaşmanın sevincini yaşatıp kalplere dokunma fırsatı veren rahmet ve mağfiret ayı, gönlümüzün baharı şehr-i ramazanı hakkı ve layığıyla ihya edebilmiş olmak temennisıyla... ■

YAŞAMAZ ÖLÜMÜ GÖZE ALMAYAN -ÇANAKKALE HİKÂYESİ-

Mustafa Mirza DEMİR |

Vatan, milletleri bir arada tutan; sosyal ve kültürel birliktelik alanı ve devletlerin yegâne hâkimiyet sahası... Genel itibarıyla din, dil, hukuk, örf, âdet ve kültür beraberliği içerisinde yaşayan toplulukların, üzerinde hür ve eşit bir şekilde yaşama imkânı bulunduğu ve barındığı arazi bütünüdür. Fakat sadece sınırları çizilmiş bir toprak parçası veya “maavi vatan” diye adlandırdığımız deniz sahasından ibaret de değil! Binlerce yıllık ortak hafızanın, kader birlikteliğinin, fertleri “biz” eden duygunun ve ruhları birbirine düğümleyen kutsal bir bağın adıdır vatan. İnsanoğlunun yeryüzündeki tarihî yolculuğunda dinin huzurla yaşandığı, dilin özgürce yankılandığı ve ecdadın hatırasının her köşe başına sindiği, özgürlüğün ve bağımsızlığın gür sesidir vatan. Mazinin ve yarınlara verilen sarsılmaz bir sözün simgesidir vatan. Anadolu

insanı, vatanın bir bütün ve mukaddes olduğuna inanır; vatan müdafaasını kutsal bilir ve vatan uğruna gaza etmeyi de kendi canından aziz bilir. “Ölürsek şehit, kalırsak gazi...” diyerek türkü yakar analar. Cephelerde can vermekten çekinmez, Anadolu’nun kahraman evlatları. Vakur anaların dualarıyla mayalanan bu topraklar, sadece askerî bir güçle değil sarsılmaz bir imanla ayakta durur.

Bu imanın en gür ses verdiği yer hiç şüphesiz, Çanakkale Savaşı’dır. “Çanakkale Geçilmez!” sözünü tarih sayfalarına kocaman harflerle yazdıran ecdadımızın bu büyük zaferi, yalnızca Türk ve İslam tarihi değil aynı zamanda bütün dünya tarihi açısından da önemli bir kırılma noktasını oluşturur. İmkânsızlıklar içerisinde verilen bu mücadele, teknikle imanın mücadelesidir. Nitekim “Çanakkale Geçilmez!” nidası, dünyanın tüm gelişmiş silahlarına karşı imanın zaferi olarak tarihin kalbine kazınmıştır. O gün Gelibolu sırtlarında parlayan o gurur ve onur meşalesi, daha sonra Kurtuluş Savaşı ile karanlıkları aydınlatacak olan millî şurunun da ilk kıvılcımıdır.

Türkiye Diyanet Vakfı yayınları arasında yer alan, *Yaşamaz Ölümü Göze Almayan -Çanakkale Hikâyeleri-* adlı kolektif eser, bu ruhun ve inancın hikâyesini konu ediniyor. Yenilgi üzerine yenilgi yaşayan asker ve toplumun

küllerinden doğuşunun hikâyesini... “...kına yerine ağıt yakan gelinlerin, gözlerinde yaş kalmamış anaların, gönlü buruk kalan babaların hikâyesini...” Azmin, sabrın, vefakârlığın, fedakârlığın, inancın ve zaferin hikâyesini okura yeniden hatırlatmak isteyen bu çalışma için on öykücü bir araya geldi. Her biri kendi dili, üslubu ve hissiyatınca kaleme aldığı Çanakkale hikâyeleriyle okurun zihnine ve gönlüne hitap ediyor. Bütün yazılar bir araya geldiğinde bir bütünü oluşturuyor, şanlı bir vatan savunması, destansı bir zaferin hikâyesi, genç öykücülerin kalemlerinin ucunda tarihin derinlerinden okura seslenen hisli bir türküyeye dönüşüyor âdeti. Yıllar geçse de izi silinmeyen, ağıtlarda, türkülerde, ninnilerde yaşayan Çanakkale ruhunun dalgalandığı esere katkıda bulunanların arasında; M. Fatih Kutlubay, Özlem Karapınar, Naime Erkovan, Yunus Meşe, Hüseyin Ahmet Çelik ve Veyssel Altuntaş gibi isimler yer alıyor.

Çanakkale’yi; bedenleri, ruhları ve imanlarıyla geçilmez kılan şanlı ecdadın aziz ruhlarını rahmet ve minnetle yâd ediyor; *Yaşamaz Ölümü Göze Almayan -Çanakkale Hikâyeleri-* adlı eseri de içtenlikle bütün okurlarımıza takdim ediyoruz. İyi okumalar. ■

DIYANET TV

İftarı Beklerken

Solist
Agah Terzi

Ali Bektaş'ın
Sunumuyla

Her Gün

17.00

canlı

FREKANSLAR

4A(HD) FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

4A(SD) FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digitoruk - 68. kanal

5 - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

N+ - 208. kanal

tv8 - 49. kanal

Vodafone TV - 200. kanal

X f @ y | diyanettv

“O, ilk ve sondur. Zahir ve Bâtin’dır.
O, her şeyi hakkıyla bilendir.”

(Hadid, 57/3)

